

**INSTYTUT TURYSTYKI
ZAKŁAD NAUKOWO - BADAWCZY
W KRAKOWIE**

BIBLIOTEKA
Instytutu Turystyki
Kraków

**STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA
RZESZOWSKIEGO**

- TURYSTYKA -

CZ I

**KIEROWNICTWO NAUKOWE I
KOORDYNACJA**

dr TADEUSZ BURZYŃSKI

KRAKÓW - RZESZÓW Grudzień 1995 r.

ZESPÓŁ:

dr	Tadeusz	Burzyński
mgr	Jerzy	Drupka
mgr	Andrzej	Florek
mgr	Janina	Kamińska
dr	Edward	Malisiewicz
dr	Bolesław	Prażanowski
dr	Bartłomiej	Walas
dr	Marek	Żołdak

REDAKCJA TECHNICZNA:

mgr inż.	Andrzej	Buczek
mgr	Maria	Kawalek
tech.	Małgorzata	Ludera

OPRACOWANO ZE ŚRODKÓW FINANSOWYCH:

**WOJEWODY RZESZOWSKIEGO
RZESZOWSKIEJ AGENCJI ROZWOJU
REGIONALNEGO S.A.**

PLAN

I. DEFINICJE I UWARUNKOWANIA METODOLOGICZNE

II UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE

- 2.1. Wynikające z tendencji rozwoju turystyki na świecie i w Europie
- 2.2. Wynikające z "Założeń rozwoju gospodarki turystycznej "
- 2.3. Wynikające z „Planu rozwoju krajowego produktu turystycznego”
oprac. przez Artura D. Little.
- 2.3. Wynikające z dostępności transportowej Regionu

III . UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE

- 3.1. Wynikające ze strategii rozwoju gospodarczego w Regionie i planów
zagospodarowania przestrzennego
- 3.2. Stan rozwoju produktu turystycznego Rzeszowa i Regionu
 - 3.2.1. Walory i atrakcje turystyczne
 - 3.2.2. Usługi i infrastruktura turystyczna
- 3.3. Segmentacja rynku turystycznego Rzeszowa i Regionu
- 3.4. Inne uwarunkowania wewnętrzne

IV. STRATEGIA GOSPODARCZEGO ROZWOJU RZESZOWA I REGIONU PRZEZ TURYSTYKĘ

- 4.1. Założenia strategii, wynikające z uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych
- 4.2. Elementy SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)
- 4.3. sformułowanie strategii
 - 4.3.1 Układ przestrzenny
 - 4.4.2 Układ problemowy

WPROWADZENIE

Na wiosnę 1995 r. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki zainspirował współdziałanie regionalne na obszarze Małopolski Wschodniej w zakresie rozwoju gospodarki turystycznej.

Na ten temat odbyło się seminarium na którym w obecności Kierownictwa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki - podpisane zostało porozumienie w sprawie rozwoju produktu turystycznego w Polsce Południowo - Wschodniej, którego sygnatariuszami byli Wojewodowie: krośnieńskiego, przemyskiego i rzeszowskiego. Stosowną umowę podpisano 28 kwietnia 1994 r. Współorganizatorem seminarium był program pomocowy Unii Europejskiej - PHARE TOURIN.

Seminarium doprowadziło też do zbliżenia osób i instytucji, związanych z tą problematyką. Wymiana doświadczeń między pracownikami administracji rządowej, samorządowej, podmiotów i ich zrzeszeń oraz pracowników nauki z kraju i zagranicy stało się dla wielu inspiracją w dalszych działaniach na rzecz rozwoju gospodarki turystycznej w regionie. Wskazywano jednoznacznie na te kierunki działań, które zmierzają do wzrostu przyjazdów do gmin i miejscowości turystycznych. Turystyka traktowana była jako jeden z ważnych sposobów uprawiania gospodarki. Seminarium było też ważnym etapem uświadamiania roli, jaką turystyka może odegrać w dalszym rozwoju Małopolski Wschodniej.

W efekcie - wśród innych inicjatyw i działań - podjęto szereg opracowań, zmierzających do lepszego wykorzystania istniejących i potencjalnych walorów, zasobów i atrakcji turystycznych w Regionie w celu rozwoju gospodarczego w okresie istotnych zmian systemowych w sferze gospodarczej i społecznej.

Decydującą rolą - jako inicjatorów przedsięwzięcia przejęli na siebie:

- Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie,
- Wojewodowie i odpowiednie wydziały urzędów wojewódzkich,
- Burmistrzowie i wójtowie wielu gmin całego regionu.

Podstawą zawartej umowy były następujące przesłanki:

1. uznanie turystyki za istotny element rozwoju regionalnego
2. tworzenie wspólnej oferty turystycznej w oparciu o dziedzictwo historyczno - kulturowe, położenie geograficzne, współpracę transgraniczną oraz walory krajoznawczo - przyrodnicze,

3. uznanie za celowe i konieczne stwarzanie warunków dla rozwoju produktu turystycznego i wspólnej jego promocji,
4. opracowanie i wspólne przedstawianie zintegrowanego programu tworzenia produktu turystycznego i planu jego promocji
4. zobowiązanie się do wspólnego finansowania przedsięwzięć z zakresu rozwoju i promocji produktu turystycznego,
5. konieczność wypracowania mechanizmów stałego badania rynku turystycznego w Regionie.

Efektem powyższego jest wspólna inicjatywa Wojewody Rzeszowskiego i Wiceprezesa UKFiT w sprawie opracowania „Strategii rozwoju województwa rzeszowskiego przez turystykę”. Opracowania podjął się krakowski Zakład Instytutu Turystyki, który zaczął się specjalizować w badaniach interdyscyplinarnych w zakresie rozwoju i funkcjonowania turystyki w regionie. Do najważniejszych badań i opracowań należy wymienić:

A. "Monitoring zjawisk turystycznych w Małopolsce Zachodniej" (1994 i 1995r.) - dla województw: Bielskiego, Częstochowskiego, Krakowskiego i Miasta Krakowa, Nowosądeckiego oraz Tarnowskiego, a spoza województw objętych powołanym powyżej porozumieniem także województwa Tarnobrzeskiego. Opracowanie to finansują po połowie Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki, wymienione urzędy wojewódzkie oraz Urząd Miasta Krakowa.

B. "Strategia rozwoju turystyki w Regionie Krakowskim"

- Część I, finansowana wspólnie przez Urząd Wojewódzki w Krakowie i Urząd Miasta Krakowa - grudzień 1993 r.

Część II, finansowana przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki oraz (część graficzna) przez Urząd Wojewódzki w Krakowie.- grudzień 1994 r.

Część III tego opracowania obejmująca programy rozwoju strategii - według uzgodnień Wojewody Krakowskiego z Kierownictwem Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki - grudzień 1995 r. ze środków UKFiT.

C. "Instrumenty prawno - ekonomiczne realizacji polityki turystycznej w Gminie Kraków" (grudzień 1994 r.) na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa.

D. Kierunki rozwoju turystyki w Gminie Uzdrawiskowej Krynica CZ. I - 1994 r.
CZ. II - 1995r.

Oznacza to, że Urząd Miasta Krakowa oraz Urząd Wojewódzki w Krakowie, w ramach całej Małopolski, posiadają zaawansowane podstawy badawczo - koncepcyjne do kontynuowania rozwoju gospodarki turystycznej jako jednej z podstaw rozwoju gospodarczego i społecznego. Kolejnym opracowaniem strategii rozwoju przez turystykę będzie dysponowało województwo rzeszowskie.

DEFINICJE I UWARUNKOWANIA METODOLOGICZNE

Problematyka strategii rozwoju gospodarczego jest jednym z najważniejszych zagadnień planistycznych w województwie. W oparciu o powyższy dokument są opracowywane strategie rozwoju miast i gmin oraz strategie rozwoju poszczególnych branż gospodarki. Z kolei strategia rozwoju gospodarczego województwa i wynikające z niej strategie branżowe są wyznacznikami w procesie podejmowania decyzji przez podmioty gospodarcze i samorząd terytorialny. Stanowią one podstawę do opracowywania rachunków opłacalności przez inwestorów tak krajowych jak i zagranicznych. W oparciu o zapisy kierunkowe strategii formułowane są następnie programy działania dotyczące inwestycji, promocji gospodarczej, planowania przestrzennego, ochrony środowiska, sieci transportowej kształcenie i doskonalenie zawodowe, rozwoju sieci handlowej oraz infrastruktury technicznej i społecznej. Programy działania są następnie konkretyzowane zarówno w układach sektorowych jak i przestrzennych.

Jednym z najważniejszych sektorów w rozwoju gospodarczym województwa jest turystyka, która bazuje na przyjazdach do danego regionu, województwa czy miejscowości. Dziedzina ta świadczy usługi zarówno dla turystów jak i przyjezdnych. Dlatego też w procesie organizacji i obsługi turystów i przyjezdnych bierze udział branża turystyczna oraz inne branże jak : rolnictwo, handel, gastronomia, transport , telekomunikacja, rzemiosło, sektor finansowy czy wszelkiego rodzaju usługi.

W oparciu o strategię rozwoju województwa formułowana jest strategia rozwoju branży turystycznej. W celu jej sformułowania bierze się pod uwagę

- uwarunkowania wewnętrzne a w szczególności obecne możliwości rozwoju i predyspozycje danego województwa do rozwoju przez turystykę oraz
- różnorodne uwarunkowania zewnętrzne, które mają wpływ na przebieg procesów jakie zachodzą i w najbliższych latach będą zachodzić w rozwoju gospodarczym województwa w tym i również zjawiska turystyczne.

Strategia rozwoju turystyki w województwie jest podstawą do formułowania programów szczegółowych:

- sektorowych jak hotelarstwo, gastronomia czy szerzej produkt turystyczny województwa

-przestrzennych - czyli wskazanie możliwości rozwoju różnorodnych form uprawiania turystyki (wraz z wykorzystaniem przejazdów tranzytowych i odwiedzin jednodniowych) na konkretnych wyodrębnionych obszarach.

Dla województwa rzeszowskiego zasadnicze znaczenie mają zatwierdzone kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa (przyjęte przez Kolegium Wojewody) oraz kierunki rozwoju turystyki w skali całego kraju. Niezwykle ważnym dokumentem dla województwa jest także Plan Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego, będący w fazie wdrażania.

Podstawowe pojęcia i definicje

Niniejsze opracowanie nie podejmuje dyskusji na temat definicji stosowanych w odniesieniu do turystyki, gdyż **stawia jako cel uzyskanie praktycznych korzyści z turystyki dla rozwoju gospodarczego i społecznego Rzeszowa i Regionu Rzeszowskiego, z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju, co oznacza m.in. ochronę przyrodniczych, kulturowych i społecznych struktur i wartości na tym terenie.**

Niezbędne jest jednak na wstępie podanie, jakie definicje i pojęcia zastosowane zostały w tym opracowaniu.

Przez "ruch turystyczny" rozumiemy powszechne zjawisko społeczne, polegające na fizycznym, czasowym przemieszczaniu się ludzi z miejsca na miejsce ich stałego pobytu w inne miejsca, wytwarzające popyt na usługi i towary, przejawiający się w czasie podróży, jak i w czasie pobytu poza miejscem stałego zamieszkania (wg. Ostrowskiego).

W ubiegłym roku Komisja Statystyki Organizacji Narodów Zjednoczonych zaakceptowała propozycję Światowej Organizacji Turystyki (WTO) w sprawie definicji. Wszystkie kategorie "podróżujących", które mieszczą się w pojęciu "turystyka", są określone mianem "odwiedzających". "Podróżujący" jest "odwiedzającym", gdy nie nocuje w odwiedzanym kraju (mieście, czy regionie), a "turystą", gdy nocuje co najmniej przez jedną noc.

Termin "turystyka" obejmuje czynności osób podróżujących w celach wypoczynkowych, służbowych lub innych i pozostających poza swoim codziennym środowiskiem nie dłużej, niż rok. Cel podróży nie jest więc kryterium zaliczenia "podróżującego" do kategorii "turysty".

Powołane ustalenia - rekomendacje WTO dzielą cele wizyty na:

1. wypoczynek, rekreacja, wakacje,
2. odwiedziny u znajomych i krewnych,
3. interesy i sprawy zawodowe,
4. cele zdrowotne,
5. cele religijne, pielgrzymki,
6. inne, w tym zakupy, tranzyt.

Grupa ekspertów z firmy Arthur D.Little, wykonująca "Plan rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego" dla Rządu Polskiego, opierając się częściowo na zaleceniach WTO, a częściowo na rekomendacjach Stowarzyszenia Badań nad Podróżami i Turystyką (TTRA) - przyjęła następujące główne cele podróży:

1. interesy, tj. podróże służbowe, konferencje, konwencje, inspekcje itp., a więc sprawy zawodowe.
2. odwiedziny znajomych i krewnych dla rozrywki i względów towarzyskich.
3. sprawy osobiste, w tym zakupy i wizyty lekarskie.
4. przyjemność, np. wypoczynek, zwiedzanie - wycieczki.

Eksperci Arthur D.Little tak charakteryzują **"Produkt turystyczny"** :
"Zintegrowane przeżycie turystyczne od wyjazdu z domu do powrotu, na które składają się odwiedzane atrakcje, zakwaterowanie, usługi, dojazd, a także transport wewnętrzny". Na zakres pojęcia produkt turystyczny składają się:¹

1. walory i atrakcje turystyczne,
2. infrastruktura i usługi,
3. dostępność transportowa
4. image,
5. ceny dla konsumenta.

Walory i atrakcje turystyczne są tymi elementami środowiska turystycznego, które determinują wybór konsumenta i wpływają na motywacje potencjalnego kupującego. W ich skład zalicza się :

- a. atrakcje przyrodnicze obejmujące krajobrazy: góry, jeziora, morze, plaże, klimat
- b. budowlane, będące wytworem człowieka - budowle i infrastruktura turystyczna wraz z historyczną i współczesną, pomniki, parki, ogrody, stoki dla narciarstwa, archeologia przemysłowa, sklepy,

¹Travel and Tourism Products w: Marketing Tourism. London 1989

c. kulturalne - historia, folklor, religia, sztuka, teatr, muzea. Niektóre mogą występować jako wydarzenia społeczne, festiwale itp.,

d. społeczne - oznaczają sposób życia, język, możliwości różnorodnych społecznych spotkań.

Infrastruktura i usługi obejmują:

a. bazę noclegową - hotele motele kempingi, pensjonaty, kwatery prywatne itp.,

b. gastronomię - restauracje od barów szybkiej obsługi do luksusowych restauracji, kawiarnie,

c. transport lokalny - taksówki, wynajem samochodów i rowerów, autobusy i tramwaje miejskie, pojazdy historyczne,

d. sport i rekreacja - szkoły narciarskie wodne, kluby golfa, sztuki rzemieślnicze, szkoły językowe,

e. działalność detaliczna - sklepy, biura podróży, pamiątki, podaż na campingach

f. Inne usługi- polityka turystyczna, informacja turystyczna, usługi (np. fryzjer).

Podział między atrakcje, a obiekty jest czasami dyskusyjny lecz wynika on przede wszystkim z funkcji jakie spełnia w ramach szeroko rozumianego produktu turystycznego.

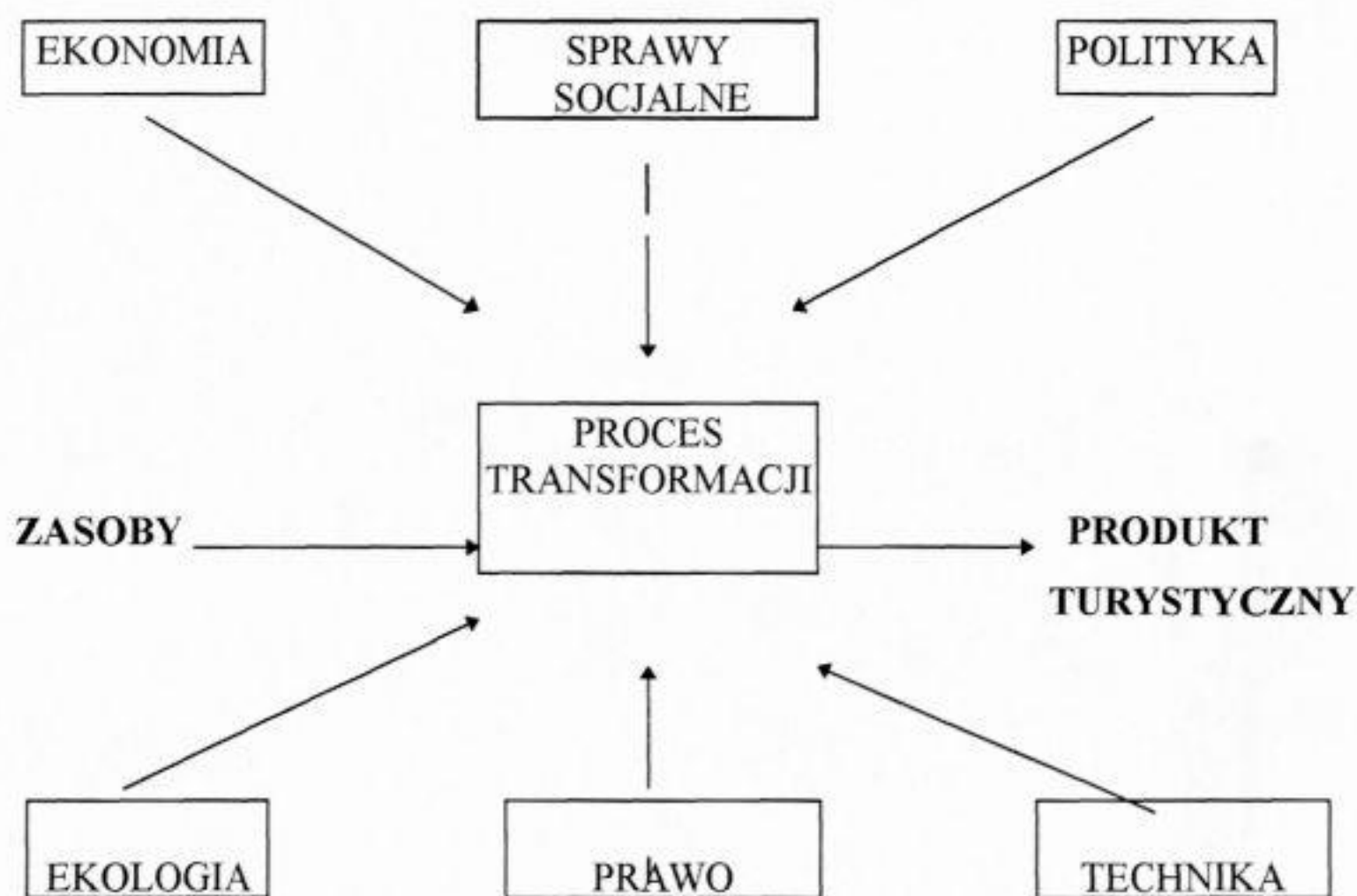
W skład **dostępności do atrakcji turystycznych** zalicza się infrastrukturę transportową - drogi , kolej , lotniska, porty - i jej usprzętowanie (rodzaj, szybkość i zasięg publicznych środków transportu , ceny) oraz regulacje rządowe w tym zakresie (kontrola i jej zakres, licencje, warunki techniczne). Rola tego elementu produktu turystycznego ma coraz większe znaczenie przy wyborze celu i kierunku wyjazdu.

Image (obraz) oraz **odbiór walorów i atrakcji turystycznych**. Te ostatnie określane jako tzw. **destynacje-destination** (termin coraz powszechniej wprowadzany do polskiej semantyki turystycznej) , coraz silniej wpływają na decyzje klientów o zakupie usług turystycznych. Zależą one niekoniecznie od faktów i doświadczeń, ale przede wszystkim od wyobrażeń jako silnego czynnika motywacyjnego w podróżach i turystyce. Na image składa się nie tylko obraz danego produktu turystycznego w oczach potencjalnych klientów, ale również obraz turystyczny kraju, regionu, czy danej miejscowości. Nie bez znaczenia jest również stosunek społeczności lokalnej do turystów, co może stanowić ważny element image w wyobrażeniach turystów i podróżnych.

Ceny usług turystycznych - czy szerzej ceny wszystkich towarów i usług zakupywanych podczas wyjazdów i pobytów - są tym czynnikiem, który ma najczęściej decydujące znaczenie w przyjazdach do danego kraju, regionu czy miejscowości. Możliwość warianto-

wego wyboru usług przez turystę czy podróżnego ze względu na cenę stanowi jeden z najważniejszych motywów w podejmowaniu decyzji. A czynnik ten w procesie świadczenia usług informacji i promocji jest często niesłusznie pomijany. Ponadto spotyka się sytuacje, że przy definiowaniu produktu turystycznego pomija się ceny usług turystycznych zapominając, że nieodłączną cechą towaru jest jego cena.

Wszelkie przedsięwzięcia w ramach przemysłu turystycznego koncentrują się na takiej transformacji trzech podstawowych zasobów - ziemi, pracy i kapitału - aby w efekcie końcowym uzyskać produkt turystyczny. Wszystkie elementy tego procesu mają na celu zwiększenie dostępności zasobów dla popytu na usługi z uwzględnieniem czynników otoczenia, do których zalicza się: ekologię, prawo, technikę, ekonomię, politykę i sprawy społeczne (por. wykres nr 1). Otoczenie to uwzględnia specyfikę turystyki, jej potrzeby jak również determinanty rozwoju.

Rys. nr 1 Uwarunkowania procesu transformacji w turystyce

Polityka państwa jako uwarunkowanie rozwoju turystyki ma zasadnicze znaczenie w jej rozwoju. Sformułowanie strategii rozwoju gospodarki, określenie w niej roli turystyki decyduje o instrumentach systemu planowania i zarządzania. Polityka jako czynnik otocze-

nia wraz z uwarunkowaniami ekonomicznymi i socjalnymi, stanowi z kolei punkt wyjścia w określeniu strategii rozwoju turystyki na szczeblu krajowym i regionalnym.

Odrębną grupę czynników kształtujących rozwój turystyki stanowią regulacje prawne oraz wymogi środowiska naturalnego. Bardzo często w praktyce obydwie czynniki wzajemnie się uzupełniają. Poszczególne państwa posiadające odpowiednie walory i atrakcje turystyczne dążą do zapewnienia harmonijnego rozwoju przez turystykę określanego jako zrównoważony rozwój. Problematyka ekorozwoju w polityce społeczno-gospodarczej państw ma coraz więcej zwolenników stanowiąc istotny warunek dostępności do walorów i atrakcji turystycznych.

Na kształt przyszłej turystyki coraz większy wpływ mają również rozwiązania techniczne i technologiczne i one coraz bardziej wyznaczają kierunki rozwoju nie tylko turystyki ale pozostałych dziedzin życia i aktywności człowieka. Przedstawione uwarunkowania zewnętrzne dla turystyki mogą stać się czynnikami sprzyjającymi lub jej barierami rozwoju².

W turystyce coraz częściej operujemy pojęciami **region**, **regionalizm** czy też **układ lokalny**. Nie wdając się w analizy semantyczne możemy przyjąć do dalszych rozważań pojęcie regionu turystycznego jako :

wyodrębniony obszar o wspólnych cechach geograficznych, topograficznych i kulturowych w którym występuje koncentracja produktu i ruchu turystycznego w oparciu o istniejącą dostępność transportową.³

Wydatki turystyczne według WTO dzielą się na:

1. pakiety podróży, turystyczne, wakacyjne,
2. noclegi,
3. żywność i napoje,
4. transport,
5. rekreacja, kultura, zajęcia sportowe,
6. zakupy,
7. inne.

²Rogers H A, Slinn J A :Tourism: Management of Facilities, Longman Group UK Limited 1993

³Według Planu Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego, Raport końcowy T.I Grudzień 1994 r. Artur D. Little Int. Inc. Polski region turystyczny zdefiniowany został jako : obszar o wspólnych cechach geograficznych i topograficznych, w ramach którego będzie się zachęcać do zawierania porozumień międzywojewódzkich i zakładania LDO. Z kolei porozumienia międzywojewódzkie (między Wojewodami przy aprobacie UKFiT) wynikają z wyrażenia woli współpracy i nie tworzą zwanego i wyodrębnionego regionu turystycznego o sprecyzowanych układach przestrzenno -funkcjonalnych gospodarki turystycznej.

Ujednolicona została również klasyfikacja zakwaterowania turystycznego, a mianowicie:

I Turystyczne zakłady zakwaterowania zbiorowego

1.1 hotele i inne obiekty hotelarskie

1.1.1. hotele

1.1.2. inne obiekty hotelarskie

1.2 Obiekty specjalnego przeznaczenia

1.2.1. Sanatoria i podobne obiekty

1.2.2. Obozy wakacyjne

1.2.3. Środki transportu publicznego

1.2.4. Ośrodki konferencyjne

1.3. Inne obiekty turystyczne

1.3.1. Wakacyjne obiekty mieszkalne

1.3.2. Campingi, pola namiotowe

1.3.3. Inne turystyczne obiekty noclegowe

II Prywatne turystyczne miejsca zakwaterowania

2.1.1. Własne mieszkania i domy użytkowników

2.1.2. Pokoje wynajęte przy rodzinie

2.1.3. Mieszkania wynajęte od osób prywatnych lub za pośrednictwem agencji

2.1.4. Nieodpłatne zakwaterowanie w mieszkaniach krewnych i znajomych

2.1.5. Inne prywatne miejsca zakwaterowania

Na "przemysł turystyczny" składają się usługi, towary, infrastruktura, niezbędna dla podróżujących, odwiedzających i turystów oraz instytucje i organizacje działające na rzecz podaży i popytu turystycznego.

Przez "funkcję turystyczną" miasta, czy regionu rozumieć należy całokształt działalności społeczno-ekonomicznej miasta, czy regionu (województwa), skierowaną na obsługę turystów, która to działalność spełniana jest w systemie społeczno-ekonomicznym przestrzennych jednostek "nadrzędnych" - regionu, makroregionu, czy kraju lub na poziomie międzynarodowym.

Dostępna w Polsce informacja statystyczna i wyniki badań w wielu wypadkach odbiegają od przedstawionych powyżej ustaleń - rekomendacji, co zmusza do interpretacji w celu uzyskania porównywalnych danych. Wprowadzanie rachunku satelitarnego turystyki w ramach Rachunków Narodowych unormuje kwestie nie tylko definicji ale przede

wszystkim sposobów liczenia podstawowych wskaźników charakteryzujących tą dziedzinę gospodarki.

Turystyka i przemysł turystyczny nie stanowią autonomicznej dziedziny gospodarczej, czy społecznej. Składa się na nie większość instytucji, urządzeń, działań, które służą stałym mieszkańcom, lecz także i takich, które powołuje się i organizuje specjalnie w celu świadczenia i sprzedaży usług w zakresie dojazdu, noclegu, gastronomii, atrakcji turystycznych przeznaczonych dla odwiedzających i turystów.

Strategia rozwoju turystyki dotyczy założeń, warunków i działań, związanych z podróżami i pobytami poza stałym miejscem zamieszkania, począwszy od motywów podróży, celów wyjazdu, walorów i atrakcji turystycznych, dochodząc do usług i infrastruktury, niezbędnych dla odbycia podróży i dla pobytu poza miejscem zamieszkania. Strategia obejmuje teoretyczne i praktyczne przygotowanie i realizację rozwoju miasta, gminy, regionu przez turystykę.

W modelu gospodarczego rozwoju Rzeszowa przyjazdy zajmować będą niewątpliwie nadal istotne miejsce. Wynika to z jednej strony z posiadanego potencjału walorów turystycznych, z drugiej natomiast z dochodotwórczych oraz promocyjnych dla Miasta funkcji tej formy aktywności gospodarczej. Uwzględniając turystykę w strategii rozwoju gospodarczego Rzeszowa i Regionu przygotować uprzednio należy odpowiedzi na szereg podstawowych pytań wyjaśniających korzyści, pożądane kierunki oraz zasady jej rozwoju.

Główne znaczenie mają tutaj następujące kwestie:

1. Jakie są mocne i słabe strony dla rozwoju turystyki?
2. Jakie rodzaje ruchu turystycznego mogą być rozwijane w Rzeszowa z punktu widzenia posiadanych walorów?
3. Jakie rodzaje ruchu turystycznego powinny być rozwijane w Rzeszowie z punktu widzenia preferencji wynikających ze strategii społeczno-gospodarczego rozwoju miasta?
4. Jakie korzyści może Miasto i Region osiągać z rozwoju turystyki i pod jakimi warunkami?
5. Jakie formy organizacyjno-prawne podmiotów gospodarczych w dziedzinie turystyki byłyby najbardziej pożądane?
6. Jaki powinien być scenariusz działań promocyjnych władz samorządowych dla rozwoju turystyki?
7. Jakie narzędzia mogą zapewniać skuteczność korygowania rynkowych mechanizmów

Lata 1994-1995 były obfite w seminaria, konferencje, konsultacje, prowadzone na poziomie centralnym z udziałem ekspertów międzynarodowych, prowadzone zagranicą z udziałem polskich uczestników, a także był rokiem, w którym powstawało wiele opracowań i odbywało się wiele imprez, związanych z rozwojem gospodarki turystycznej. Ujawniło się wiele warsztatów metodologicznych, opartych na wiedzy i praktyce zagranicznej, na wiedzy i praktyce polskich specjalistów teoretyków i praktyków, a także na praktycznych rozwiązaniach lokalnych i regionalnych.

Autorzy niniejszego opracowania, biorąc pod uwagę prawdopodobieństwo kontynuowania prac nad strategią rozwoju regionu przez turystykę, co pozwoli wykorzystać wykonywane obecnie opracowania, m.in. w ramach programu PHARE-TOURIN, przyjęli mieszaną metodę autorską, częściowo oparta o metodę SWOT (mocne, słabe strony, szanse, zagrożenia), częściowo o elementy marketingu, częściowo o metodologię przyjętą w planowaniu przestrzennym. Wynika to m.in. z konieczności koordynacji opracowania i wynikających stąd działań wdrożeniowych w zakresie:

1. „Założeń rozwoju gospodarki turystycznej” Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki,
2. Planu rozwoju krajowego produktu turystycznego (UKFiT - Arthur D.Little),
3. Turystyka kwalifikowana - UKFiT
4. Strategia marketingowa Polski w latach 1995 - 1997, Plan marketingowy dla Polski 1995
5. Strategiczny program społeczno - gospodarczy województwa rzeszowskiego na lata 1994 - 1997 Urząd Wojewódzki w Rzeszowie,
6. Miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Rzeszowa

Dynamiczny rozwój gospodarki turystycznej w Polsce prowadzi do konieczności wprowadzenia i rozwinięcia badań rynkowych, pozwalających na wybór i ukierunkowanie podejmowanych decyzji strategicznych. Marketing prowadzony przez podmioty gospodarcze ma ograniczony charakter, zasięg i podporządkowany jest jednostkowym celom gospodarczym, które mogą być sprzeczne z ogólnymi kierunkami zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Z punktu widzenia administracji rządowej zachodzi potrzeba gromadzenia informacji o gospodarce turystycznej regionu w kontekście realizacji zadań Państwa. Pozwala to na ocenę i ewentualną korektę prowadzonej polityki turystycznej, wybór projektów turystycznych wymagających wsparcia w procesie jej tworzenia oraz ocenę szans dalszego rozwoju gospodarczego regionu przez turystykę.

Uchwyczone trendy w turystycznej gospodarce regionalnej stać się mogą czynnikiem kształtowania polityki w zakresie :budowy lub aktualizacji planów przestrzennego zagospodarowania gmin, kierunków finansowania infrastruktury, promocji gospodarczej czy kierunków szkolenia i kształcenia kadr dla turystyki.

Źródłami informacji do analiz regionalnej gospodarki turystycznej są:

1. dane statystyczne GUS i WUS, Regionalnych Izb Obrachunkowych, Urzędów Skarbowych, Urzędów Wojewódzkich, Zarządów Gmin, podmiotów gospodarczych i ich zrzeszeń, opracowania naukowe i wdrożeniowe,
2. analizy materiałów informacyjnych i promocyjnych na krajowych i zagranicznych targach turystycznych oraz wielkość i charakter oferty turystycznej w biurach podróży ,
3. wywiady z ekspertami krajowymi i zagranicznymi, działaczami szczebla regionalnego (gospodarczymi, politycznymi, administracji rządowej i samorządowej) oraz mieszkańcami gmin i miejscowości turystycznych
4. badania własne - monitoringowe skierowane na skonkretyzowane obszary badawcze.

Podstawy budowy strategii rozwoju regionu⁴

Rozwój gospodarczy regionu, jego strategia i możliwości materialne, kadrowe i środowiskowe rozwoju są przedmiotem zainteresowania władz administracji rządowej. Władza samorządowa - w sposób bezpośredni - ma ograniczone możliwości oddziaływania na określone kierunki rozwoju gospodarczego gminy czy związku gmin. Natomiast działanie w sferze promocji oraz badań rynkowych są tymi dziedzinami, które mogą być przykładem wspólnej współpracy (administracji rządowej i samorządowej) i finansowania.

W gospodarce rynkowej ze szczególną siłą uwidoczniają się te czynniki, które wynikają z działania praw ekonomicznych. Planowanie centralne (wraz ze wskaźnikami) straciło rację bytu. Obecnie sfera planowania obejmuje głównie analizę wariantową wyboru kierunków gospodarowania, które w oparciu o zasoby lokalne stają się dzie-

⁴ szerzej na ten temat w : Strategii rozwoju turystyki w regionie krakowskim Cz.I Materiały studialne i założenia metodologiczne, Kraków 1994

dzinami dochodowymi. Do takich właśnie dziedzin gospodarowania zalicza się gospodarka turystyczna. Aby tak się stało należy dokonać szczegółowych analiz w celu sformułowania strategii rozwoju poprzez turystykę jako elementu strategii rozwoju gospodarczego całego regionu.

Dyskusyjne kwestie rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek terytorialnych sprowadzić można do dwóch głównych grup zagadnień. Pierwsza to kryteria oceny rozwoju regionalnego z określeniem rodzaju zjawisk egzemplifikujących procesy rozwojowe danej jednostki przestrzennej. W tej grupie mieszczą się również zagadnienia związane z czynnikami wzrostu i rozwoju regionalnego, które jednocześnie nawiązują do problematyki grupy drugiej, a mianowicie sił motorycznych i mechanizmów rozwoju regionalnego.

Obydwie grupy zagadnień posiadają bogatą literaturę specjalistyczną, która jednak nie rozstrzyga jednoznacznie istot wymienionych kwestii. Zależnie od przyjętego modelu gospodarczego, różna może być bowiem interpretacja przedstawianych pojęć. Ta z kolei rzutuje na przyjmowane koncepcje rozwoju regionalnego, w tym także na możliwość i zakres jego sterowania.

Mimo, iż w konstruowaniu strategii rozwoju regionu nie jest obojętny sposób rozstrzygnięcia powyższych zagadnień, szersze ich omówienie nie jest możliwe w niniejszym opracowaniu z uwagi na wstępny jego charakter. Będą one jednak musiały być zaprezentowane w momencie budowy konkretnych scenariuszy rozwoju regionalnego.

Przebudowa ustroju politycznego oraz stopniowe postępy w transformacji systemu społeczno-gospodarczego stworzyły zupełnie nowe uwarunkowania w kierowaniu gospodarką w układach terytorialnych. Przede wszystkim, jednym z istotniejszych kierunków przeprowadzanej transformacji systemowej są zmiany w strukturze terenowych władz publicznych⁵. Powstałe dwa ich podukłady (samorządowy i administracji rządowej) o dużym stopniu wzajemnej niezależności a jednocześnie o znacznie zbieżnych celach głównych działania (dbałość o rozwój społeczno-gospodarczy danej jednostki terytorialnej lub ich zespołu) wymagają wypracowania spójnego systemu kierowania w skali lokalnej i regionalnej. Oprócz nowo powstałej struktury terenowych władz publicznych wspomniany system kierowania uwzględniać musi także - wynikającą z

⁵ por. T. Burzyński, J. Raciborski : "Instrumenty prawno - ekonomiczne realizacji polityki turystycznej w Gminie Kraków" (grudzień 1994 r.) na zlecenie Wydziału Strategii Urzędu Miasta Krakowa.

filozofii dokonywanych przekształceń - daleko posuniętą autonomię podmiotów gospodarczych, ich pluralizm własnościowy oraz dominację rynkowych mechanizmów oddziaływania. W całości odrzucona musi zostać w tym względzie, istniejąca w poprzednim systemie bezpośrednia funkcja zarządzająca władz terenowych, przybierająca różne formy instytucjonalno-prawne; począwszy od bezpośrednich decyzji administracyjnych, aż do władczych i niewładczych form tzw. koordynacji terenowej. Dominująca obecnie w sferze procesów gospodarczych funkcja promocyjno-kontrolna omawianych władz wymaga nowej strategii ich działania gwarantującej minimum skuteczności w realizacji przedsięwziętych celów społeczno-gospodarczych.

Zjawiskiem koniecznym do uwzględnienia w budowie nowego systemu kierowania w układach terytorialnych jest również rzeczywiste upodmiotowienie społeczności lokalnych. Podejmowane przez władze cele działania muszą mieć zatem pełną akceptację miejscowej społeczności. Ich dobór nie może za ograniczać się jedynie do preferencji odpowiednich elit władzy. Biorąc jednak pod uwagę społeczną konfliktogenność każdego w zasadzie zestawu celów działania, w tym szczególnie w odniesieniu do kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego danej jednostki terytorialnej, niezwykle ważnym problemem staje się nie tylko dobre rozeznanie w rozkładzie społecznych dążeń i aspiracji, ale także stworzenie mechanizmów pozyskiwania społecznej akceptacji. To ostatnie, nie może oczywiście oznaczać zgodności przyjmowanych celów z różnorodnością grupowych interesów, lecz ciągłe wypracowywanie odpowiedniego consensusu - zgody na ściśle określony w treści celów działania, kompromis ze strony różnych grup społecznych.

Jednym z głównych efektów zmian, ujawniających się w strukturze systemu kierowania, było całkowite odrzucenie hierarchicznie konstruowanego układu instrumentów planistyczno-nakazowych. Rezultatem tego jest gwałtowny wzrost znaczenia podukładu informacyjnego w systemie decyzyjnym terenowych władz publicznych. Nie mogąc narzucać pożądanego, z punktu widzenia interesów odpowiednich organów, kierunków aktywności poszczególnych podmiotów, władza podejmować musi określone działania antycypacyjne. Część z nich umożliwiać musi optymalne wkomponowanie własnej strategii rozwoju, zabezpieczającej interesy całej jednostki terytorialnej, w przewidywany splot zjawisk i procesów generowanych przez, niezależne względem uprawnień władzy, podmioty gospodarcze oraz instytucje i organizacje. Z pewnym wyprzedzeniem podejmowane muszą być również działania, których efekty

wyzwalać mogą pożądane, nowe formy aktywności podmiotów gospodarczych, lub też modyfikować dotychczasowe kierunki ich rozwoju (funkcja promocyjno - korekcyjna).

Czynnikiem przesądzającym o trafności podejmowanych na tym etapie decyzji jest dysponowanie odpowiednio przygotowanym programem strategicznego rozwoju danego obszaru. Program taki jest koniecznym warunkiem spójności przedsięwziętych działań oraz ich racjonalności w wymiarze długookresowym. Jego jakość decyduje o optymalnym wykorzystaniu zewnętrznych i wewnętrznych szans rozwoju oraz umożliwia łagodzenie, pojawiających się okresowo, negatywnych skutków rynkowych mechanizmów regulacji procesów gospodarczych.

Każda aktywność człowieka wymaga odpowiedniej organizacji działań. Dotyczy to zarówno działalności indywidualnej, jak i zbiorowej. Jednym z elementów działań organizatorskich jest układanie odpowiednich scenariuszy porządkujących pożądane następstwo zdarzeń. Ma to miejsce zarówno w przypadku, gdy cele, które zamierza się osiągnąć zostały już wyznaczone, jak i w sytuacji, w której muszą one być dopiero ustalane. W pierwszym przypadku rzecz sprowadza się do układania scenariuszy realizacyjnych, gwarantujących racjonalne osiągnięcie celów zakładanych. Pojawia się tutaj kwestia skuteczności działania, tj. takiego rozplanowania przedsięwzięć, które przede wszystkim, zapewnią realizację przyjętych celów. W przypadku drugim natomiast, znacznie trudniejszym, mamy do czynienia ze scenariuszami strategicznymi. Najpierw zachodzi potrzeba sformułowania (wyboru) celów działania, a dopiero później zastanawiania się nad scenariuszami realizacyjnymi. Poławiają się w tym zagadnieniu dwa pojęcia: cel oraz zadania, które wynikają wprost z systemu wartości. Ich rozpoznanie ma charakter względny, nawiązujący do hierarchicznej struktury drzewa celów.

Scenariusz jest bowiem rozpisaniem danego przedsięwzięcia (celu) na zadania bardziej szczegółowe z uwzględnieniem właściwego następstwa (kolejności) ich realizacji. Warto uzmysłowić sobie, iż każda działalność przebiega według jakiegoś z góry założonego scenariusza, harmonogramu, chociaż wybór scenariusza nie zawsze jest procesem w pełni uświadamianym przez podmiot działania. Konieczność istnienia odpowiedniego scenariusza wynika z potrzeby, często subiektywnie pojmowanej, racjonalności postępowania. Warto też uświadomić sobie, że im bardziej działanie ma charakter działania zbiorowego oraz im dalej w przyszłości sięgamy ustalając harmonogram działania, tym większe napotyka się trudności metodologiczne. Istnieje również związek po-

między horyzontem ustaleń, a stopniem racjonalności działania (wybór scenariuszy) z jednej strony oraz pomiędzy horyzontem a trafnością ustaleń ze strony drugiej (wybór celów).

Jedną z postaci harmonogramów racjonalnego postępowania są programy działania. Ich uogólnieniem w przypadku podmiotów gospodarczych, są programy rozwoju (mają one znacznie szersze znaczenie od programów działania).

Ważnym czynnikiem warunkującym sprawność działania wszystkich podmiotów - o czym już wspomiano - jest ich umiejętność przewidywania przyszłości. Pozwala ona optymalizować wybór dopuszczalnych decyzji, które podjąć należy realizując określone cele, będące składowymi procesu rozwojowego. Trudno sobie w zasadzie wyobrazić jakikolwiek rozwój społeczno-gospodarczy, w którym odpowiednie działania sprawcze nie byłyby poprzedzone rozważaniami dotyczącymi ich przyszłych skutków. Przewidywanie jest koniecznością, bowiem czynna postawa człowieka domaga się uchwycenia *ex ante* skutków podejmowanych działań. Konieczność przewidywania przebiegu zjawisk społeczno-gospodarczych warunkowana jest dwoma względami:

- a) by umieć się do nich dostosować, jeżeli są nieuchronne,
- b) by im przeciwdziałać, jeżeli leży to w naszych możliwościach, a przewidywany przebieg zjawisk bez naszej interwencji byłby niepożądany.

W odniesieniu do pierwszego przypadku, występuje problem działań antycypacyjnych. Spełniać one muszą warunki pozwalające minimalizować, ewentualne negatywne następstwa rozwoju sytuacji oraz maksymalnie wykorzystywać sprzyjające uwarunkowania. Mając możliwość kształtowania rozwoju gospodarczego - jego dynamiki, kierunków - ten motyw (aspekt) przewidywania wydaje się być w pełni oczywisty. Jest to bowiem elementarny wymóg racjonalności działania.

W gospodarce rynkowej, głównym regulatorem procesów rozwojowych jest rynek. Wszystkie inne mechanizmy mają znaczenia drugorzędne i ogólnie rzecz biorąc dzielą się na te które dotyczą sfery nierynkowej oraz na te, których istnienie uzasadnia ma niedoskonałość rynku jako regulatora rozwoju. W odniesieniu do sfery nierynkowej, odpowiednio upodmiotowiony, strategiczny program rozwoju regionu jest uporządkowanym ciągiem przedsięwzięć, które należałoby podjąć dla osiągnięcia założonych celów. Należy przy tym podkreślić, że pełni on wówczas funkcje "inspiratora" w inicjowaniu procesów gospodarczych przez odpowiednie podmioty władzy. W odniesieniu natomiast do sfery rynkowej, jego funkcja jest podobna, z tym, że stanowi on

jednocześnie zapowiedź ingerencji w żywiołowo przebiegające procesy rozwoju.

W istocie przewidywania strategicznego wyraźnego podkreślenia wymagają trzy cechy:

- strategia oznacza selekcję rozważanych problemów, prowadząca do koncentrowania uwagi na wiodących ogniwach rozwoju z pominięciem całego szeregu mniej istotnych uwarunkowań,

- strategia interpretowana w kontekście pojęcia "rozwój" oznacza nadawanie istotnie większego znaczenia celom aktualnym w dłuższym horyzoncie czasu,

- w podejściu strategicznym ważnego znaczenia nabierają takie właściwości systemowe, jak spójność i sprawność działania (osiągania celów); spójność to przede wszystkim uwzględnianie szerokiej interakcji podejmowanych działań w zbiorze możliwych do przewidzenia zjawisk, procesów, zdarzeń (m.in. interakcja: cele - zadania - środki); z kolei sprawność działania, to w pewnym uproszczeniu, skuteczność w osiąganiu założonych celów, z jednoczesnym zachowaniem właściwego poziomu efektywności przedsięwziętych działań.

Należy zauważyć, że przewidywanie strategiczne (programowanie, planowanie) dosyć istotnie różni się w stosunku do ogólnie rozumianego przewidywania długookresowego. Przewidywanie strategiczne w większym bowiem stopniu koncentruje się na identyfikacji i równoczesnym rozwiązywaniu pojawiających się problemów. Jest bardziej zorientowane na aktywne kształtowanie rozwoju sytuacji, stosownie do przyjętych założeń modelowych.

Jakościowa analiza strategiczna integruje dwa podejścia metodyczne, tj. ocen strategicznych szans i zagrożeń zewnętrznych oraz mocnych i słabych stron sytuacji wewnętrznej regionu ze studiami prospektywnymi dotyczącymi przyszłości, tj. scenariuszami rozwoju, prognozami i modelami rozwoju.

Kompleksowe badania strategiczne, opierając się na SWOT-analizie, obejmują analizę wszystkich dziedzin gospodarczych i społecznych regionu i jego otoczenia przy zastosowaniu dwóch podejść, a mianowicie: "z zewnątrz do wewnątrz" oraz "od wewnątrz na zewnątrz".

Rozpoznanie i ocena zagrożeń oraz sposobności wpływających z otoczenia regionu jak również mocnych i słabych stron jego sytuacji wewnętrznej, stanowi zbiór informacji, na podstawie których możliwe jest zestawianie różnych wariantów strategicznych scenariuszy rozwoju. Ten zbiór informacji pozwala również na ocen systemu

wzajemnych oddziaływań między regionem a jego otoczeniem (geograficznym, ekonomicznym i społecznym) z uwzględnieniem tzw. synergii rozwojowej.

Dwustronny charakter sprzężeń między regionem a otoczeniem upoważnia do stosowania wspomnianych wyżej dwóch podejść w budowie alternatywnych dróg rozwoju danego obszaru. Te dwa komplementarne podejścia zakładają zdolność dostosowania się regionu do zmieniających się warunków otoczenia. Ich istota wyraża się w typie stawianych pytań w procesie konstrukcji różnych scenariuszy rozwoju.

Do typowych pytań w podejściu "z zewnątrz do wewnątrz" należą następujące:

- czy zagrożenia zewnętrzne osłabiają mocne strony regionu?
- czy szanse zewnętrzne potęgują mocne strony regionu?
- czy zagrożenia zewnętrzne spotęgują słabe strony regionu?
- czy szanse zewnętrzne umożliwiają przezwycięzenie słabości wewnętrznych regionu?

W podejściu strategicznym "od wewnątrz na zewnątrz" do typowych pytań należą:

- czy mocne strony sytuacji wewnętrznej regionu pozwalają na wykorzystanie wewnętrznych szans rozwojowych?
- czy słabe strony sytuacji wewnętrznej regionu nie pozwalają wykorzystać wewnętrznych szans rozwojowych?
- czy mocne strony sytuacji wewnętrznej regionu mogą dać odpór zagrożeniom otoczenia?
- czy słabe strony sytuacji wewnętrznej regionu wzmocnią negatywne oddziaływanie zagrożeń otoczenia?

Analiza kombinacji między mocnymi i słabymi stronami sytuacji wewnętrznej regionu a szansami i zagrożeniami otoczenia pozwala na sformułowanie kierunków strategicznych regionu.

Strategia agresywna rozwoju regionu opiera się na założeniu maksymalnego wykorzystania efektów synergicznych mocnych stron sytuacji wewnętrznej z zewnętrznymi szansami stwarzanymi przez otoczenie.

Strategia konserwatywna zakłada maksymalne wykorzystanie mocnych stron wewnętrznego potencjału regionu przy jednoczesnym zmniejszeniu lub ograniczeniu siły oddziaływania zagrożeń wpływających z otoczenia. Uważa się, że strategia konserwatywna jest najmniej ryzykowna, gdy łączy nastawienie ofensywne i zachowawcze.

Strategia konkurencyjna główny nacisk kładzie na budowanie siły konkurencyjnej regionu poprzez wykorzystanie efektu synergii słabych stron sytuacji wewnętrznej i szans stwarzanych przez otoczenie.

Strategia defensywna rozwoju regionu stanowi zespół działań zmierzających do przetrwania niekorzystnych warunków wewnętrznych i zewnętrznych. Jej głównym zadaniem jest przeciwdziałanie negatywnym efektom synergii słabości i zagrożeń.

Cele i zadania są integralną częścią każdej strategii rozwoju. Wszystkie pozostałe elementy są w zasadzie ich pochodną, tak dostosowaną do ich właściwości, aby zapewnić sprawną ich realizacją w przyjętym horyzoncie czasu. Różnica pomiędzy celami i zadaniami ma charakter względny, wynikający z hierarchii ich ważności w świetle przyjętych kryteriów oceny. Cele niższego rzędu są zadaniami w stosunku do celów wyższego rzędu. Graficzną ilustracją hierarchicznych związków w zbiorze przyjmowanych celów rozwoju jest schemat drzewa celów. Schemat ten spełnia ważną rolę w budowie strategicznego programu rozwoju regionu. Decyzyjne drzewo celów jest bowiem schematem ułatwiającym proces sterowania rozwojem wybranych zjawisk. Systematyzuje ono cele, środki i warunki działania, a także pozwala na sprecyzowanie hierarchii ważności poszczególnych jego elementów oraz ich roli w realizacji celów nadrzędnych.

Celem głównym regionu jest rozwój gospodarczy i społeczny wyrażający się wzrostem produkcji i usług oraz wzrostem dochodów realnych mieszkańców, a tym samym poprawa standardu życia miejscowej społeczności. W celu realizacji tych zadań region winien wykorzystać potencjalne czynniki rozwoju, które stają się wyznacznikami głównych i uzupełniających funkcji gospodarczo-społecznych rozważanego obszaru. Do wiodących funkcji regionu należą te kierunki rozwoju gospodarczego, które mają najistotniejsze znaczenie dla tego obszaru a jednocześnie zapewnić mu mogą najwyższe tempo rozwoju gospodarczego przy zachowaniu pożądanych walorów środowiska naturalnego.

Biorąc to pod uwagę, podmiotami strategii rozwoju regionu są w chwili obecnej różne organy władzy centralnej, w tym centralnej i terenowej administracji rządowej. Sytuacja taka stwarza niestety mało korzystne warunki dla prowadzenia w pełni aktywnej polityki regionalnej uwzględniającej, obok priorytetów makroekonomicznych, również uwarunkowania lokalne i regionalne.

W przypadku administracji rządowej szczebla wojewódzkiego, zarówno treść tworzonej przez nią strategii rozwoju określonych zjawisk, jak i sposób jej realizacji powinny ponadto znaleźć odpowiednią akceptację zainteresowanych władz samorządowych.

Z punktu widzenia funkcji jakie może spełnić strategiczny program rozwoju regionalnego, wyodrębnić można następujące jego scenariusze:

- a) scenariusz rozwoju kontynuacyjnego,
- b) scenariusz rozwoju ekologicznego,
- c) scenariusz zakładający restrukturyzację gospodarki regionalnej,
- d) scenariusze mieszane.

Scenariusz rozwoju kontynuacyjnego zakładać może ilościowy wzrost gospodarczy tych dziedzin, które rozwijały się w latach poprzednich. Jest to najbardziej prosty lecz zarazem najbardziej prymitywny i w zasadzie nierealny typ scenariusza rozwoju. Nierealność tego scenariusza wynika z tego, iż załamała się całkowicie koncepcja rozwoju regionalnego bazująca na centralnie dzielonych dotacjach oraz nastąpiła transformacja ustrojowa zmieniająca diametralnie warunki funkcjonowania gospodarki. Jednocześnie z uwagi na rozkład gospodarki scentralizowanej powstają dodatkowe koszty i bariery rozwoju w postaci np. bankructwa zakładów pracy, wzrostu bezrobocia itp. W ten sposób zmiana ustrojowa przerwała ciągłość rozwoju starego typu, a zatem scenariusze kontynuacyjne nie mają obecnie żadnego uzasadnienia teoretycznego ani praktycznego. Z drugiej strony "stary system" stworzyć określoną infrastrukturę gospodarczą i społeczną, która bez względu na ocenę stopnia jej przydatności, tworzy obecne warunki funkcjonowania województw, miast i gmin. "Nowy system" zmienić natomiast zasadniczo prawno-organizacyjne uwarunkowania rozwoju.

Scenariusz rozwoju ekologicznego jest koncepcją bazującą na unikalnych cechach środowiskowych (konieczność zachowania wartości naturalnych regionu oraz wartości kulturowych i zabytkowego oblicza ośrodka metropolitarnego obszaru). Zostaje on niejako narzucony z zewnątrz z punktu widzenia interesów ogólnokrajowych i ponadregionalnych, jako dyrektywa wynikająca z konieczności uwzględniania w projektowaniu rozwoju odpowiednich ograniczeń.

Scenariusze rozwoju gospodarczego i społecznego zakładające konieczność restrukturyzacji gospodarki regionalnej podkreślają potrzebę takiej zmiany jej struktury działowo-gałęziowej, branżowej a nawet produktowej, która przyczyni się powinna do

wzrostu efektywności ekonomicznej oraz wyższego standardu życia mieszkańców regionu.

Każdy z "czysto teoretycznych" scenariuszy rozwoju gospodarczego i społecznego ma ograniczone możliwości praktycznego wykorzystania. Modelowe scenariusze wyznaczają natomiast "ograniczenia brzegowe", które muszą być spełniane przez ich warianty realizacyjne. Tak więc, w przypadku konkretnego regionu jedynie realnymi i mającymi szansę realizacji mogą być tylko tzw. mieszane scenariusze rozwoju gospodarczego i społecznego, uwzględniające istniejące czynniki i ograniczenia w rozwoju usług, rzemiosła i ewentualnie innych form aktywności gospodarczej. W ramach tych scenariuszy rozwoju formułowane mogą być przynajmniej trzy następujące ich warianty różniące się charakterem ogólnych założeń wyjściowych:

a) scenariusz (I), zakładający rozwój w oparciu o znaczne kapitałowe zasilanie zewnętrzne (ekspansywny),

b) scenariusz (II), zakładający brak kapitałowego zasilania zewnętrznego (stagnacyjny),

c) scenariusz mieszany (III), zakładający umiarkowany rozwój w oparciu o średni poziom kapitałowego zasilania zewnętrznego.

Każda wersja scenariusza rozwoju w pełni respektować musi istniejące ograniczenia, natomiast w zróżnicowany (specyficzny dla siebie) sposób uwzględniać może czynniki aktywizujące. Scenariusz zakładający rozwój w oparciu o znaczne kapitałowe zasilanie zewnętrzne:

Warto jednak pamiętać o pewnych „standardach” układu opracowań dotyczących projekcji przyszłości. Najczęściej, każdy program strategiczny jest układem następujących części:

a) część konstatacyjna;

- najistotniejszą jej cechą jest to, że dotyczy ważnych dla programu faktów, zjawisk i procesów obserwowalnych (już istniejących),
- zawiera ona wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania rozwoju regionu,
- w znacznej mierze wyczerpuje ona diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej regionu.

b) część prognostyczna;

- są to zewnętrzne (w sensie niezależności od podmiotów władzy regionalnej i lokalnej) uwarunkowania rozwoju widziane w perspektywie przyjętego horyzontu czasowego,

- włącznie z częścią konstatacyjną staje się ona podstawą wyboru docelowego modelu rozwoju regionu, częściowo także wyboru wariantowo rozważanych scenariuszy realizacyjnych,

c) część decyzyjna;

Jest to zasadnicza część programu. Zawiera ona ustalenia programu oraz daje odpowiedź na pytanie: do czego powinniśmy zdążać ?; jakimi drogami i dlaczego proponowane wybory są najlepsze ?. Ważne jest tutaj oddzielenie tego co jest zadaniami bezpośrednio adresowanymi do wykonania przez odpowiednie władze od tego co jest pożądane, ale bezpośrednio zależne od innych podmiotów. W tym drugim przypadku są to ustalenia, do realizacji których władza regionalna dążyć musi poprzez swoje ustawowo przewidziane uprawnienia.

d) część instrumentalna;

O ile część poprzednia mówi o pożądanych modelach rozwoju regionu, o tyle część instrumentalna wskazuje na realność ich realizacji. Ujawniać także powinna mogące się pojawiać zagrożenia i ewentualne sposoby ich przewyżczania. W części tej zawarte muszą być następujące oceny:

- możliwości finansowych (wraz ze wskazaniem źródeł pozyskania odpowiednich środków),
- spodziewanych środków zewnętrznych (pozabudżetowych) wraz z oceną realności ich pozyskania; wskazane muszą być alternatywne rozwiązania w części decyzyjnej, wynikające z niespełnienia się przyjętej hipotezy dotyczącej środków zewnętrznych,
- ocena skuteczności oddziaływania pośredniego na podmioty, których efekty działania są składowymi budowanego strategicznego programu rozwoju regionu,
- ocena sposobów przewyżczania pojawiających się zagrożeń w realizacji zakładanych zadań

e) część informacyjna;

Zawiera wyselekcjonowane informacje, którymi zamierza się oddziaływać na zachowanie, samodzielnie funkcjonujących w regionie podmiotów gospodarczych i instytucji (w tym aspekcie nawiązuje to do części instrumentalnej). Część ta obejmuje także informacje, które adresowane są do mieszkańców.

Celem rozwoju turystyki w województwie rzeszowskim jest wzrost dochodów z turystyki dla budżetu państwa, podmiotów gospodarczych (turystycznych i współpracują-

cych), ludności oraz zwiększanie zatrudnienia w turystyce (stałego i sezonowego) . Dlatego też bardzo ważne jest uzyskiwanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Skąd przyjeżdżają do województwa turyści,
2. Jakie występują główne bariery ograniczające przyjazdy do regionu,
3. Jak turyści i podróżni oceniają usługi w regionie (wg. miast i gmin)
4. Jaki jest stosunek mieszkańców do przyjezdnych oraz problematyki rozwoju turystyki na własnym terenie (gmina , miasto)
5. Jaki jest udział branży turystycznej (biur podróży) w obsłudze przyjazdów turystycznych do województwa.
6. Jaki jest rozkład sezonowy przyjazdów do województwa.
7. Ile wynoszą przyjazdy do województwa (wg. korzystających z noclegów i przejeżdżających przez województwo)- szacunek
8. Ile wynoszą przychody z turystyki w województwie - szacunek
9. Jaki jest stosunek establishmentu rzeszowskiego do turystyki i gospodarki turystycznej(jak wg. nich jest postrzegana rola turystyki w rozwoju województwa)
10. Jakie decyzje powinien podjąć Wojewoda Rzeszowski w ramach swoich kompetencji w celu likwidacji barier rozwoju,
11. Jakie inicjatywy powinien podjąć Wojewoda - wspólnie z samorządem terytorialnym i gospodarczym - aby zwiększyć przyjazdy i dochody dla województwa.

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE

2.1. Wynikające z tendencji rozwoju turystyki na świecie i w Europie

Turystyka jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się gałęzi gospodarki narodowej na Świecie. Według prognoz światowych do 2000 roku turystyka stanie się najbardziej dochodową działalnością i wyprzedzi dotychczasowych liderów : przemysł naftowy i telekomunikacyjny⁶. O randze turystyki i podróży według światowej Organizacji Turystyki (WTO) świadczą następujące dane statystyczne⁷:

1. Obroty turystyczne szacowane są w 1994 r. na poziomie 3,4 biliona USD co stawia turystykę na 6 miejscu w gospodarce światowej. Przewiduje się, że do 2005 r. turystyka i podróże staną się największym przemysłem świata,

2. Zatrudnienie w turystyce osiągnęło 204 mln osób co powoduje, że w turystyce zatrudniona jest co 9 pracująca osoba. Szacuje się, że do 2005 r. nastąpi wzrost zatrudnienia o 144 mln we wszystkich sektorach turystyki i podróży.

3. Inwestycje turystyczne stanowią 10,7% inwestycji ogółem. Pomimo obecnego spadku w udziale globalnym planuje się wzrost inwestycji (kwotowo i procentowo) do 2005 r. do 10,9%.

4. Z działalności turystycznej pochodzi 655 mld USD podatków co stanowi 11,7% kwoty ogółem. Do 2005 r. szacuje się ponad dwukrotny wzrost kwotowy opłat i podatków z branży turystycznej i branż komplementarnych.

5. W dalszym ciągu największy popyt będzie miał swoje źródło w wydatkach konsumentów oraz inwestycjach . Tendencje wzrostowe zostaną zachowane w wydatkach rządowych i biznesu turystycznego.

6. Liczba podróży międzynarodowych na świecie przekroczy 500 mln osób, a w Europie 300 mln,

7. Wielkość obrotów w Europie w branży "turystyka i podróże" szacowana jest na kwotę 480 mld ECU, co stawia tę branżę na pierwszym miejscu (przykładowo wydatki na

⁶ dane World Travel and Tourism Council

⁷ WTO (Światowa Organizacja Turystyki) przyjęła następujące definicje podróźnych:

a. turysta jako osoba przebywająca poza miejscem zamieszkania (kraju) co najmniej jedną dobę i nie więcej niż rok

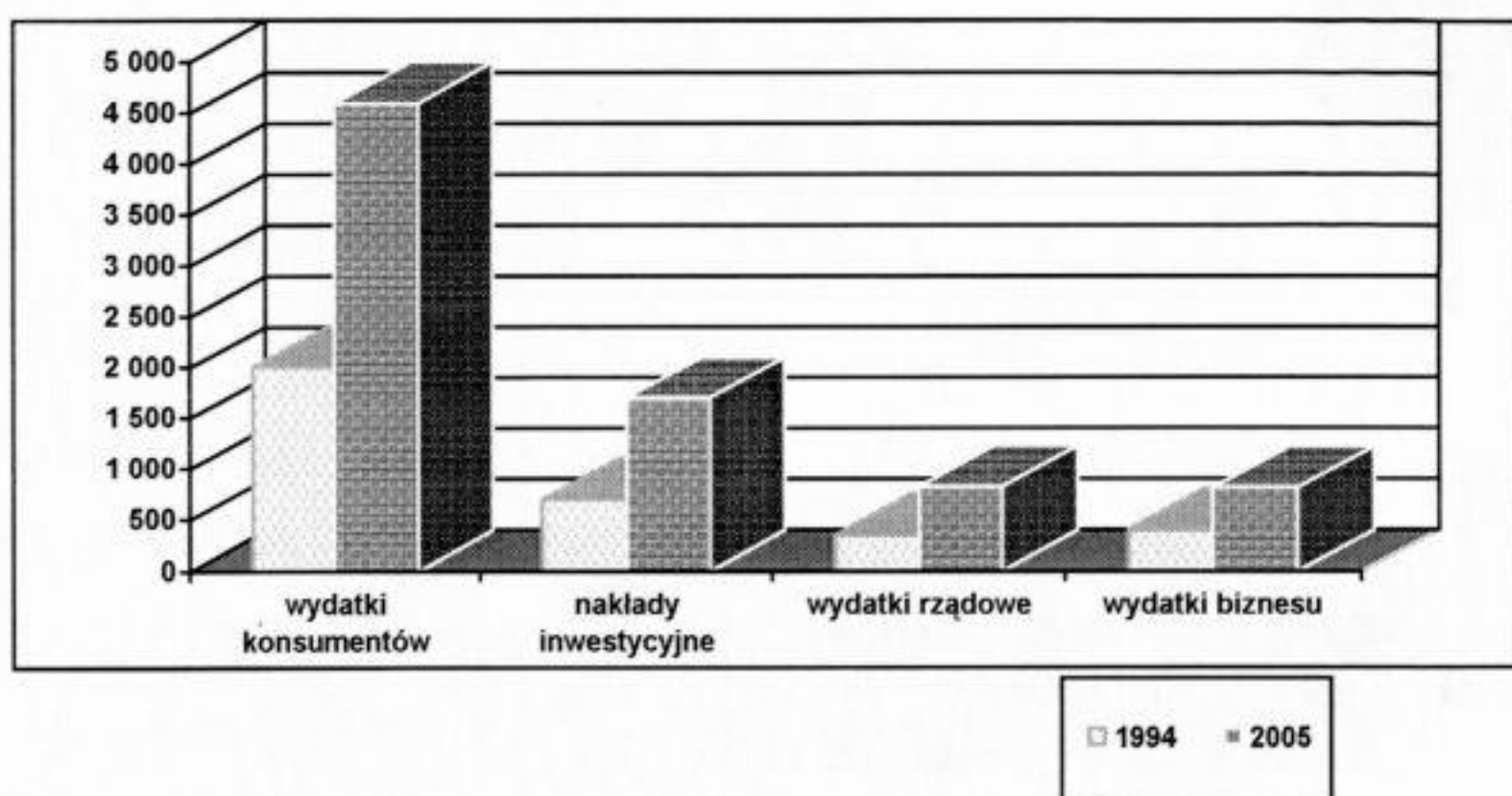
b. odwiedzający jako osoba, której pobyt poza miejscem zamieszkania (kraju) trwa mniej niż jedna dobę i nie obejmuje noclegu. Wśród motywacji jakimi kierują się w wyjazdach turyści i podróżni wymienia się wszystkie z wyjątkiem celów zarobkowych

żywność i napoje wyniosły 340 mld, przemysł chemiczny 285 mld, ubezpieczenia 250 mld, a przemysł samochodowy 200 mld ECU). Zatrudnienie w europejskim przemyśle turystycznym i podróżach wynosi 40 mln osób co stanowi 10% wszystkich zatrudnionych.

8. W krajach Unii Europejskiej udział podróży i turystyki w dochodzie narodowym wynosi ponad 13%, a udział we wpływach z tytułu podatków przekracza 17%.

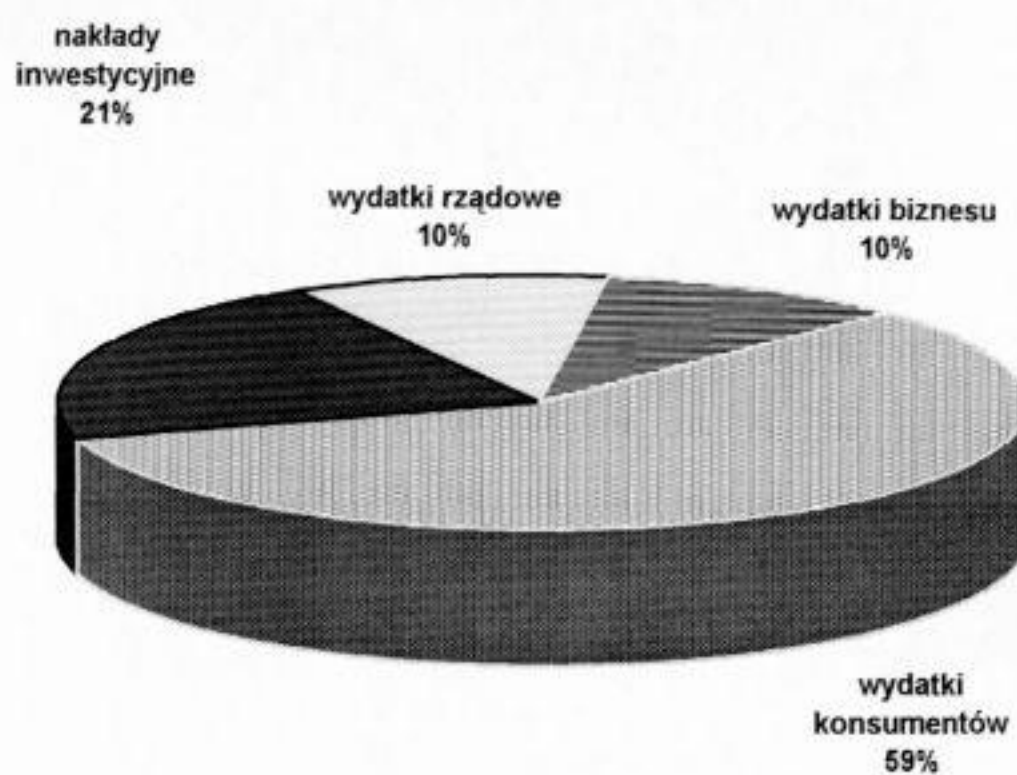
9. W turystyce europejskiej udział wyjazdów do Europy Środkowo-Wschodniej wzrósł w ciągu ostatnich 20 lat z 7% do ok. 19 %. W 1994 wskaźnik ten przekroczył 20%.

Światowe prognozy dotyczące gospodarki turystycznej zakładają znaczny wzrost zarówno nakładów jak i wydatków na turystykę. Wielkość i strukturę popytu turystycznego na świecie w 1994 r. i prognozę w 2005 r. przedstawia rysunek 1

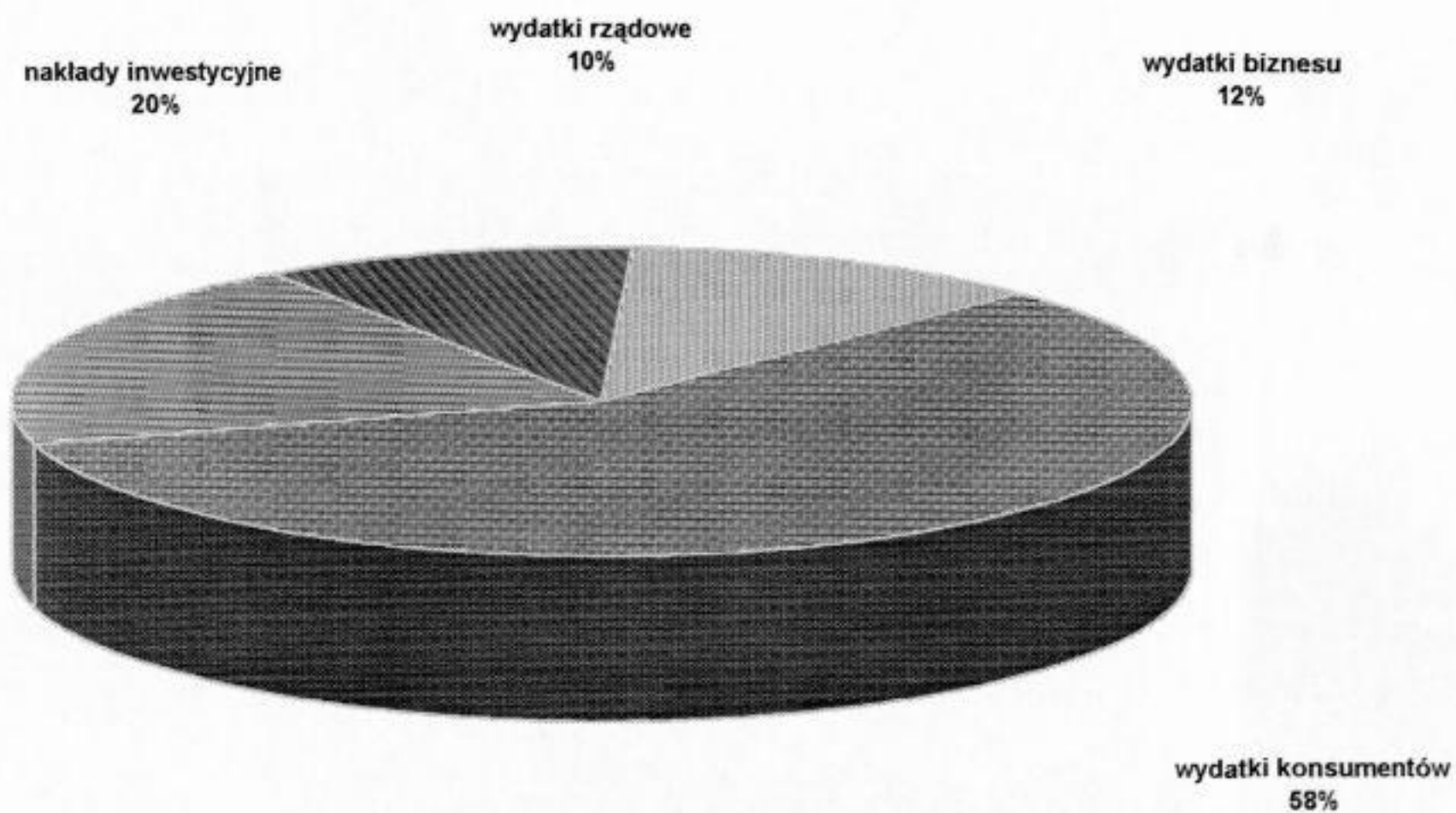

Rys 1 Wielkość i struktura popytu turystycznego na świecie
w 1994 r. i 2005 r. w mld USD

Z powyżej zaprezentowanych danych wynika, że w ciągu 10 lat nastąpi ponad dwukrotny wzrost obrotów turystycznych na świecie. Największy udział w światowych obrotach mają wydatki konsumentów, następnie biznesu. Udział budżetu państwa kształtuje się w granicach 10% pomimo, że wzrost w liczbach bezwzględnych wynosi ponad 130%.

Wykres nr 1 Struktura popytu turystycznego na świecie w 2005 r.

Wykres 2 Struktura popytu turystycznego na świecie w 1994 r.

W turystyce europejskiej obserwuje się od kilku lat następujące tendencje:

1. Spada zainteresowanie trzema "S" (słońce, morze, piasek), a wzrasta zainteresowanie rekreacją i czynnym wypoczynkiem oraz turystyką poznawczą.
2. Wzrasta zainteresowanie "zieloną" turystyką (zdrowa żywność, recykling odpadków , zdrowe wyposażenie itp.) oraz różnymi formami turystyki przyrodniczej.
3. Rozwija się zagraniczna turystyka weekendowa (wykorzystanie "mostów" między świętami dla wydłużenia weekendów itp.), szczególnie krótkie pobyty w atrakcyjnych miastach,
4. Rośnie popularność bazy pobytowej o rozbudowanych funkcjach programowych (Club Med., Robinson Club, Center Parcs, ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe, sportowe oraz turystyki zdrowotnej).
5. Obserwuje się dalszy wzrost turystyki służbowej i motywacyjnej. Należy zaznaczyć, że tendencje te bardzo szybko uwidaczniają się w polskiej turystyce.

Występują coraz bardziej widoczne zainteresowania aktywnym wypoczynkiem, ekoturystyką , a ostatnio agroturystyką. Turystyka kwalifikowana i specjalistyczna staje się coraz bardziej przedmiotem zainteresowania nie tylko popytu krajowego i zagranicznego ale również tych, którzy są zainteresowani aktywizacją gospodarczą przez turystykę oraz podaży usług turystycznych. Ten rodzaj uprawiania turystyki może stać się w tej części Europy polską specjalnością.

Tendencje światowe dotyczące turystyki wskazują, że dalej będzie występował wzrost (w granicach ok. 20% do 2005 r.) zarówno ilościowy jak i wartościowy. Do obszarów z których będzie rekrutować się ruch turystyczny wymienia się USA oraz Europę Zachodnią. W Europie zaś Niemcy będą tym państwem z którego pochodzić będzie najwięcej turystów udających się na wypoczynek zarówno w Europie jak i poza nią. W dalszym ciągu występować będzie znaczny ruch turystyczny do Europy z dotychczasowych tradycyjnych kierunków (Ameryka Płn., Płd., Australia) wraz z tendencją wzrostową przyjazdów szczególnie z Azji i Afryki. Turystyka europejska w podróżach na kontynencie w coraz większym stopniu kierować się będzie do Europy Wschodniej.

Turystyka przyjazdowa do Polski w dalszym ciągu koncentrować się będzie na podróżach z: Niemiec, państw WPN, Skandynawii oraz Czech i Słowacji. Ponadto utrzymywać się będą przyjazdy z Wielkiej Brytanii, USA i Kanady, oraz państw Europy Zachodniej. Znaczna część przyjazdów do Polski będzie miała charakter tzw. turystyki handlowej.

Wzrost znaczenia Polski w międzynarodowej wymianie gospodarczej, kulturalnej i naukowo-technicznej spowoduje wzrost przyjazdów do Polski w sprawach businessu.

Turystyka przyjazdowa do Polski obejmować będzie tradycyjne segmenty rynku turystycznego a mianowicie :

- pobyty wakacyjne letnie i zimowe
- wycieczki jednodniowe oraz objazdowe po miejscowościach o szczególnych walorach turystycznych czy kulturowych(np. zabytkowe miasta, zamki i warownie obronne),
- przyjazdy(odwiedziny) do korzeni (miejsc pochodzenia, odwiedziny krewnych i znajomych),
- podróże w interesach (spotkania handlowe, targi, kongresy itp.),
- turystyka pątnicza i pielgrzymkowa.
- przejazdy tranzytowe.

Ponadto w coraz większym zakresie rozwijać się będzie segment rynku związany z:

- ekoturystyka na obszarach o niezwykłych walorach środowiska naturalnego (fauna i flora),oraz agroturystyka w powiązaniu z folklorem i tradycjami ludowymi
- turystyką specjalistyczną i kwalifikowaną związaną z uprawianiem sportów rekreacyjnych i rozwojem zainteresowań (np. jazda konna, lotniarstwo, szybownictwo, myślistwo, wędkarstwo, turystyka uzdrowskowa czy turystyka rowerowa, kajakarstwo, yachting wycieczki samochodowe) ,

Do głównych celów makro stojących przed polską gospodarką turystyczną należy wymienić : wzrost gospodarczy, stabilizację makroekonomiczną oraz ograniczanie bezrobocia. Ich dalsza realizacja uzależniona jest od wielu różnorodnych czynników zarówno wewnętrznych jak zewnętrznych w stosunku do gospodarki turystycznej Polski. Analiza czynnikowa obejmuje turystykę jako skutek działania czynników zewnętrznych oraz sama jest przyczyną działania innych uwarunkowań.

Uwarunkowania te można pogrupować w sposób następujący:

- 1.tendencje i uwarunkowania zewnętrzne - prawne, polityczne, ekonomiczne, społeczne - jakie decydują o przyjazdach do Polski. Ta grupa czynników decyduje o naszych szansach jak i również może być źródłem zagrożeń w rozwoju przyjazdów do Polski,
2. Słabe i mocne strony Polski i jej gospodarki- jako kraju przyjazdów turystycznych ,
3. Słabe i mocne strony polskiej gospodarki turystycznej,

4. Uwarunkowania zewnętrzne zawarte w pkt. 1,2,3, stanowiące szanse i zagrożenia dla dalszego rozwoju turystyki rzeszowskiej
5. słabe i mocne strony Rzeszowa, jego wizerunku i gospodarki - jako celu przyjazdów,
6. słabe i mocne strony gospodarki turystycznej Rzeszowa i regionu.

Uwarunkowania zewnętrzne mające wpływ na przyjazdy do Polski:

1. Sytuacja polityczna na świecie i w Europie,
2. Sytuacja polityczna w krajach sąsiednich i w "regionie"
3. Wizerunek Polski w opinii rządów i społeczeństw zagranicą,
4. Konkurencja ekonomiczna i turystyczna krajów sąsiednich i w "regionie",
5. Koniunktura ekonomiczna w państwach przysyłających turystów do Polski,
6. Ceny dostępności transportowej i ceny usług turystycznych krajów konkurencyjnych,
7. Relacje kursów walut kraj wysyłający - Polska,
8. Polityka turystyczna między państwami wysyłającymi turystów i podróżnych a Polską,
9. Ceny towarów i usług - różnice jako źródło tzw. turystyki zakupowej
10. Skłonność wzrostu przyjazdów Europy Zachodniej do Europy Środkowowschodniej,

Słabe i mocne strony Polski - jej wizerunku i gospodarki ;

1. Pozycja gospodarki polskiej na arenie międzynarodowej,
2. Sytuacja polityczna w kraju,
3. Aktywność polskich placówek zagranicą,
4. Aktywne metody promocji Polski zagranicą
5. Aktywność polskiej dyplomacji w Europie i w Świecie,
6. Koniunktura gospodarcza w Polsce,
7. Wizerunek Polski jako kraju spokoju, czystego środowiska naturalnego, i przyjaznego dla turystów i podróżnych

Czynniki sprzyjające (mocne strony) polskiej gospodarki turystycznej:

1. tranzytowe położenie kraju,
2. stały wzrost dostępności transportowej do Polski i regionów turystycznych,
3. walory i atrakcje turystyczne, uzdrowiskowe i rekreacyjne,
4. wysoki stopień urynkowania kanałów dystrybucji,
5. zdolność do zaspokajania różnorodnych potrzeb, chociaż na różnym poziomie,
6. kilkudziesięcioletnie doświadczenia polskiego hotelarstwa i szkolnictwa hotelar-
sko- turystycznego,
7. zdolność adaptacyjna do wymogów i standardów państw członków UE,
8. dążenie administracji rządowej do rozwoju regionalnego przez turystykę,
9. dążenie samorządów lokalnych do rozwoju gospodarczego poprzez rozwój usług
turystycznych,
10. wyrobione nawyki i moda do uprawiania turystyki i wypoczynku w polskim
społeczeństwie,
11. długoletnie tradycje w organizacji i obsłudze turystyki zagranicznej przyjazdo-
wej,
12. preferencje w polityce turystycznej dla turystyki zagranicznej przyjazdowej,
13. rozwinięta edukacja i kształcenia kadr na różnych poziomach,
14. rezerwy siły roboczej, w tym także na obszarach atrakcyjnie turystycznych.
15. posiadania rządowego programu rozwoju gospodarki turystycznej
16. długoletnia działalność PTTK i polskiego krajoznawstwa oraz Polskiej Agencji
Promocji Turystycznej (d. COIT PP.) w turystyce krajowej,
17. szczególna dążność polskiego społeczeństwa do podróży zagranicznych w tym
również w celach handlowych,
18. długoletnie tradycje działalności organizacji młodzieżowych, społecznych i sto-
warzyszeń zawodowych (ZPHT, PTSM, ZSP/ SZSP ZSMP/ ZMS ZMW, SDP,),
19. długoletnie tradycje w działalności krajowej i zagranicznej : Orbis. Gromady,
PLL LOT, spółek zagranicznych- Chicago, Kolonia, Londyn, Sztokholm, i Nowy Jork
20. unikalne obszary środowiska naturalnego (jeziora, parki narodowe i krajobra-
zowe, Bieszczady, morze, góry), kultury materialnej, etnografii i kultury ludowej

Czynniki utrudniające rozwój (słabe strony):

1. stan bezpieczeństwa podróżnych w Polsce,
2. niedorozwój infrastruktury społecznej i technicznej w gminach i miejscowościach turystycznych,
3. niedorozwój bazy rekreacyjnej(m.in. wyciągi narciarskie, korty tenisowe, base-ny)w miejscowościach turystycznych służących aktywnemu wypoczynkowi,
4. niski standard bazy noclegowej oraz znaczna jej dekapitalizacja,
5. uboga promocja turystyczna kraju, a istniejąca jest nieskuteczna,
- 5 brak skutecznego systemu informacji turystycznej
- 6.brak centralnego systemu rezerwacji miejsc noclegowych powiązanego z syste-mami międzynarodowymi,
7. niewielki zakres przekształceń własnościowych i komercjalizacji działalności za-kładowej bazy socjalnej (podtrzymywana przez pozarynkowe mechanizmy ekonomiczne),
8. brak wyspecjalizowanych organizacji rządowych i pozarządowych wspierających rozwój regionalny i lokalny przez turystykę (istniejący system finansowania budżetowego jest nieskuteczny i antymotywacyjny w gospodarce finansowej gmin),
9. brak rozwiniętych instytucji finansowych prowadzących działalność na rzecz go-spodarki turystycznej (kredytowych, ubezpieczeniowych, inwestycyjnych oraz regulujących obrót turystyczny),
10. brak przedsięwzięć rozwojowych, które zwiększałyby przyjazdy do Polski np. centra kongresowe, udostępnianie lotnisk wojskowych dla potrzeb turystycznego lotnictwa cywilnego, stadiony sportowe, centra targów krajowych i międzynarodowych,
11. niska świadomość społeczna o dochodotwórczej i antyrecesyjnej roli gospodarki turystycznej,
12. brak instytucji i organizacji występujących na rynku europejskim,
13. brak standardów UE w sferze organizacji i obsługi ruchu turystycznego i po-dróżniczego,
- 14 niedostateczny rozwój dróg szybkiego ruchu, autostrad, przejść granicznych i sieci dostępnych lotnisk,
15. zbyt słaba konkurencja na rynku turystycznym,
- 16, zbyt niska jakość oferowanych usług turystycznych i przewoźniczych,
17. zbyt słaba regulacja obrotu turystycznego i ochrony praw konsumenckich,

18. zbyt wysokie koszty i ceny w stosunku do standardu i jakości usług
19. monopol PLL LOT i wysokie koszty przelotów do Polski,
20. brak promocji sztandarowych imprez kulturalnych, naukowych, sportowych, politycznych generujących przyjazd do Polski i regionów turystycznych,
21. brak skutecznych kanałów dystrybucji między obszarami turystycznymi a biurami podróży w kraju i zagranicą (wraz z POIT-ami).
22. brak rozwiązań systemowych związanych z wprowadzaniem postępu i innowacji do branży turystycznej,
23. niedostateczne zachęcanie kapitału zagranicznego wraz z promocją inwestycji,
24. dostosowanie statystyki krajowej do potrzeb gospodarki turystycznej,
25. brak uprawnień koordynacyjnych w sferze gospodarki turystycznej w UKFiT wraz z odpowiednimi kompetencjami
26. brak możliwości korzystania z międzynarodowych źródeł finansowych na dogodnych warunkach cenowych,
27. konieczność wzrostu zatrudnienia i dochodów ludności w całym kraju.
28. konieczność stabilizacji politycznej i ekonomicznej kraju
29. brak więzi i współdziałania między uzdrowiskami i otoczeniem turystycznym.

W przypadku Rzeszowa oraz regionu rzeszowskiego konieczne jest uwzględnianie wszystkich grup czynników, które mają i będą mieć w dalszym ciągu wpływ na rozwój turystyki regionalnej i lokalnej. Jest to o tyle ważne, że strategia rozwoju gospodarki regionu przez turystykę musi te wszystkie, uwarunkowania uwzględniać. Szczegółowe cele strategii sformułowane w

- Założeniach rozwoju gospodarki turystycznej,
- Planie rozwoju krajowego produktu turystycznego

mają za zadanie ograniczać a nawet likwidować bariery rozwoju gospodarczego przez turystykę szczególnie na szczeblu regionalnym i lokalnym. Zaprezentowane powyżej mocne i słabe strony polskiej turystyki stanowią czynniki zewnętrzne dla turystyki rzeszowskiej. Należy zaznaczyć, że stanowią one obiektywne warunki niezależne od władz i branży turystycznej Rzeszowa i regionu rzeszowskiego. Szereg problemów występujących w skali makro może występować w Rzeszowie w większym zakresie i w formie dużo łagodniejszej niż w innych regionach Polski.

2.2. Wynikające z "Założeń rozwoju gospodarki turystycznej "

Na funkcjonowanie i rozwój turystyki w gminach i miejscowościach turystycznych mają wpływ zarówno czynniki zewnętrzne jak wewnętrzne. Do czynników zewnętrznych należy zaliczyć uwarunkowania międzynarodowe i krajowe, stan rozwoju krajowego produktu turystycznego , politykę rządu wraz ze strategią rozwoju gospodarki turystycznej oraz stan i kierunki rozwoju branż współpracujących . Natomiast na uwarunkowania wewnętrzne składają się walory i atrakcje turystyczne, infrastruktura , usługi tworzące produkt turystyczny oraz kierunki rozwoju gospodarki turystycznej reprezentowane przez administrację rządową oraz kierunki rozwoju Gminy przez turystykę (jako element jej strategii rozwoju społeczno- gospodarczego samorządu terytorialnego).

Polityka rządu w zakresie turystyki została sformułowana w "Założeniach rozwoju gospodarki turystycznej " zatwierdzonych przez Radę Ministrów 19. września 1994 r. Dokument ten wyznacza gospodarce turystycznej cele strategiczne oraz precyzuje zakres współpracy międzyresortowej w zakresie dalszego jej rozwoju. Przed gospodarką turystyczną - w ramach strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski - stawiane jest osiągnięcie następujących celów:

1. wzrost gospodarczy,
2. stabilizację makroekonomiczną,
3. ograniczanie bezrobocia.

Na kierunki rozwoju turystyki - jako dziedziny gospodarki narodowej - mają wpływ zarówno czynniki wewnętrzne jak i zewnętrzne. Do wewnętrznych uwarunkowań rozwoju można zaliczyć:

1. **Strategia dla Polski** - oficjalny dokument państwowy wyznaczający kierunki rozwoju społecznego i gospodarczego kraju na najbliższe lata. Zadania jakie stawiane są przed turystyką wynikają ze strategicznych zadań stojących przed całą gospodarką;

2. **"Założenia rozwoju gospodarki turystycznej"** - zatwierdzone przez Radę Ministrów RP wraz z harmonogramem ich realizacji, za które odpowiedzialny jest UKFiT. Jest to rządowy program rozwoju turystyki w Polsce;

3. **Plan rozwoju krajowego produktu turystycznego** - opracowanego przez Artura D' Little Int. Inc. i wdrażanego w życie - traktowany jako element strategii rozwoju polskiej turystyki;

4. **Plan marketingowy Polski** na lata 1995-1997;

5. **Funkcjonowanie i rozwój ośmiu regionów turystycznych** jako efekt wspólnej umowy o współpracy poszczególnych wojewodów przy aktywnym współuczestnictwie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki;

6. **Dążenie samorządu terytorialnego do własnego rozwoju przez turystykę** oraz zacieśnienie współpracy z administracją rządową w szczególności w zakresie likwidacji barier rozwoju turystyki oraz wspierania konkretnych przedsięwzięć prorozwojowych. W tym celu podejmowane są - w ramach systemu planowania w gospodarce rynkowej - następujące działania:

a. opracowywanie strategii rozwoju województw przez turystykę ,

b. w oparciu o nią program (strategię) rozwoju gmin przez turystykę, który jest wdrażany w życie jako uchwała organów samorządu terytorialnego;

7. **Aktywne włączanie się organizacji społecznych i samorządu gospodarczego** w rozwój branży turystycznej (biura podróży, hotele, kempingi i karawaning, schroniska młodzieżowe, kluby businessu) łącząc niekiedy działalność społeczną z działalnością gospodarczą (PTTK, PTSM, PZZ, PFCiC, TKKF, LZS in.);

8. **Rozwój instytucji rynkowych** wspierających i wspomagających rozwój turystyki we wszelkich jego formach , przykładowo :

Polska Agencja Promocji Turystyki PP.(promocja turystyki),

Polska Agencja Rozwoju Turystyki SA (inwestycje i ich promocja),

Instytut Turystyki (badania naukowe, monitoring, consulting).

Wszystkie te instytucje osiągnęły wysoki poziom profesjonalizmu i w sposób zasadniczy mają wpływ na realizację celów stojących przed polską turystyką.

9. utworzenie **Rady do spraw Turystyki przy Premierze RP** jako organu konsultacyjno doradczego powołaną imiennie Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów. Na Przewodniczącego powołany został Wiceprezes UKFiT ds. turystyki. Pierwszą tematyką posiedzeń tej Rady jest kompleks spraw związanych z uwarunkowaniami rozwoju inwestycji w turystyce

10. tworzenie **Zespołu ds. Rozwoju Infrastruktury** , któremu przewodniczyć będzie Prezes UKFiT , a w skład którego wejdą wysokiej rangi przedstawiciele Ministerstw i Centralnych Urzędów mających wpływ na rozwój i funkcjonowanie turystyki w Polsce⁸, - aktualnie Zarządzenie jest w przygotowaniu jako zalecenie Prezesa RM;

⁸ skład personalny zostanie prawdopodobnie ustalony po reorganizacji Centrum

11. **dynamiczny wzrost w branży turystycznej i branż z nią współpracujących** niespotykany w innych działach gospodarki narodowej, przy jednoczesnej szybkiej adaptacji do rynkowych reguł gospodarowania;

wielkość turystyki przyjazdowej kształtowała się następująco:

- 1990 r. - 18,2 mln osób
- 1991 r. - 36,8 mln osób,
- 1992 r. - 49 mln osób,
- 1993 r. - 61 mln osób,
- 1994 r. - 75,0 mln osób w tym ok. 18,5 mln korzystało z noclegów.
- 1995 - ok.85 mln prognoza

wpływy dewizowe od turystów i podróżnych wzrastały w sposób następujący:

- 1 mld USD w 1990 r.
- 2 mld USD w 1991 r.
- 2,8 mld USD w 1992 r.
- 4,4 mld USD w 1993 r.
- 6,15 mld USD w 1994 r.
- ok. 7,5-8 mld USD prognoza w 1995 r.

Turystyka ma bardzo poważny wpływ na kształtowanie się podstawowych charakterystyk rozwoju gospodarczego kraju a w szczególności dochodu narodowego , bilansu płatniczego, dochodów budżetowych, inwestycji, zatrudnienia. Szacuje się, że obrót turystyczny z tytułu turystyki i wypoczynku w 1993 r. wyniósł ok. 10 mld ZLN.

12. **odczuwalny wpływ na podstawowe charakterystyki rozwoju gospodarczego kraju** a w szczególności dochód narodowy , bilans płatniczy, dochody budżetowe, inwestycje, zatrudnienie;

13. **znaczne zaangażowanie się państwa i rządu** we wspomaganie tendencji rozwojowych turystyki w kraju i zagranicą. W sposób bezpośredni następuje odczuwalny wzrost wydatków budżetowych na promocję (UKFiT , Wojewodowie, PART SA) przy jednoczesnym wprowadzeniu ulg podatkowych jako zachęt do inwestowania w rozwój infrastruktury. W ramach pośrednich oddziaływań na podtrzymanie tendencji rozwojowych w turystyce wymienić należy budowę autostrad i przejść granicznych, rozwój środków transportowych i telekomunikacji, ochronę środowiska;

14 następuje **wzrost zrozumienia roli turystyki** w zrównoważonym rozwoju zarówno w centralnych organach państwa (Sejm, Senat, Rada Ministrów , Wojewodowie) jak również w układzie regionalnym i lokalnym,

15 występuje w coraz większym zakresie zastosowanie **metod marketingowych** aktywizacji sprzedaży na rynku turystycznym

16. tendencje wzrostowe w branży turystycznej pociągają za sobą rozwój form i zakresu **kształcenia i doskonalenia zawodowego** kadr turystycznych i dla turystyki.

Kierunki działań w ramach strategii rozwoju przez turystykę obejmuje etap krótszy na lata 1994 - 1997 oraz dalszą kontynuację do 2004 roku. Do najważniejszych celów strategicznych stojących przed polską turystyką należy zaliczyć:

1. dostosowanie polskich norm i regulacji prawnych do standardów obowiązujących w państwach Unii Europejskiej i OECD szczególnie w zakresie międzynarodowych umów handlowych, ochrony praw konsumenta, działania podmiotów gospodarczych świadczących usługi w zakresie turystyki i wypoczynku oraz międzynarodowych przewozów osobowych,

2. zwiększanie dostępności transportowej i telekomunikacyjnej do Polski i regionów turystycznych ,

3. rozszerzenie zakresu promocji turystycznej Polski na rynkach zagranicznych wraz z powołaniem w tym celu wyspecjalizowanej agencji rządowej,

4. rozwijania współpracy międzynarodowej wraz z regionalną współpracą przygraniczną w zakresie świadczenia usług dla turystów i podróżnych

5. zwiększanie bezpieczeństwa turystów i podróżnych,

6. działania na rzecz ochrony środowiska na obszarach o szczególnym znaczeniu dla rozwoju turystyki,

7. ułatwienia dla turystyki zagranicznej przyjazdowej na analogicznych zasadach jak dla eksportu towarów i usług,

8. wprowadzanie innowacji i postępu technicznego, ekonomiczno -organizacyjnego w kraju oraz know-how za granicą,

9. prowadzenie aktywnej polityki zachęcającej kapitał zagraniczny do inwestowania w gospodarkę turystyczną,

10. prowadzenie stałych działań wspomagających rozwój krajowej gospodarki turystycznej poprzez organizację badań naukowych i wdrożeniowych oraz współtworzenie aktywnych instytucji finansowych wspierających rozwój rynku turystycznego,

11. uwzględnienie potrzeb gospodarki turystycznej w krajowej statystyce w ramach przygotowywanego kompleksowego rachunku ekonomicznego zgodnie z zaleceniami OECD,

12. w zakresie rozwoju krajowego produktu turystycznego należy dążyć w szczególności do:

- a. opracowania strategii rozwoju produktu turystycznego,
- b. zwiększania jego konkurencyjności na rynkach zagranicznych,
- c. wprowadzenia ułatwień podatkowych od inwestycji związanych z rozwojem bazy rekreacyjnej (wyciągi narciarskie, korty tenisowe, pływalnie i baseny odkryte),
- d. włączenia - na zasadach komercyjnych - do oferty turystycznej imprez o charakterze kulturalnym, sportowym, rekreacyjnym, naukowym i handlowym,
- e. włączenie do sieci międzynarodowej krajowych systemów: centralnej rezerwacji miejsc noclegowych i informacji turystycznej,
- f. rozwijania turystyki na obszarach wiejskich i leśnych - tzw. agroturystyka,
- g. wprowadzania do krajowej i zagranicznej oferty produktu turystyki kwalifikowanej i specjalistycznej jako polskiej specjalności / np. wędkarstwo, łowiectwo, turystyka konna, kajakowa, rowerowa, żeglarstwo, agroturystyka i ekoturystyka),
- h. stałego monitorowania zjawisk turystycznych w układzie krajowym i regionalnym w celu likwidacji barier i ograniczeń rozwoju,
- i. prowadzenie systematycznych badań marketingowych rynków zagranicznych.

13. przeprowadzenie komercjalizacji poprzez restrukturyzację i przekształcenia własnościowe tej części bazy socjalnej i specjalistycznej, która może świadczyć usługi na rynku turystycznym,

14. wspieranie rozwoju lokalnego przez turystykę na obszarach atrakcyjnych turystycznie. W tym celu należy wzmocnić organizacyjnie i finansowo istniejącą Polską Agencję Rozwoju Turystyki SA,

15. wspieranie podejmowania działalności gospodarczej w turystyce i w branżach współpracujących,

16. rozwijanie kształcenia i szkolenia turystycznego zgodnie z potrzebami rynku uwzględniając międzynarodowe doświadczenia,

17. przyznanie Prezesowi UKFiT uprawnień koordynacyjnych w sprawach szeroko rozumianej gospodarki turystycznej.

Zakłada się, że powyżej sformułowane cele strategiczne będą realizowane zarówno przez administrację rządową, organy samorządu terytorialnego, podmioty gospodarcze i ich zrzeszenia. Skuteczność tego programu będzie uzależniona od tego czy gminy i miejscowości turystyczne same widzą możliwość ich dalszego rozwoju przez turystykę.

W ramach współdziałania międzyresortowego „Założenia rozwoju gospodarki turystycznej” wywołują współpracę następujących resortów:

I. MINISTER FINANSÓW:

1. Utrzyma stawkę 7% w podatku od towarów i usług dla wszystkich usług turystycznych i gastronomicznych (zorganizowany wypoczynek dzieci i młodzieży oraz osób niepełnosprawnych - stawka 0), z wyjątkiem hoteli pięciogwiazdkowych /od 1995 r./.

Państwa Unii Europejskiej rezygnują ze stawki podstawowej - w Polsce 22% - od obiektów hotelarskich cztero- i pięciogwiazdkowych. W uzasadnieniu podaje się potrzeby uczciwej konkurencji, obniżki cen i zwiększenie popytu - tym bardziej, że dotyczy to niewielkiej liczby hoteli. Obniżenie stawki z 22% na 7% zrekompensuje wartość podatku od zwiększonego obrotu. Reforma systemu podatkowego powinna zmierzać do zmniejszenia stawki podstawowej VAT. Stawką 0% w turystyce powinny być objęte: zorganizowany wypoczynek dzieci i młodzieży, osób niepełnosprawnych oraz turystyka zagraniczna przyjazdowa

2. Rozszerzy od 1995 r. zakres rzeczowy ulg inwestycyjnych w podatku dochodowym dla podmiotów świadczących usługi w zakresie turystyki i wypoczynku na budowę i rozbudowę pływalni i basenów odkrytych, wyciągów narciarskich i kortów tenisowych - na zasadach odliczania wydatków inwestycyjnych od dochodu do opodatkowania. Projekt nowelizacji odpowiednich aktów prawnych przedłożony zostanie odrębnym trybem.

Ulg w podatku dochodowym zostaną zrekompensowane przez wzrost kwoty podatku od towarów i usług VAT od zwiększonej wartości usług turystyczno-rekreacyjnych. W przypadku braku wyżej wymienionej ulgi zwiększona kwota podatku VAT nie wystąpi. W Rozporządzeniu Rady Ministrów z 25 stycznia 1994 w sprawie odliczeń od dochodu wydatków inwestycyjnych oraz obniżek podatku dochodowego (Dz. U. nr 18 z 10 lutego 1994) od 1995 r. wprowadzone zostaną następujące zmiany w § 2 ust. 1, 3,4 po słowach: " 4% z działalności w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego albo świadczenia usług w zakresie budownictwa mieszkaniowego" - dodany zostanie zapis w następującym brzmieniu: "albo świadczenia usług w zakresie turystyki i wypoczynku" - dalej bez zmian.

3. Rozważy możliwość udzielania poręczeń kredytowych w latach 1995-2000 na rozwój drobnej przedsiębiorczości dotyczącej uzupełniających i modernizacyjnych inwestycji bazy i infrastruktury technicznej, realizowanej we współpracy z polskimi bankami.

Kwota poręczeń byłaby rozłożona w czasie, w 1995 roku wyniosłaby 12-15 mln USD, celem sprawdzenia popytu i procedur uzyskiwania linii kredytowej, która może pochodzić z EBOiR, z oprocentowaniem preferencyjnym, dokonując jednocześnie wyboru banku operacyjnego. Ta linia kredytowa mogłaby również obsłużyć branżę bezpośrednio wspomagającą turystykę zagraniczną przyjazdową.

4. Rozważy przekazanie w zarząd środki linii kredytowej, o której mowa w art. 49 ustawy budżetowej na rok 1994, Polskiej Agencji Rozwoju Turystyki S.A.

Linie kredytową na inwestycje w turystyce ze środków po zlikwidowanym w 1991 roku CFTiW prowadzi Bank Turystyki S.A., który po przekształceniu na Bank Wschodnio-Europejski zmienił specjalizację. PART S.A. jest przygotowana do obsługi technicznej i finansowej linii kredytowej.

5. Zainicjuje opracowanie koncepcji reasekuracji ryzyk ubezpieczycieli zagranicznych u polskich reasekuranów, związanych z podróżami do Polski.

II. MINISTER KULTURY I SZTUKI uwzględni potrzeby turystyki w kalendarzu ogólnopolskich, cyklicznych imprez kulturalnych(planowanych z rocznym wyprzedzeniem) , tak aby stały się one celem przyjazdów do regionów turystycznych, szczególnie poza szczytami sezonów .

III. MINISTER OCHRONY ŚRODOWISKA, ZASOBÓW NATURALNYCH I LEŚNICTWA:

1. Uwzględni w strategii ochrony środowiska potrzeby rozwoju gospodarki turystycznej..

2. Uwzględni w planach ochrony cennych obszarów przyrodniczych program zagospodarowania turystycznego.

3. Będzie popierał działania na rzecz poprawy środowiska przyrodniczego na obszarach o wybitnych walorach turystycznych przy uzgadnianiu zadań finansowanych z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Ekofunduszu.

IV. MINISTER PRZEKSZTAŁCEŃ WŁASNOŚCIOWYCH:

1. Opracuje koncepcje przekształceń własnościowych FWP.

2. Państwowa Agencja Inwestycji Zagranicznych opracuje program promocji i rozwoju inwestycji zagranicznych w turystyce.

3. Uwzględni w programach prywatyzacji i reprivatyzacji tworzenie i rozwój instytucji rynkowych wspierających gospodarkę turystyczną.

V. MINISTER PRZEMYSŁU I HANDLU:

1. Przygotuje program wspierania przedsięwzięć inwestycyjnych i organizacyjnych niezbędnych dla rozwoju nowoczesnego produktu turystycznego, przy współudziale Agencji Rozwoju Przemysłu S.A., Agencji Rozwoju Regionalnego działających w poszczególnych regionach Polski, w oparciu o strategię rozwoju produktu turystycznego opracowaną przez UKFiT.

2. Uwzględni w ramach restrukturyzacji regionów dotkniętych bezrobociem koncepcję aktywizacji gospodarczej poprzez turystykę, w szczególności regionów objętych programem PHARE-STRUDER.

VI. MINISTER ROLNICTWA I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ:

1. Opracuje program aktywizacji ludności rolniczej poprzez agroturystykę, ekoturystykę, turystykę specjalistyczną.

2. Opracuje program wspierania mieszkańców wsi podejmujących działalność turystyczną (szkolenie, marketing).

3. Uwzględni w programie promocji bazę agroturystyczną.

4. Wprowadzi prawną możliwość wspierania rozwoju bazy agroturystyki przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

VII. MINISTER - SZEF URZĘDU RADY MINISTRÓW:

Zsynchronizuje, poprzez wojewodów, działania mające na celu rozwój infrastruktury technicznej na szczeblu lokalnym i regionalnym, z której korzysta turystyka zagraniczna przyjazdowa.

VIII. MINISTER TRANSPORTU I GOSPODARKI MORSKIEJ:

1. Uwzględni w polityce transportowej i morskiej potrzeby krajowego i międzynarodowego ruchu osobowego.

2. W programie zagospodarowania polskich dróg samochodowych i kolejowych uwzględni koncepcję lokalizacji obiektów hotelarskich i ich obsługi transportowej.

3. Podejmie działania na rzecz rozwoju połączeń intermodalnych (np. kolej / autobus, kolej / samolot, kolej / statek, samolot / autokar) do miejscowości turystycznych.

4. Oddziałuje - w ramach instrumentów polityki transportowej - na podmioty transportowe w kierunku wpisywania się przez nie z konkurencyjnymi ofertami transportowymi do potrzeb gospodarki turystycznej.

IX. MINISTER WSPÓŁPRACY GOSPODARCZEJ Z ZAGRANICĄ:

1. Opracuje wspólnie z UKFiT działania w zakresie promocji turystyki przyjazdowej.

2. Uwzględni turystykę zagraniczną przyjazdową w programach rozwoju eksportu.

3. Spowoduje aby Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych w prowadzonej działalności uwzględniła ubezpieczenia kredytów na realizację inwestycji turystycznych (hotele, motele, gastronomia, małe inwestycje służące turystyce).

4. W strategii działania na rynkach zagranicznych, uwzględni potrzeby gospodarki turystycznej.

X. MINISTER ZDROWIA I OPIEKI SPOŁECZNEJ:

1. Opracuje system wdrażania w Polsce unormowań regulujących działalność miejscowości o charakterze turystyczno-uzdrowiskowym stosowanych w państwach Unii Europejskiej.

2. Uznaje za zasadne wprowadzenie części bazy sanatoryjnej na rynek turystyczny.

3. Opracuje projekt ustawy "Prawo uzdrowiskowe", regulującej między innymi status miejscowości o charakterze uzdrowiskowym.

XI. PREZES AGENCJI WŁASNOŚCI ROLNEJ SKARBU PAŃSTWA opracuje program wykorzystania własnych obiektów, w szczególności zabytkowych, dla celów świadczenia usług turystycznych.

XII. PREZES GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYKI dążyć będzie do opracowania kompleksowego rachunku ekonomicznego dla turystyki zgodnie z zaleceniami OECD - jako rachunek satelitarny turystyki w ramach systemu rachunków narodowych.

Powyższe dokumenty będą wdrażane w ramach powstałej regionalizacji produktu turystycznego. O ile działania na szczeblu centralnym mają za zadanie likwidację barier rozwoju wspólnie z poszczególnymi Ministerstwami i Centralnymi Urzędami oraz działania promocyjne Polski zagranicą o tyle wdrażanie strategii rozwoju produktu turystycznego musi być realizowane w regionach, gminach i miejscowościach turystycznych. Przyznanie Prezesowi UKFiT - przez Radę Ministrów - kompetencji koordynacyjnych w zakresie szeroko rozumianej turystyki na forum Rządu jest niezwykle ważne w sferze skuteczności prowadzonych działań.

Obecny system zarządzania turystyką w ramach szeroko rozumianego Centrum koncentruje się w UKFiT - centralnym organie administracji państwowej. Do jego zadań należy w praktyce:

- formułowanie polityki turystycznej jako elementu polityki społeczno- gospodarczej rządu wraz z instrumentarium oraz jej koordynacja i współpraca z ministerstwami i centralnymi urzędami - zgodnie z ich uprawnieniami statutowymi - w tym zakresie

- realizacja zarządzania operacyjno-organizacyjnego np. koncesjonowanie uprawnień zawodowych, kategoryzacja bazy noclegowej, rozdzielnictwo środków na promocję, elementy marketingu (study tours, kampanie promocyjne, lobbying), kształcenie i szkolenie czy realizacja strategii rozwoju produktów turystycznych Polski⁹

Na tle działań makro, które koncentrują się w ramach UKFiT bardzo ważne jest odpowiedź na pytanie: na ile samorządy terytorialne mogą włączyć się w modernizację gospodarki turystycznej.

⁹ W strukturach Rządu i gospodarki turystycznej (centrum i regiony turystyczne) istnieje odczuwalny brak instytucji (organizacji), która profesjonalnie zajęłaby się „organizowaniem” praktycznej realizacji celów strategicznych stojących przed polską turystyką. Wewnętrzny system zarządzania i kierowania polską turystyką nie jest czynnikiem wspomagającym, ponieważ rozwój branży wyprzedził zastale struktury i instytucje. Stąd wynika konieczność wdrażania koncepcji Artura D Little, a nawet utworzenia odrębnej - na wzór istniejących w państwach Unii Europejskiej - Narodowej Organizacji Turystycznej.

2.3. Wynikające z „Planu rozwoju krajowego produktu turystycznego” oprac. przez Artura D. Little.

Rzeszów i województwo rzeszowskie współpracuje w zakresie turystyki w ramach regionu Małopolska Wschodnia. Jednocześnie rozwija się współpraca międzywojewódzka w ramach Makroregionu Południowo - Wschodniego. Region ten powstał na potrzeby planowania w Centralnym Urzędzie Planowania i stał się wzorem dla szeregu dziedzin życia społecznego i gospodarczego m.in dla potrzeb rozwoju sportu i kultury fizycznej.

Problematyka turystyki ma szczególne miejsce w sferze planowania społeczno - gospodarczego. Ma to swoje potwierdzenie w analizie funkcji turystycznych w Makroregionie¹⁰. W oparciu o analizę do głównych barier rozwoju turystyki w Makroregionie zostało zaliczone:

1. konieczność ochrony obszarów o wybitnych walorach przyrodniczych.,
2. obszary o dużym zanieczyszczeniu powietrza i wód powierzchniowych obejmujące tereny o cennych walorach krajobrazowych,
3. strefy zagrożone intensywnym użytkowaniem turystycznym,
4. tereny uprzemysłowione i zurbanizowane,
5. niski standard szeroko rozumianych usług. Istniejący stan bazy w większości nie odpowiada normom europejskich.
6. brak regulacji prawnych - głównie ustawy o świadczeniu usług turystycznych
7. słaba promocja i marketing- głównie na rynkach zagranicznych,
8. brak stabilnych instytucji obsługi ruchu turystycznego oraz ilości kadr kwalifikowanych zgodnie z potrzebami rynku,
9. stopniowe zubożenie społeczeństwa.

Autorzy powyższego opracowania wskazują, że na turystykę mają wpływ m.in. uwarunkowania międzynarodowe kształtujące wielkość i kierunek migracji turystycznych, działania zmierzające do ochrony konkurencyjności własnego rynku turystycznego na arenie międzynarodowej. Turystyka jako dziedzina gospodarki postrzegana jest jako źródło dochodów budżetowych (centralnych i samorządowych) oraz przyczynia się do łagodzenia skutków bezrobocia w wyniku tworzenia miejsc pracy w usługach turystycznych i paraturystycznych. Z powyższego wynika, że w strategii rozwoju turystyki w Makroregionie południowo - wschodnim, formułuje się takie same cele jak dla całej polskiej turystyki. W ramach delimi-

¹⁰ „Strategia transformacji stref skoncentrowanej turystyki w Makroregionie Południowo - Wschodnim”
CUP Biuro Planowania Regionalnego w Krakowie, Kraków marzec 1995 r. (materiał powielony)

tacji stref aktywizacji turystyki uwzględnia się trzy typy stref dla optymalnego wykorzystania szans i rozwoju (w oparciu o istniejące zasoby turystyczne), a mianowicie:

1. strefy dominującej funkcji turystycznej,
2. strefy współistniejącej (uzupełniającej) funkcji turystycznej,
3. obszary i ośrodki okazjonalnego ruchu turystycznego.

Rzeszów - w ramach powyższych stref - jest zlokalizowany w grupie II i III czyli w strefach o współistniejącej funkcji turystycznej oraz na obszarach okazjonalnego ruchu turystycznego. Uwarunkowania przestrzenne ruchu turystycznego mają swoje związki z kierunkami sieci osadniczej. Rzeszów jest bowiem ośrodkiem silnej koncentracji osadniczej oraz koncentracji podróży rozrządowych. Jednocześnie występują wzajemne związki i powiązania między strukturami osadniczymi i turystycznymi. W procesie restrukturyzacji gospodarki makroregionu turystyka ma szczególne miejsce. Zmiana funkcji gospodarczych przejawiająca się tym, że ograniczaniu (lub likwidacji) jednych funkcji - głównie przemysłowych- towarzyszy rozwój innych do których należy zaliczyć: turystykę, ochronę środowiska, naukę kulturę, nowoczesne technologie, współpracę międzynarodową czy międzyregionalną. Do najważniejszych zadań jakie stoją przed turystyką w Makroregionie Południowo-wschodnim należy wymienić:¹¹

1. określenie modelu rozwoju turystyki,
2. modernizacja bazy noclegowej, jako podstawowego elementu zwiększenia konkurencyjności na rynkach zagranicznych.
3. zwiększenie dostępności do obszarów turystycznych
4. rozszerzenie oferty turystycznej w zakresie usług o charakterze kulturalnym, sportowym, rekreacyjnym, naukowym handlowym
5. wykorzystanie położenia Makroregionu na szlakach tranzytowych z krajami sąsiednimi,
6. preferencje dla kwalifikowanej turystyki górskiej i specjalistycznej,
7. powiązania turystyki z lecznictwem uzdrowiskowym,
8. wspomaganie rozwoju turystyki poprzez promocje inwestycji
9. stałe monitorowanie zjawisk turystycznych
10. prowadzenie systematycznych badań marketingowych rynku krajowego i zagranicznego
11. kształcenie i szkolenie kadr dla turystyki

¹¹ wyd cyt. s. 22

12. rozwój biur podróży i punktów informacyjnych(informacja turystyczna i system centralnej rezerwacji miejsc noclegowych)

Z powyższego wynika, że w ramach zalecanych działań wymienia się te czynniki i uwarunkowania które są charakterystyczne dla całej Polski. Ma to swoje uzasadnienie w tym, że Makroregion Południowo - wschodni obejmuje tak poważną część potencjału turystycznego Polski, że jego problemy rzutują na obraz całej Polskiej turystyki.

Analiza turystyki województwa rzeszowskiego będzie z pewnością zbliżona do tych kierunków strategicznych, które zostały wymienione w strategii turystyki polskiej i makroregiony Południowo wschodniego. Analogiczna sytuacja - jeżeli chodzi o czynniki zewnętrzne i wewnętrzne o charakterze ogólnym - będzie przy opracowywaniu strategii rozwoju turystyki w województwie rzeszowskim i Makroregionie Małopolski Wschodniej. Szczegółowa analiza regionalna z pewnością powinna przybliżyć strefy koncentracji walorów i atrakcji turystycznych, infrastruktury i usług ruchu turystycznego i podróżniczego oraz metod prowadzonego marketingu wewnętrznego i zewnętrznego dla regionu.

W koncepcjach rozwoju krajowego produktu turystycznego jak również w oparciu o program jego wdrażania należy wymienić następujące obiekty będące szansą rozwoju województwa rzeszowskiego . Przede wszystkim wymieniane jest położenie Rzeszowa jako ośrodkiem ponadregionalnym na trasie wschód - zachód . Ponadto wymienia się Łańcut oraz Leżajsk jako typowe obiekty do zwiedzania na trasach wycieczkowych po Polsce. Ponadto wskazuje się położenie Rzeszowa na trasach północ - południe. Rozrządowy charakter tego regionu jest mocną i zarazem szansą rozwoju ekonomicznego części gospodarki województwa.

2.4. Wynikające z dostępności komunikacyjnej Regionu

Transport obok walorów i zagospodarowania turystycznego, stanowi główny element obsługi ruchu turystycznego. Istotą turystyki jest zmiana miejsca pobytu, która pociąga za sobą konieczność korzystania z usług transportowych. Głównym zadaniem transportu w turystyce jest zapewnienie dobrej dostępności transportowej do najważniejszych centrów krajoznawczych i rejonów turystycznych. Chodzi tu przede wszystkim o zapewnienie dogodnych warunków i bezpośredniego dojazdu, racjonalnej długości, czasu i kosztów podróży, odpowiedniego komfortu i bezpieczeństwa jazdy publicznymi środkami transportu.

W przypadku zaś korzystających z własnych środków lokomocji i autokarów odpowiedniej obsługi podróżnych i samochodów.

Na kształtowanie dobrej dostępności transportowej decydujący wpływ wywierają: układ i gęstość dróg, stan techniczny sieci i taboru transportowego oraz organizacja połączeń w transporcie publicznym (rozkład jazdy).

Wyróżniamy dostępność zewnętrzną oraz wewnętrzną. Pod pierwszym pojęciem należy rozumieć warunki dojazdu do danego miasta (rejonu) rozpatrywane w skali regionalnej, krajowej, międzynarodowej, natomiast pod drugim - wewnątrz danego miasta.

Niniejsze opracowanie obejmuje dostępność zewnętrzną. Jego zakres ograniczono do analizy istniejącego stanu sieci drogowej pod kątem rozwoju motoryzacji indywidualnej oraz połączeń środkami transportu publicznego w skali międzynarodowej i krajowej. Ponadto wiele miejsca poświęcono perspektywom transportu, ze szczególnym uwzględnieniem lotnictwa, w regionie rzeszowskim.

2.4.1 Drogi bite i żelazne oraz perspektywy ich rozwoju

Rzeszów jest najważniejszym węzłem drogowym w Małopolsce Wschodniej. Obejmuje on woj. rzeszowskie, tarnobrzeskie, krośnieńskie, przemyskie i częściowo zamojskie. W mieście tym koncentruje się wiele dróg o znaczeniu lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

W 1995 roku łączna długość dróg bitych o twardej nawierzchni wynosiła 4 976 km, a gęstość na 100 km² - 61,7. Wskaźnik ten przewyższa średnią krajową, ale cały region Małopolski Wschodniej znacznie ustępuje średniej krajowej.

Spośród dróg najważniejsze znaczenie mają drogi o znaczeniu międzynarodowym: Drezno - Wrocław - Kraków - Rzeszów - Przemyśl (Lwów), Warszawa - Radom - Rzeszów - Koszyce - Miskolc oraz drogi o znaczeniu krajowym i regionalnym do Sandomierza, Lublina, Zamościa, Krosna, Jasła i Ustrzyk Dolnych. Na drogach tych skupiają się zarówno krajowe, jak i międzynarodowe przejazdy turystyczne, a wiele z nich położonych w rejonach podgórskich i górskich posiada znaczne walory widokowe, sprzyjające uprawianiu turystyki motorowej i rowerowej.

W ocenie Ministerstwa Komunikacji i Gospodarki Wodnej polski system transportowy wykazuje duże zaniedbania w stosunku do krajów Europy Zachodniej. Niedostatki w

infrastrukturze drogowej mają swoje podłoże zarówno w sferze materialnej, jak funkcjonalnej. Zalicza się do nich m.in.:

- niski udział w ogólnej sieci dróg o twardej nawierzchni autostrad i dróg szybkiego ruchu,
- brak dróg bitych umożliwiających bezkolizyjny ruch tranzytowy na terytorium Polski z ominięciem miast i jednopoziomowych przejazdów kolejowych,
- ogromne zaniedbania w utrzymaniu dróg i budowie nowoczesnych mostów,
- brak nowoczesnego taboru samochodowego,
- niski poziom świadczenia usług przewozowych.

Stan techniczny dróg województwa rzeszowskiego nie odbiega od dróg w pozostałych regionach kraju. Z danych zawartych w raporcie o stanie bezpieczeństwa ruchu drogowego wynika, że jedynie 13% dróg wojewódzkich posiada zadawające parametry techniczne, jako średnie oceniono 27%, a pozostałe 60% za niewystarczające¹². Blisko połowa obiektów mostowych nie posiada dostatecznej nośności, szerokości i nawierzchni jezdni. A stan dróg gminnych jest jeszcze gorszy, ponieważ tylko 40% jest utwardzona dywanikiem bitumicznym, pozostałe różnymi materiałami miejscowego pochodzenia, które nie gwarantują przejezdności w okresie jesiennym i wczesno wiosennym.

Zły stan techniczny w połączeniu z przeciążeniem niektórych dróg, niewłaściwym oznakowaniem oraz nie przestrzeganie przez kierowców przepisów ruchu drogowego - prowadzi do zagrożenia bezpieczeństwa ruchu na drogach. Wyrazem tego jest duża ilość wypadków drogowych, w tym bardzo wysoka liczba zabitych i z ciężkimi obrażeniami ciała oraz ogromne straty materialne. Podejmowane środki zaradcze są niewystarczające i mało skuteczne. Brak jest przede wszystkim spójnych programów poprawy bezpieczeństwa na drogach oraz wystarczających środków finansowych na likwidację przyczyn.

Z punktu widzenia potrzeb turystyki istotne znaczenie będzie miało dostosowanie infrastruktury dla rozwoju tego sektora gospodarki narodowej. Polska zmierza do stowarzyszenia z krajami Unii Europejskiej. W krajach tych turystyka znajduje się na trzecim miejscu w tworzeniu dochodu narodowego, po przemyśle energetycznym oraz motoryzacyjnym. W skali ogólnoswiatowej kraje te są największym obszarem emisji i recepcji ruchu turystycznego. Należy dążyć do przejęcia części tego strumienia ruchu w celu poprawy bilansu płatniczego. Szansą naszego rozwoju turystyki oprócz walorów przyrodniczych oraz kulturo-

¹² raport o stanie bezpieczeństwa ruchu drogowego w aspekcie technicznego utrzymania i rozwoju sieci dróg w województwie rzeszowskim, Wojewoda Rzeszowski 1994r.

wych jest tranzytowe położenie oraz moda na "kraje Europy Wschodniej". A warunkiem nieodzownym jest modernizacja infrastruktury drogowej.

Prowadzone od kilku lat badania ankietowe w Instytucie Turystyki nad przyjazdami turystów i odwiedzających jednodniowych do Polski z zagranicy wskazują, że głównym środkiem lokomocji jest transport samochodowy (autokary i samochody osobowe). Korzysta z niego od 65 do 80% przyjeżdżających. Tymczasem polskie drogi są zupełnie niedostosowane do obsługi wzmożonych przewozów turystycznych. W ocenie Arthura D. Little do największych zaniedbań głównych dróg, łączących inne kraje i największe aglomeracje miejskie z najbardziej atrakcyjnymi rejonami turystycznymi naszego kraju należą:

- mała przepustowość przejść granicznych (ogromne kolejki, zbyt duża strata czasu w przejazdach przez granicę),
- duże nasilenie ruchu i zbyt wolna jazda,
- zawiły przejazd przez centra miast (brak obejść drogowych wokół miast i aglomeracji miejskich),
- niedostateczna ilość stacji benzynowych czynnych całą dobę,
- słabe oznakowanie dróg pod względem turystycznym,
- brak punktów informacyjno - rezerwacyjnych przy głównych drogach,
- brak waloryzacji atrakcji turystycznych wokół głównych dróg,
- niedostateczna ilość parkingów strzeżonych oraz miejsc postojowych w miejscach atrakcyjnych,
- brak tras tematycznych w miejscach wypadowych dla wycieczek,
- niedostateczna ilość i niski standard moteli, hoteli oraz placówek gastronomicznych.

W celu likwidacji tych zaniedbań, uwzględniając potrzeby turystyki oraz konieczności dostosowania stanu technicznego dróg do standardów obowiązujących w krajach Europy Zachodniej przewiduje się unowocześnienie infrastruktury drogowej. Najważniejszym zadaniem będzie budowa systemu autostrad i dróg szybkiego ruchu. W 1993 roku został zatwierdzony przez Radę Ministrów program budowy 2600 km autostrad oraz 3900 km dróg szybkiego ruchu. Przebieg ich pokazuje mapa 1.

Projektowane autostrady powinny odpowiadać normom obowiązującym w Europie, opisanym m.in. w umowie dotyczącej głównych dróg ruchu międzynarodowego (AGR) - załącznik I/III Europejskiej Komisji Ekonomicznej z lat 1988 - 1989. Zgodnie z przepisami autostrady powinny m.in.:

- posiadać co najmniej dwupasmowe jezdnie jednokierunkowe, trwale rozdzielone pasmem rozdziału;
- posiadać - na dwóch poziomach - skrzyżowania z innymi trasami komunikacyjnymi;
- gwarantować wysoki poziom bezpieczeństwa ruchu, estetyki i otoczenia drogi;
- posiadać oświetlenie: skrzyżowań, tuneli, miejsc obsługi podróżnych, stacji poboru opłat.

Miejsca obsługi podróżnych (MOP) powinny być usytuowane co 20 km. W zależności od standardu i przeznaczenia MOP zostaną podzielone na:

- tzw. wypoczynkowe, o powierzchni 1-2 ha-na ich terenie znajdują się ławki, stoły, szalety;
- wypoczynkowo - usługowe, o pow. 2-3 ha - na ich terenie znajdują się placówki handlowe, stacje benzynowe, punkty gastronomiczne itd.;
- wypoczynkowo - usługowe, o pow. 3 - 5 ha - z odpowiednią bazą noclegową, hotelami; zapleczem handlowo - gastronomicznym, kioskami, stacjami benzynowymi z towarzyszącymi sklepami (na wzór niemieckich sklepów całodobowych przy Tankschelle).

Najmniejsza odległość obiektów budowanych od zewnętrznych krawędzi ruchu na autostradzie powinna wynosić 30 m dla terenów zabudowanych. Budynki zamieszkałe nie mogą się znajdować bliżej niż 120-150 m od autostrady, a szpitale i sanatoria -odpowiednio: 300 m.

Normy europejskie przewidują ponadto zainstalowanie ekranów dźwiękochłonnych w miejscach szczególnie uciążliwych dla ludzi - zwłaszcza w pobliżu miast, osiedli i dużych skupisk zamieszkałych.

W ramach tego programu przez Rzeszów przebiegać będzie autostrada A-4 (Drezno) Zgorzelec - Wrocław - Kraków - Rzeszów - Przemyśl (Lwów - Kijów) oraz drogi ekspresowe (Ryga) - Szypliszki - Białystok - Lublin - Stalowa Wola - Rzeszów - Barwinek (Koszyce - Miskolc - Budapeszt) i Piotrków Trybunalski - Kielce - Tarnobrzeg - Stalowa Wola.

Drogi te w rejonie Rzeszowa krzyżować się będą na północny zachód od miasta. W związku z tym rodzi się potrzeba włączenia ich w system drogowo - ulicowy Rzeszowa oraz zgodnie z przepisami międzynarodowymi budowa miejsc obsługi podróżnych w Rzeszowie, Łańcucie i Ropczycach

Dzięki tym inwestycjom Rzeszów zostanie włączony w system autostrad krajowych i międzynarodowych i stanie się ważnym węzłem tranzytowym na linii wschód - zachód oraz północ - południe, co niewątpliwie przyczyni się do poprawy dostępności transporto-

wej zarówno dla turystów krajowych, jak i zagranicznych korzystających z transportu samochodowego.

Unowocześnienie sieci drogowej przyczyni się do:

- zwiększenia szybkości i skrócenia czasu przejazdu od 30 do 40%,
- podniesienia komfortu jazdy,
- zmniejszenia emisji szkodliwych substancji do atmosfery,
- obniżenia kosztów przejazdu (oszczędność na paliwie i zużyciu samochodu),
- poprawy obsługi podróżnych,
- zmniejszenia liczby wypadków samochodowych na drogach,
- poprawy bezpieczeństwa podróżnych.

Budowa infrastruktury technicznej i usługowej towarzyszącej autostradom i drogom ekspresowym (miejsca postojowe, parkingi, stacje paliw, warsztaty samochodowe, organizacja pomocy technicznej, hoteli, moteli, restauracji, placówek handlowych, punktów informacyjno - rezerwacyjnych itp.) w strefach bezpośrednio przylegających do autostrad przyczynią się także do wzrostu zatrudnienia, ożywienia koniunktury gospodarczej, zwiększenia atrakcyjności turystycznej obiektów i rejonów znajdujących się w ich pobliżu, jak również nasilenia ruchu turystycznego.

Łączna długość linii kolejowych w woj. rzeszowskim w 1995 roku wynosiła km. Najważniejsze znaczenie mają następujące linie kolejowe: (Drezno) - Zgorzelec - Kraków - Rzeszów - Przemyśl (Lwów) oraz Warszawa - Lublin - Stalowa Wola - Przeworsk - Rzeszów, a znaczenie regionalna linia do Jasła, która rozdwaja się w kierunku Stróży i Zagórza.

Sieć kolejową - podobnie jak sieć drogową dzieli duży dystans od krajów przodujących pod tym względem. Spośród zaniedbań polskiej sieci kolejowej można wymienić:

- niewielki udział linii dwutorowych i wielotorowych w ogólnej sieci linii kolejowych,
- brak linii kolejowych dostosowanych do kursowania szybkich pociągów,
- brak nowoczesnego taboru kolejowego,
- niski standard świadczonych usług.

W planach rozwojowych transportu kolejowego nie przewiduje się dalszej rozbudowy sieci kolejowej. Część linii o znaczeniu lokalnym przeznaczona zostanie do prywatyzacji, a część do likwidacji. Główny wysiłek inwestycyjny skierowany zostanie na linie o podstawowym znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Linie międzynarodowe mają być zmodernizowane i dostosowane do standardów obowiązujących w krajach Europy za-

chodniej Chodzi tu głównie o zwiększenie prędkości pociągów, bezpieczeństwa, podniesienie komfortu jazdy oraz wymianę taboru, aby sprostać wymogom jakościowym obowiązujących w tych krajach.

W ramach porozumienia europejskiego o międzynarodowych liniach kolejowych z AGC - Europea, Agreement on Main International, przez teren Polski przebiegać będą 4 linie, po których mają kursować pociągi ekspresowe z szybkością 160 km/godz. Wspólnie z krajami EWG rozważa się również możliwość budowy super szybkiej linii kolejowej na trasie Paryż - Berlin - Warszawa - Moskwa, dostosowanej do prędkości 300 km/godz, a z krajami Bałtyckimi linii łączącej Warszawę z Litwą, Łotwą, Estonią oraz Petersburgiem.

Według planów Generalnej Dyrekcji PKP do 2010 roku w zakresie infrastruktury kolejowej przewiduje się do modernizacji lub budowy następujące odcinki linii kolejowych:

E-65 Warszawa - Zawiercie - Katowice - Zebrzydowice

E-20 Kunowice - Warszawa - Terespol

C-59/2 Wrocław - Międzylesie

E-26 Wrocław - Idzikowice

E-26 Warszawa - Kuźnica Białostocka

E-59 Chałupki - Świnoujście

E-30 Zgorzelec - Przemyśl

E-65 Gdynia - Warszawa

C-30/1 Kraków - Muszyna

W rejonie Rzeszowa z ważniejszych inwestycji kolejowych przewiduje się budowę bocznicy towarowej w północnej części miasta, dla wyeliminowania ruchu towarowego ze stacji Rzeszów Główny, oraz budowę drugich torów na liniach kolejowych z Rzeszowa do Kolbuszowej i Jasła.

Modernizacja i budowa wymienionych odcinków linii kolejowych pozwoli włączyć Rzeszów w system krajowej i międzynarodowej sieci kolejowej, po której kursować będą szybkie pociągi ekspresowe typu EuroCity oraz InterCity m.in.:

- EuroCity w relacjach:

Kraków/ Katowice/ Wrocław - Berlin

Kraków/ Katowice/ Wrocław - Frankfurt/M

Kraków - Wiedeń

- InterCity w relacjach:

Wrocław - Katowice - Kraków - Lwów

Kraków - Budapeszt

Kraków - Praha

Reasumując należy stwierdzić, że pomimo wystarczającej ilości dróg bitych i żelaznych, odczuwa się brak nowoczesnych arterii drogowych obsługujących ruch tranzytowy na kierunkach wschód - zachód oraz północ południe. Niedostateczny jest stan techniczny zarówno dróg krajowych i lokalnych (gminnych). W związku z tym rodzi się pilna potrzeba:

1. przyspieszenia prac od strony technicznej i finansowej nad budową autostrady oraz dróg ekspresowych
2. podjęcie szybkiej modernizacji linii kolejowej z Krakowa do Lwowa w celu uruchomienia szybkich pociągów typu InterCity i EuroCity.
3. budowy obwodnic wokół Robczyc, Łańcuta , Rzeszowa, Nowej Szarzyny i Leżajska,
4. zwiększenie nakładów finansowych na poprawę stanu technicznego dróg i obiektów inżynierskich,
5. poprawy zagospodarowania dróg krajowych i międzynarodowych dla obsługi podróżnych i pojazdów samochodowych (stacje paliw, stacje obsługi samochodów, system pomocy drogowej, hotele, motele, gastronomia, punkty informacyjno - rezerwacyjne,
6. poprawy oznakowania drogowego i turystycznego na drogach o większym natężeniu ruchu turystycznego,
7. opracowania planu poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego, zmodernizowania i oznakowania odcinków dróg o największej wypadkowości.

2.4.2 Dostępność transportowa publicznymi środkami transportu

W publicznym transporcie kolejowym i autobusowym decydujący wpływ na kształtowanie dostępności transportowej ma ilość i zasięg bezpośrednich połączeń oraz ich stopień skomunikowania lokalnymi połączeniami obsługującymi mniejsze miejscowości i rejonny o dużej atrakcyjności turystycznej.

Połączenia krajowe

W 1995 roku Rzeszów obsługiwały 73 pociągi na dobę, z tego 28 przypadło na połączenia dalekobieżne. Najwięcej ich obsługiwało obszary leżące w południowej i środ-

kowej części kraju. Rejony północne i północno - wschodnie pozbawione są wystarczających powiązań. Schematyczny zasięg krajowych dalekobieżnych połączeń kolejowych i autobusowych przedstawiono na mapie nr 2.

Słabo rozbudowaną sieć dalekobieżnych połączeń kolejowych częściowo uzupełnia transport autobusowy. Zgodnie ze specyfiką tej gałęzi transportu PKS nastawiony jest głównie na obsługę tras regionalnych i lokalnych. Połączenia na długich trasach w zasadzie pokrywają się z zasięgiem dalekobieżnych połączeń PKP obejmując m.in. Zakopane, Bielsko - Białą, Katowice, Kraków, Częstochowę, Wrocław, Kielce, Radom, Warszawę, Białystok, Lublin i Zamość. Niemniej jednak PKS oferuje na wielu trasach znacznie korzystniejsze warunki dojazdu, zwłaszcza pod względem długości i czasu przejazdu. Ponadto umożliwia dla wielu miast pozbawionych połączeń kolejowych, skorzystanie z bezpośrednich połączeń.

W połączeniach krajowych łącznie PKP, PKS i prywatni przewoźnicy zapewniają bezpośredni dojazd do 21 miast wojewódzkich. Dla porównania warto dodać, że analogiczny wskaźnik dla Nowego Sącza wynosi 12, Tarnobrzega - 17, Tarnowa - 27, Krakowa i Częstochowy po 37, a dla Katowic - 40.

Ogólnie rzecz biorąc dostępność komunikacyjną do Rzeszowa i regionu w skali krajowej należy ocenić jako niezadowalającą. Składa się na to peryferyjne położenie w stosunku do reszty terytorium kraju, niedogodny układ sieci kolejowej (zbyt kręty, a nawet okrężny przebieg na wielu trasach), słabe skomunikowanie pociągów dalekobieżnych z lokalnymi pociągami i autobusami, słabo rozwinięta sieć połączeń lotniczych. Czynniki te zwiększają uciążliwość dojazdu do regionu, nadmiernie wydłużają czas i podrażają koszty podróży. Bezpośrednie krajowe połączenia kolejowe, autobusowe i lotnicze zaprezentowano na mapie

Połączenia międzynarodowe

Połączenia międzynarodowe Rzeszowa obsługują transport kolejowy i autobusowy. Z międzynarodowych połączeń kolejowych w 1995 roku posiada on jedynie bezpośrednie połączenia do Kijowa oraz Odessy. Dotychczas brak jest dogodnych połączeń do krajów Południowej i zachodniej Europy. Do krajów tych można dotrzeć przy pomocy połączeń pośrednich: z Tarnowa do Budapesztu i Bukaresztu oraz z Krakowa do Bratysławy, Dreżna, Frankfurtu oraz Berlina. Zasięg międzynarodowych połączeń kolejowych z Rzeszowa obrazuje mapa nr 3.

W ostatnich latach zasięg międzynarodowych połączeń PKP poważnie się zmniejszył. Zlikwidowano istniejące dawne bezpośrednie połączenia z Polski do Francji, Belgii, Wielkiej Brytanii, Szwajcarii oraz Włoch. Głównym powodem jest brak taboru dostosowanego do standardów obowiązujących w Europie Zachodniej oraz względy konkurencyjne.

W transporcie autobusowym w 1995 roku Rzeszów łączyło z innymi krajami 29 linii autobusowych. PKS obsługiwał 16 linii do Czech, Austrii i przygranicznych rejonów Słowacji, Węgier oraz Ukrainy. Pozwalały one na dogodny dojazd m.in. do Wiednia, Pragi, Bratysławy, Koszyc, Bardejewa, Miskolca, Uzgorodu, Sambora, Stryja, Kałusza, Lwowa, Tarnopola, Czerwonogardu oraz Radechowa. Dalsze 13 linii międzynarodowych obsługiwanych przez prywatnych przewoźników do Włoch, Austrii, Niemiec, Francji, Belgii i Wielkiej Brytanii, umożliwia bezpośredni dojazd do kilkudziesięciu większych miast w krajach Europy Zachodniej.

Tę dosyć skromną ofertę PKP i PKS w przewozach międzynarodowych częściowo uzupełnia lotnictwo. Dzięki istnieniu w sezonie letnim w ciągu tygodnia 4 połączeń lotniczych z Rzeszowa do Warszawy obsługiwanych przez samoloty ATR - 64 , a w okresie zimowym 1 połączenia dziennie samolotem 18 miejscowym istnieje możliwość korzystania z połączeń międzynarodowych na lotnisku Okęcie obsługiwanych przez polskie i obce linie lotnicze. Niedostateczna ilość lotów powoduje, że czas oczekiwania na wielu trasach sięga do kilkunastu godzin, co pozbawia podróżnych czasowych korzyści, jakie ten szybszy środek transportu oferuje.

Bezpośrednie międzynarodowe połączenia kolejowe i autobusowe zaprezentowano na rys

Stan krajowej i międzynarodowej dostępności transportowej Rzeszowa należy ocenić jako niezadowalający (z wyjątkiem Euroregionu Karpaty). Powodem tego jest:

- wyjątkowo peryferyjne położenie w stosunku do reszty terytorium kraju,
- niedogodny układ sieci drogowej i kolejowej (zbyt krety a nawet okrężny na niektórych trasach),
- zły stan techniczny sieci i taboru oraz niedostateczna liczba bezpośrednich połączeń kolejowych i lotniczych,

Poprawa dostępności transportowej do regionu jest konieczna względu na rozrządową rolę Rzeszowa w obsłudze transportowej południowo wschodniej części kraju oraz rolę jaką spełnia w prawidłowym, funkcjonowaniu turystyki a mianowicie:

- dążyć do zwiększenia liczby bezpośrednich kolejowych połączeń z największymi skupiskami ludności miejskiej oraz lepsze ich skomunikowanie z pociągami i autobusami

obsługującymi najważniejsze rejony turystyczno - wypoczynkowe leżące w południowo - wschodniej części Polski,

- przyspieszenie modernizacji , budowy autostrad i dróg szybkiego ekspresowych, uruchomienia bezpośrednich połączeń kolejowych do Berlina, Frankfurtu, Wiednia bądź wydłużenie istniejących połączeń do Krakowa.

- uruchomić regularne połączenia z Rzeszowa do Warszawy przy pomocy samolotów o małej pojemności w celu umożliwienia wykorzystania krajowych i międzynarodowych linii lotniczych. Dotyczy to tych kierunków, gdzie istnieje koncentracja Polonii z tych obszarów Polski. W miarę zacieśniania współpracy z krajami sąsiednimi należy również uruchomić połączenia do Lwowa, Koszyc, Miskolca czy dalej do Kijowa i na Krym.

Rozdział III

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE¹³

3.1. Wynikające ze strategii rozwoju gospodarczego w Regionie i planów zagospodarowania przestrzennego

3.1.1. Stosunki społeczne.

Stosunki demograficzne województwa rzeszowskiego charakteryzują następujące tendencje i elementy. Większe od średnich krajowych jest w województwie zagęszczenie ludności (województwo - 168 osób na 1 km², Kraj 123) oraz większe jest tempo przyrostu ludności (w 1993r. województwo 5,6%, kraj 2,6%), jest to wynik kształtowania się na wyższym poziomie aniżeli średnio w kraju wskaźników urodzeń , a niższym zgonów. Jednocześnie znacznie niższy niż średnio w kraju jest stopień urbanizacji województwa, co wiąże się m.in. z nienadążaniem rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej miast za występującymi potrzebami oraz rozwojem dużej skali semiurbanizacji. Stąd też utrzymuje się wysoki odsetek dojeżdżających do pracy. Maleje mobilność ludności we wszystkich kierunkach, spada aktywność zawodowa, a jednocześnie rośnie liczba osób utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych. Jest to związane ze stałym wzrostem liczby osób przechodzących na emeryturę i korzystających z innych świadczeń społecznych. W 1994 roku świadczenia emerytalne pobierało 159 tys. osób tj. więcej niż w 1988 roku o 58,6%.

Struktura wieku ludności charakteryzuje się stosunkowo dużym udziałem ludności w wieku przedprodukcyjnym - 31,3%, niższym niż średnio w kraju udziałem ludności w wieku produkcyjnym - 55,8% (kraj 58%) i w wieku poprodukcyjnym - 12,9% (kraj 13,2%). Ogólny poziom wykształcenia ludności nie odbiega od średniego krajowego, wykształcenie wyższe posiada 6,8% ludności, niepełne wyższe, pomaturalne i średnie 24,5%, zasadnicze 24%, podstawowe i niepełne podstawowe 46%.

W okresie do 2010 roku prognozuje się, że nie ulegną zmianie wskaźniki zagęszczenia ludności w województwie, utrzyma się nadal relatywnie niski stopień urbanizacji przy

¹³ w oparciu o materiały:

Raport o stanie społeczno-gospodarczym województwa rzeszowskiego. Rz A R R -kwiecień 1994
Strategiczny program społeczno-gospodarczy województwa rzeszowskiego na lata 1994-1997, Wojewoda Rzeszowski, Październik, 1994 r.

Założenia do programu rozwoju turystyki w województwie rzeszowskim w latach 1994-1997, X 1994 r.

Ochrona zabytków w województwie rzeszowskim, Wojewodzki Konserwator Zabytków, V 1995 r.
Ochrona przyrody w województwie oraz realizacja zadań w tym zakresie, WOŚ, XI 1995 r.

dalszym rozwoju semiurbanizacji oraz stosunkowo duży odsetek ludności utrzymującej się ze źródeł pozarolniczych na wsi. Nastąpi dalszy wzrost ludności utrzymującej się ze źródeł niezarobkowych, postępować będzie proces starzenia się ludności, zwłaszcza na wsi. W zakresie struktury wieku do 2000 roku spadnie liczebność młodzieży 7-14 lat, a do 2005 15-17 lat. Jednocześnie przewiduje się w tym okresie wzrost roczników ludności w wieku stabilizowania zawodowego 19-24 lat, w wieku zakładania rodziny 20-29 lat oraz wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym.

Wobec stałego wzrostu liczby ludności w wieku produkcyjnym i kształtowania się innych czynników decydujących o zasobach siły roboczej przy jednoczesnym spadku zatrudnienia i wzrostu bezrobocia istniejące zasoby siły roboczej wykorzystywane są w coraz mniejszym stopniu. Liczba zatrudnionych w 1994 roku w porównaniu do 1989 zmniejszyła się o 44 tys. osób tj. o 21%, w tym w przemyśle o 26%.

Wiele przedsiębiorstw państwowych nie sprostało wymogom gospodarki rynkowej z przyczyn strukturalnych i subiektywnych co wiązało się ze zwolnieniami grupowymi, do tego doszły zwolnienia wynikające ze względów efektywnościowych ludzi którzy stanowili tzw. bezrobocie utajone. Stąd też narastało zjawisko bezrobocia, które charakteryzowało się m.in. szybkim powstawaniem i narastaniem, przy jednoczesnym braku dostatecznie wykształconej infrastruktury ekonomicznej. Liczba bezrobotnych zwiększyła się z 5,9 tys. osób w 1 kw. 1990r. do 66,7 tys. osób na koniec 1994 roku. Z ogólnej liczby bezrobotnych w 1990r. pobierających zasiłek było 84,2%, natomiast w 1994r. tylko 44%. Stopa bezrobocia w województwie jest jedną z wyższych w kraju.

Narastające bezrobocie miało wpływ na zmianę sytuacji gospodarstw domowych, a w szczególności zmieniły się źródła utrzymywania się ludności oraz rodzaje dochodów. Znaczny odsetek zwolnionych z pracy zaczął się utrzymywać z zasiłku dla bezrobotnych szukając jednocześnie innych źródeł dochodów np. drobny handel i usługi.

Pozycję województwa rzeszowskiego w kraju w 1992 roku pod względem wielkości dochodów do dyspozycji gospodarstwa na jednego mieszkańca można określić przy pomocy tzw. relatywnej odległości województwa od wzorca. Wskaźnik odległości województwa rzeszowskiego od województwa warszawskiego jako wzorca stawia go na 33 pozycji w kraju i znajduje go w grupie województw o niskim poziomie życia. Pod względem dochodów osobistych na jednego mieszkańca województwo rzeszowskie zajmuje 37 lokatę, a dochodów z tytułu świadczeń społecznych 17 lokatę w kraju.

Następuje polaryzacja i pogłębiają się różnice między poziomem dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa domowe pracujących na własny rachunek, a pozostałymi grupami społeczno-zawodowymi gospodarstw. W 1993 roku dochód rozporządzalny gospodarstwa obejmujących 8% ogólnej liczby mieszkańców województwa o najwyższych dochodach był 5-krotnie wyższy niż przeciętne dochody w gospodarstwach 20% ogółu mieszkańców o najniższych dochodach. Jednocześnie wzrósł udział pracowników zarabiających poniżej przeciętnego wynagrodzenia z 11,6% w 1989 do 40,1% w 1993r. Zróżnicowanie w sytuacji gospodarstw domowych charakteryzuje także struktura wydatków. Przeciętnie w gospodarstwach domowych rosną wydatki na zaspokojenie potrzeb niższych (żywność, mieszkanie), tylko w gospodarstwach pracujących na własny rachunek wydatki te stanowiły mniej niż 50%. Gospodarstwa te coraz więcej wydają na zaspokojenie potrzeb wyższych. Są wyposażone m.in. w urządzenia do odbioru telewizji satelitarnej, kamerę video, kuchenkę mikrofalową i samochód osobowy najczęściej zachodni.

3.1.2. Sieć osadnicza.

W strukturze funkcjonalno-przestrzennej oraz osadniczej województwa wykształciły się następujące jednostki strukturalne: rzeszowska aglomeracja miejsko-przemysłowa przeobrażająca się w metropolię rzeszowską z krajowym ośrodkiem rozwoju Rzeszowem, mieleckie pasmo urbanizacji z krajowym ośrodkiem Mielcem, leżajsko-sarzyńskie pasmo urbanizacji o raz regionalne ośrodki rozwoju, ośrodki ponadlokalne i gminne.

Aglomeracja rzeszowska uznawana jest w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju jako istotny element przestrzennego zagospodarowania ściany wschodniej Polski oraz czynnik kształtowania się w Rzeszowie samodzielnego ośrodka regionalnego usytuowanego na wschód od Wisły. Aglomeracja ta obejmuje obszar węzłowy (Rzeszów, Głogów), obszar zurbanizowany w skład którego wchodzi miasta: Łańcut, Ropczyce, Sędziszów Małopolski, Tyczyn i gmina Boguchwała oraz obszary urbanizujące się: gminy Głogów Małopolski, Czarna, Białobrzegi, Iwierzyce, Krasne, Łańcut, Ropczyce, Sędziszów Małopolski, Świlcza, Trzebownisko i Tyczyn.

Rzeszów jest największym miastem w regionie Południowo-Wschodniej Polski dysponującym poważnym potencjałem gospodarczym i intelektualnym. W strukturze tego potencjału obok grupy endogenicznej tj. zakładów i instytucji usługowych pracujących na wewnętrzne potrzeby miasta, duży udział posiada grupa egzogeniczna o funkcjach wyspe-

cializowanych i komplementarnych. Tworzą ją liczne zakłady i instytucje usługowe pracujące na rzecz otoczenia regionalnego, często obejmujące skalę ponad regionalną a nawet krajową.

Funkcję ponadregionalną spełnia Rzeszów jako krajowy ośrodek rozwoju i centrum przemysłowe. Wytwarza około 40% produkcji przemysłowej województwa i około 19% produkcji przemysłowej całego regionu Polski Południowo-Wschodniej. Jest także ośrodkiem o znaczeniu międzywojewódzkim w zakresie szkolnictwa wyższego i nauki (16 tys. studentów, 877 nauczycieli akademickich, 114 profesorów i doktorów habilitowanych), kultury, wyspecjalizowanego lecznictwa, sądownictwa oraz komunikacji kolejowej, drogowej i lotniczej w południowej części kraju, posiada własną rozgłośnię radiową i ośrodek telewizyjny. Rzeszów jako węzeł koncentrycznego układu sieci komunikacyjnej złożonej ze szlaków promieniście rozchodzących się z Rzeszowa we wszystkich kierunkach, leży na skrzyżowaniu historycznie ukształtowanych szlaków handlowych i transportowych oraz wykształconych pasm infrastrukturalnych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Przez Rzeszów przebiega linia magistrali kolejowej Medyka-Śląsk, od której odgałęziają się dwie linie kolejowe w kierunku północnym i południowym oraz drogi krajowe, międzyregionalne w pięciu kierunkach w tym dwie międzynarodowe.

Mieleckie pasmo urbanizacji obejmuje miasto Mielec oraz gminy: Mielec, Przecław i Tuszów Narodowy. Główne skupisko miejsc pracy zlokalizowane jest w mieście i częściowo w gminie Mielec. Jednostki osadnicze o kształtujących się funkcjach pozarolniczych tworzą obszar zurbanizowany i urbanizujący się, którego główną osią jest dolina Wisłoki i główna wiązka infrastruktury technicznej Dębica-Tarnobrzeg. Zapleczem żywicielsko rekreacyjnym są tereny położone po obydwu stronach tego pasma. Miasto Mielec pełni wielorakie funkcje jako ośrodek polifunkcyjny o znaczeniu krajowym, w tym funkcję przemysłową, funkcje usługowe o znaczeniu regionalnym i ponadlokalnym dla północno-zachodniej części województwa. Wymienione funkcje miasta Mielca miały swoje źródło głównie w rozwoju dominującego przedsiębiorstwa WSK PZL Mielec, które stanowiło o jego bazie ekonomicznej. Do 1990 roku przedsiębiorstwo to zatrudniało przeszło 20 tys. osób. Zamknięcie się rynku wschodniego i nieumiejętność przystosowania się do reguł gospodarki rynkowej sprawiły iż wielkie przedsiębiorstwo stanęło w obliczu upadku. Upadek ten wpłynął na pogorszenie się sytuacji ekonomicznej całego rejonu i wywołał niekorzystne zjawiska społeczne, w tym bezrobocie oraz frustrację i apatię ludności. Osłabieniu uległy

dotychczasowe funkcje Mielca w gospodarce krajowej i w regionie. Sytuację w tym względzie może zmienić ustanowienie na terenie Mielca Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

Leżajsko-sarzyńskie pasmo urbanizacji obejmuje miasta Leżajsk i Nową Sarzynę oraz gminy : Leżajsk, Nowa Sarzyna i Grodzisko Dolne. Główne skupiska miejsc pracy skoncentrowane są w Leżajsku oraz Nowej Sarzynie. Jednostki osadnicze o kształtujących się funkcjach pozarolniczych tworzą obszar urbanizujący się, zaś zapleczem żywicielskim są tereny położone po obydwu stronach tego pasma. Miasta Leżajsk i Nowa Sarzyna stanowią wielofunkcyjny regionalny ośrodek rozwoju obsługujący północno-wschodnią część województwa z dominantą funkcji przemysłowej, której umocnienie i rozwój wiąże się z dobrą kondycją ekonomiczną Zakładów Przemysłu Chemicznego w Sarzynie i umiejętnością przystosowania się do warunków gospodarki rynkowej innych przedsiębiorstw.

Do ośrodków regionalnych, stanowiących wielofunkcyjne ośrodki usługowe zalicza się zespół miast Ropczyce-Sędziszów, które posiadają również funkcje przemysłowe oraz miasto Łańcut obsługujące ruch turystyczny o znaczeniu krajowym i posiadające jako uzupełniającą funkcję przemysłową. Wielofunkcyjnymi ośrodkami obsługi ponadlokalne są miasta Kolbuszowa i Strzyżów. Obecna i prognozowana sytuacja ekonomiczna i warunki życia ludności w każdej z tych jednostek sieci osadniczej uzależniona będzie ostatecznie od przystosowania się jednostek produkcyjnych i ługowych do rynkowych warunków gospodarowania.

3.1.3. Stosunki gospodarcze.

W ujęciu syntetycznym najważniejszą funkcją województwa rzeszowskiego jest funkcja przemysłowa. Przemysł jest i pozostanie w dającym się przewidzieć horyzoncie czasowym podstawowym źródłem wszystkich dziedzin gospodarki tego województwa oraz rozwiązywania problemów społecznych i gospodarczych. Mimo, że w latach 1986-1992 nastąpił spadek udziału produktu brutto województwa w cenach czynników produkcji w produkcji krajowej.

W przemyśle województwa rzeszowskiego mimo powstania po 1990 roku licznych firm prywatnych dominują nadal duże i średnie przedsiębiorstwa państwowe zatrudniające ponad 80% ogółu zatrudnionych w przemyśle województwa i wytwarzających tyleż produkcji.

Potencjał przemysłowy województwa stanowią głównie przemysły: elektromaszynowy, rolno-spożywczy i chemiczny wytwarzające ponad 83% produkcji. W przemyśle elektromaszynowym produkuje się m.in. wyroby konkurencyjne na rynkach światowych pod względem parametrów jakościowych oraz kosztów produkcji takie jak: wyroby gospodarstwa domowego, filtry, wyroby magnezytowe, izolatory długopniowe, śruby, turbosprężarki i inne. Przemysł ten przeżywa i obecnie regres zwłaszcza w produkcji lotniczej co wiąże się z zerwaniem dotychczasowych międzynarodowych więzi kooperacyjnych oraz z barierą chłonności rynku wewnętrznego. W przemyśle chemicznym produkuje się m.in. żywice poliestrowe, środki ochrony roślin i wyroby farmaceutyczne. W przemyśle spożywczym natomiast przetwory owocowo-warzywne, w tym dla dzieci. Z innych gałęzi przemysłu na uwagę zasługuje przemysł materiałów budowlanych, drzewny i odzieżowy. W przemysłach tych występuje regres produkcji, co wiąże się ze zmniejszoną chłonnością rynku wewnętrznego, konkurencją wyrobów zagranicznych oraz małymi możliwościami dostosowania obecnej struktury produkcji do wymogów gospodarki rynkowej. Produkcja przemysłowa koncentruje się w Rzeszowie i Mielcu, które to ośrodki zatrudniają ponad 61% ogółu pracowników przemysłu województwa. Ośrodkami uzupełniającymi są: Łańcut, Sędziszów Młp., Ropczyce, Kolbuszowa, Strzyżów oraz pasmo sarzyńsko-leżajskie.

Podstawowym warunkiem utrzymania wiodącej roli przemysłu w gospodarce województwa jest przyspieszenie jego przystosowania się do warunków gospodarki rynkowej poprzez restrukturyzację. Procesy restrukturyzacyjne obejmują m.in.: przekształcenia własnościowe, przekształcenia w strukturze gałęziowej i przestrzennej produkcji, unowocześnienie przemysłu i wykorzystanie lokalnych czynników rozwoju. W latach 1990-94 na ogólną liczbę 137 przedsiębiorstw państwowych poddano przekształceniom własnościowym z różnym skutkiem 76 przedsiębiorstw. W porównaniu do 1990 roku istotną zmianą w strukturze branżowej jest zmniejszenie się udziału przemysłu elektromaszynowego z 34% do 28%, przy równoczesnym wzroście udziału przemysłu spożywczego z 33% do 37%, przemysłu chemicznego z 7,7% do 10,5% oraz zmniejszenie się udziału przemysłu lekkiego, który nie wytrzymuje konkurencji wyrobów zagranicznych. Począwszy od 1990 roku wzrasta systematycznie wartość przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług w sektorze prywatnym oraz jego udział w całym przemyśle województwa.

Na przebieg procesów związanych z restrukturyzacją przemysłu wpływa wiele barier o charakterze obiektywnym i subiektywnym. Do pierwszej grupy barier można zaliczyć m.in. cechy przemysłu rzeszowskiego w punkcie startu do restrukturyzacji. Obejmował on

w większości duże i średnie przedsiębiorstwa, które posiadały aparat wytwórczy dostosowany tylko do określonej produkcji. Uniemożliwiło to elastyczne zmiany w produkcji, dostosowanie jej do wymogów szybko zmieniającego się popytu. Ograniczeniem procesów restrukturyzacyjnych jest także postępująca dekapitalizacja majątku produkcyjnego w sensie fizycznym i moralnym. Na koniec 1993 roku stopień zużycia środków trwałych wyniósł około 60%, z czego zużycie maszyn i urządzeń osiągnęło prawie 80%. Wpływa to na pogorszenie jakości wyrobów, a także ogranicza możliwości wprowadzenia nowych technologii i zmniejszenie luki technologicznej.

Do innych barier z tej grupy można zaliczyć brak zainteresowania inwestorów krajowych udziałem w prywatyzacji małych i średnich przedsiębiorstw oraz zdecydowanie za mały udział kapitału zagranicznego. Liczba spółek z kapitałem zagranicznym wzrosła wprawdzie z 23 w 1991 do 103 w 1995 ale wielkość kapitału zagranicznego zaangażowanego w gospodarce województwa jest niewielka. Województwo rzeszowskie w ostatnim okresie zrobiło duży skok na liście atrakcyjności inwestycyjnej regionu, na której przesunęło się z pozycji 27 na 19, ale nadal pozostaje w klasie niskiej atrakcyjności. Do drugiej grupy barier można zaliczyć m.in. pogłębiający się niski poziom akceptacji społecznej wobec prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, mało aktywną infrastrukturę ekonomiczną oraz zachowawczą kulturę większości przedsiębiorstw, której przejawem jest bierne oczekiwanie na impulsy z centrum oraz brak własnych strategii wyjścia z trudnych sytuacji.

Obserwowane w latach 1990-93 kurczenie się działalności gospodarczej przemysłu w skutek słabego jego dostosowania do warunków gospodarki rynkowej zagroziło zachwianiem proporcji gospodarczych i prowadzi do degradacji gospodarczej województwa. Ta degradacja obejmuje równolegle całe województwo ale szczególnie dotyczy miast jak np. Mielec, w których działalność jednego wielkiego przedsiębiorstwa przemysłowego z charakterystyczną monoprodukcją decydowała o jego rozwoju społeczno-gospodarczym. Po okresie głębokiego regresu do 1992 roku w 1993 zanotowano wzrost przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług o 12,5%, a w 1994 w porównaniu do 1993 o 30%.

Drugą podstawową funkcją województwa jest rolnictwo. Warunki glebowe i przyrodnicze są zróżnicowane, a średni należą do dobrych. Użytki rolne są w 94% we władaniu gospodarstw indywidualnych, które są przeważnie bardzo małe obszarowo. Średnia powierzchnia gospodarstwa wynosi 3,5 ha tj. dwukrotnie mniej niż średnia krajowa. W przedziale wielkości 2 - 5 ha znajduje się prawie 55% ogółu gospodarstw. Gospodarstwa powyżej 10 ha stanowią w województwie zaledwie 1,5% i jest to wskaźnik 10-krotnie niższy niż

średnia w kraju. Negatywną cechą mającą wpływ na warunki gospodarowania jest szachownica pól. Przeciętne gospodarstwo składa się z działek o średniej powierzchni około 35 arów. W rolnictwie województwa występuje nadmiar siły roboczej. Zatrudnienie na 100 ha użytków rolnych wynosi około 44 osoby, a średnio w kraju 24 osoby. Sytuacja pogarsza się gdyż po roku 1989 następuje retransfer licznej grupy chłopo-robotników na wieś. W zakresie wyposażenia rolnictwa w środki techniczne na uwagę zasługuje stosunkowo duża ilość ciągników, przy czym na jeden ciągnik przypada tylko 12,6 ha użytków rolnych, średnio w kraju 15,9 ha. Natomiast zużycie nawozów sztucznych w NPK jest o 50% mniejsze niż średnio w kraju. W strukturze produkcji rolniczej udział produkcji roślinnej wynosi około 55%. Pod względem plonów województwo plasuje się w zbożach na 31 miejscu, w ziemniakach na 30 miejscu i burakach cukrowych na 5 miejscu w kraju. W produkcji zwierzęcej jako główne kierunki występują obok siebie chów bydła i trzody chlewnej. Rolnictwo rzeszowskie charakteryzuje się niską towarowością.

Województwo rzeszowskie dysponowało w 1990 roku relatywnie dużym potencjałem budowlanym dostosowanym do popytu inwestycyjnego. Pełna samowystarczalność dotyczyła biur projektowych, przedsiębiorstw ogólnobudowlanych i specjalistycznych. Zahamowanie procesów inwestycyjnych po 1990 roku spowodowało, że nastąpił długotrwały regres dużych przedsiębiorstw państwowych. Doprowadziło to do zmniejszenia zatrudnienia, pogorszenia wykorzystania zaplecza, maszyn i urządzeń budowlanych, a nawet likwidacji niektórych przedsiębiorstw. Powstały natomiast liczne małe prywatne firmy budowlane.

W handlu nastąpiło najszybsze dostosowanie się do warunków gospodarki rynkowej. Udział sektora prywatnego w sprzedaży detalicznej towarów zwiększył się z 2,6% w 1989 roku do 90% w 1994, wzrosła sieć detaliczna i poprawiła się obsługa ludności, nastąpiła poprawa zaopatrzenia rynku w towary pod względem ilościowym i asortymentowym. Zdecydowana większość sklepów to sklepy małe, zatrudniające średnio 1 - 2 osoby, o niewielkiej powierzchni sprzedażnej nie przekraczającej 50 m².

3.1.4. Stan i ochrona środowiska naturalnego.

Województwo rzeszowskie należy do grupy województw mniej zanieczyszczonych. Wg. wartości taksonomicznego miernika środowiska w układzie przestrzennym województwo to klasyfikuje się na 31 pozycji. Jednocześnie po 1990 roku obserwuje się w wojewódz-

twie spadek ilości odprowadzanych ścieków, emisji zanieczyszczeń do powietrza oraz usuwanych odpadów. Na terenie województwa rozciąga się część tarnobrzeskiego obszaru ekologicznego zagrożenia wynikającego z oddziaływania tarnobrzeskiego zagłębia siarkowego i EC Połaniec. Obszar ten obejmuje miasto i gminę Mielec oraz gminy: Borowa, Czermin i Tuszów Narodowy.

Najważniejszym problemem w dziedzinie ochrony środowiska jest obecnie stan czystości wód. Głównymi rzekami w województwie są: Wisłoka, Wisłok, San, Wisła i jej dopływy. Na ogólną długość 649 km badanych rzek w 1990 roku Wg. klasyfikacji ogólnej udział poszczególnych klas czystości wód w ogólnej długości rzek był następujący: I klasa - brak, II klasa - 9,8 km, III klasa - 74,4 km, wody nieodpowiadające normom - 564 km tj. 87%. W 1993 roku objęto badaniem rzeki o długości 196,4 km, brak było wód w klasach I-III. Wszystkie badane wody nie odpowiadały normom. Stan taki utrzymywał się również w 1994 roku. Wody w rzekach Wisłok, San i Wielopolka na całej długości uznaje się w 100% za wody nadmiernie zanieczyszczone. Jedynie wody w rzece Łęg zostały sklasyfikowane w 11% jako wody II klasy czystości, 63% III klasy. Na jakość wód prowadzonych przez rzeki województwa mają wpływ przede wszystkim ścieki zrzucane przez przedsiębiorstwa, w tym komunalne, z 13 miast o różnym stanie czystości. Większość zakładów przemysłowych posiada już urządzenia oczyszczające ścieki, ale wiele z nich wymaga rozbudowy lub modernizacji, problemem są nadal ścieki odpadowe z terenów przemysłowych, baz składowych i transportowych oraz spływów powierzchniowych z terenów rolniczych i zabudowanych. Nie rozwiązują tutaj problemu eksploatowane 70 oczyszczalni ścieków; komunalne, wiejskie i przemysłowe.

Województwo rzeszowskie w odniesieniu do obszaru jak i ludności emituje stosunkowo niewielkie zanieczyszczenia do powietrza. Najistotniejszym źródłem zanieczyszczeń są elektrociepłownie, ciepłownie zakładowe i osiedlowe oraz zakłady przemysłowe, głównie w Rzeszowie, Mielcu, Łańcucie, Leżajsku, Nowej Sarzynie i Ropczycach, jak również eksploatowane środki komunikacyjne. W 1994 roku w porównaniu do 1993 obserwuje się tendencję malejącą w zakresie emisji wszystkich rodzajów zanieczyszczeń. Łączna emisja zanieczyszczeń wprowadzanych w 1994 do atmosfery zmalała o około 13%, natomiast emisja pyłów o 18% i gazów o 11%.

Innym problemem w zakresie ochrony środowiska jest gospodarka odpadami. W 1994 w porównaniu do 1993 roku obserwuje się wzrost ilości odpadów wytworzonych, wzrosły również ilości odpadów wykorzystanych gospodarczo i unieszkodliwianych, na-

tomiast nieznacznie spadła ilość odpadów składowanych. Źródłem odpadów są zakłady przemysłowe oraz gospodarka komunalna. Na terenie województwa znajduje się 5 składów stałych odpadów przemysłowych, w tym 4 eksploatowane i jedno wylewisko solanki. Ocenia się że stopień unieszkodliwienia odpadów przemysłowych jak i możliwości ich składowania są niewystarczające. Szczególnie trudna jest sytuacja w zakresie utylizacji odpadów komunalnych. Aktualnie odpady te są wywożone na 11 wysypisk, przy czym ich pojemność jest niewystarczająca w stosunku do potrzeb. Jednocześnie obserwuje się spadek ilości odpadów komunalnych wywożonych na wysypiska, co wiąże się z wprowadzaniem w miastach i niektórych gminach selektywnej zbiórki odpadów. Coraz częściej pojawiają się także dzikie wysypiska odpadów.

Województwo rzeszowskie klasyfikowane jest jako województwo o średnim zagrożeniu hałasem. Źródłem hałasu na jego terenie jest przede wszystkim komunikacja - 62%, hałas kolejowy - 12% i obiekty przemysłowe - 12%. Najbardziej zagrożonym miastem pod tym względem jest Rzeszów.

Lasy w województwie zajmują powierzchnię 105 tys. ha, tj. 24% powierzchni województwa. W skali kraju lasy obejmują 27% powierzchni. Najwięcej lasów występuje w północnych gminach województwa, a w składzie gatunkowym dominują drzewostany iglaste, które zajmują około 77% powierzchni lasów ogółem. Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się pogorszenie stanu zdrowotności lasów, na co wpływa m.in. emisja zanieczyszczeń powietrza. Zdecydowana większość lasów znajduje się w strefie tzw. słabych uszkodzeń.

Obszary o szczególnych wartościach krajobrazowych, stanowiska rzadkich gatunków roślin i zwierząt oraz inne obiekty przyrodnicze objęte są prawną ochroną. Na terenie województwa znajduje się 8 rezerwatów przyrody o pow. 116 ha, a w tym: Bagno Przecławskie (gmina Przecław), Buczyna w Cyrance (gmina Niwiska), Jaźwiana Góra (gmina Cmolas), Kołacznia (gmina Nowa Sarzyna), Las Klasztorny (gmina Leżajsk), Zmysłówka (gmina Grodzisko Dolne), Wydże (gmina Rakszawa) i Suchy Łuk (gmina Leżajsk). Jednocześnie utworzono 7 obszarów chronionego krajobrazu, które obejmują około 174 tys. ha powierzchni, co stanowi 40% powierzchni województwa. Są to następujące obszary chronionego krajobrazu: Mielecko-Kolbuszowsko-Głogowski, Sokołowsko-Wilczowolski, Brzózniński, Kuryłowski, Zmysłowski, Hyżniański-Gwoźnicki, Strzyżowski-Sędziszowski. Ponadto w 1993 roku utworzono Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy obejmujący gminy: Frysztak, Niebylec, Strzyżów, Wiśniowa, Wielopole Skrzyńskie.

3.1.5. Kierunki polityki gospodarczej i przestrzennej w świetle planów i programu.

W strategicznym programie społeczno-gospodarczym województwa rzeszowskiego na lata 1994-1997 założono wzrost produkcji materialnej średnio rocznie o co najmniej 5%, przy wartości zatrudnienia w tej sferze o 3%. Przewiduje się stopniowe unowocześnienie produkcji w wyniku restrukturyzacji i dopływu kapitału do tej strefy. Zahamowane zostanie tempo wzrostu bezrobocia, a następnie stopniowo będzie ono się zmniejszać. W wyniku stworzenia lepszych warunków służących rozwojowi rolnictwa umocni się sfera jego otoczenia łącznie z przetwórstwem rolno-spożywczym. Nastąpi dalsza poprawa warunków socjalno-bytowych wsi, 60% ogółu gospodarstw będzie korzystało z wodociągów, a do 67% wsi będzie dostarczany gaz przewodowy. Znaczący postęp nastąpi w zakresie ochrony środowiska naturalnego czego efektem będzie poprawa stanu czystości wód w rzekach, lepsza jakość wody dostarczanej ludności, nastąpi poprawa czystości powietrza w ośrodkach miejskich, poprawi się stan dróg publicznych w skali całego województwa. Nastąpi także znaczne zwiększenie poziomu telefonizacji. Ożywieniu ulegnie komunikacja lotnicza, polepszy się stan wyposażenia szkół i umocni się pozycja rzeszowskiego ośrodka akademickiego. Wymienione efekty zamierza się osiągnąć poprzez:

- przyspieszenie procesów przystosowania się istniejących podmiotów do warunków gospodarki rynkowej drogą ich restrukturyzacji i tworzenie przesłanek do powstawania nowych podmiotów oraz zwiększenia dopływu kapitału zagranicznego.
- przeciwdziałanie bezrobociu.
- ochronę środowiska naturalnego i poprawę warunków i poziomu życia ludności.
- poprawę stanu i dalszy rozwój infrastruktury technicznej i społecznej.

Zakłada się, że przemysł nadal będzie pełnił funkcję wiodącą w gospodarce województwa, przewidywane w nim zmiany polegać będą na dalszych przekształceniach własnościowych, w strukturze branżowej i asortymentowej oraz wewnętrznej restrukturyzacji organizacyjnej, finansowej i technicznej.

Tempo przekształceń własnościowych w latach 1995-97 uzależnione będzie m.in. od stosowania uproszczonych procedur prywatyzacyjnych, aprobaty załóg oraz możliwości kapitałowych inwestorów nabywających. Procesowi przekształceń własnościowych poddane będą wszystkie przedsiębiorstwa państwowe. Postępujący proces przekształceń ma doprowadzić w konsekwencji do osiągnięcia pożądanej struktury własnościowej, w której sektor publiczny miałby udział nie przekraczający 40%. Program przekształceń własnościowych z uwzględnieniem form i metod oraz działań wspierających zawiera "Mapa pry-

watyżacji przedsiębiorstw państwowych dla których organem założycielskim jest Wojewoda Rzeszowski". Przekształcenia w strukturze branżowej zmierzać będą do zwiększenia udziału oraz rozwoju branż i asortymentów produkcji tzw. "wysokiej szansy", którymi są m.in. branże: lotnicza, wyrobów sprzętu gospodarstwa domowego, maszyn i urządzeń elektro-mechanicznych, wyrobów przemysłu metalowego, przemysłu chemicznego, porcelany elektrotechnicznej, farmaceutycznych, meblarskich i przemysłu rolno-spożywczego. Koniecznym warunkiem restrukturyzacji przemysłu będzie dekoncentracja produkcji poprzez podział wielkich przedsiębiorstw na mniejsze jednostki oraz rozwój małych i średnich przedsiębiorstw prywatnych. Będą one stanowić otoczenie kooperacyjne i usługowe dużych przedsiębiorstw, jak również pracować na potrzeby rynku lokalnego. Za szczególnie pożądane uznano wzrost udziału firm prywatnych w handlu, usługach i gastronomii, transporcie, budownictwie, przetwórstwie rolno-spożywczym, turystyce itp. Dla zdynamizowania rozwoju drobnej przedsiębiorczości przewiduje się m.in. tworzenie warunków lokalizacyjnych, ułatwienie w nabywaniu zakładów nieczynnych, wykorzystanie programów pomocowych, stosowanie instrumentów finansowych zachęcających do inwestowania i podejmowania pracy na własny rachunek.

W rolnictwie zakłada się poprawę struktury agrarnej i zagospodarowania przestrzeni wiejskiej, wzrost efektywności produkcji rolniczej oraz poprawę warunków życia na wsi. W zakresie przebudowy struktury rolnej przyjmuje się, że docelowym modelem w rzeszowskim rolnictwie będą rodzinne gospodarstwa rolne, których powierzchnia winna mieścić się w przedziale 10-20 ha, przy równoległym funkcjonowaniu gospodarstw małych. Dla małych gospodarstw istotne znaczenie będzie miało poszukiwanie dochodów z działalności poza rolniczej. W celu ograniczenia rozdrobnienia wsi zwiększy się zakres prac scaleniowych, zintensyfikowana zostanie działalność Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Wzrost efektywności produkcji rolniczej wymagać będzie reorientacji w kierunkach i strukturze produkcji roślinnej na rzecz zwiększenia upraw buraków cukrowych, pszenicy wysokojakościowej i upraw ogrodnich oraz w strukturze produkcji zwierzęcej w zakresie chowu bydła mlecznego i rzeźnego oraz produkcji żywca wieprzowego i drobiowego. Istotnym czynnikiem we wzroście efektywności produkcji będzie ulepszenie technologii, postęp biologiczny oraz zwiększenie poziomu wapnowania. Przetwórstwo rolno-spożywcze wymagać będzie modernizacji potencjału wytwórczego oraz rozwoju małych i średnich zakładów przetwórczych dostosowanych lokalizacyjnie do specjalizacji i koncentracji produkcji rolnej. Ważnym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego wsi będą przedsię-

wzięcia na rzecz poprawy warunków życia, zmierzające do kompleksowego zaopatrzenia wsi w wodę, gazyfikacji wsi, unowocześnienia pracy szkół podstawowych i bazy ośrodków zdrowia. Jednym z podstawowych celów strategicznych w województwie jest ograniczenie bezrobocia. Skuteczną metodą walki z bezrobociem będzie wzrost produktywnego zatrudnienia, aktywność i przedsiębiorczość na rzecz wzrostu produkcji i popytu. Doraźnie w walce z bezrobociem przewiduje się przejściowe hamowanie likwidacji podmiotów w zamian za podejmowanie postępowań naprawczych, powiązanie procesów restrukturyzacyjnych z sytuacją na lokalnych rynkach pracy, ograniczenie nielegalnego zatrudnienia, prowadzenie efektywnych szkoleń i przekwalifikowań bezrobotnych, zwiększenie zakresu robót publicznych i prac interwencyjnych.

Ochronę i poprawę jakości wód zamierza się osiągnąć poprzez budowę i modernizację oczyszczalni ścieków w Rzeszowie, Mielcu, Strzyżowie, Łańcucie, Sokołowie, Kolbuszowej i Leżajsku. Na terenach wiejskich przewiduje się budowę 10 oczyszczalni ścieków. Najważniejsze przedsięwzięcie dla łagodzenia deficytu czystej wody to rekultywacja zbiornika wodnego w Rzeszowie i budowa nowych zbiorników w Bratkowicach i Brzozie Stadnickiej. W zakresie porządkowania gospodarki odpadami działania sprowadzać się będą do budowy nowych wysypisk odpadów oraz ewentualnej budowy zakładów utylizacyjnych. W zakresie funkcji zasobów przyrody oraz dóbr kultury materialnej działania obejmować będą prowadzenie prac rozpoznawczych i dokumentacyjnych, edukację w zakresie ochrony przyrody zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży. W odniesieniu do jakości powietrza przewiduje się likwidację lokalnych uciążliwych kotłowni, zwiększenie zaopatrzenia w gaz ziemny i montaż urządzeń odpylających.

W zakresie infrastruktury technicznej zakłada się działania zmierzające do poprawy stanu rozwoju i modernizacji dróg, przygotowanie dokumentacyjne i terenowe prac związanych z budową dróg obwodowych w Głogowie, Łańcucie, Leżajsku, Strzyżowie i Boguchwale, zintensyfikowanie prac nad przygotowaniem terenowo-prawnym i dokumentacyjno-technicznym oraz od strony finansowej budowy autostrady A-4 przebiegającej przez województwo rzeszowskie. Szczególną uwagę przywiązuje się do przedsięwzięć związanych z aktywizacją gospodarczą i kulturową województwa i całego regionu Południowo-Wschodniej Polski. Zintensyfikowane zostaną prace na rzecz poprawy stanu łączności poprzez rozbudowę istniejących i budowę nowych centrali telefonicznych oraz budowę kabli światłowodowych w układzie połączeń ogólnokrajowych i regionalnych.

3.2. Stan rozwoju produktu turystycznego Rzeszowa i Regionu

3.2.1. Walory i atrakcje turystyczne

Na Walory naturalne województwa składają się: rolnicza przestrzeń produkcyjna, kopaliny mające zastosowanie w przemyśle, budownictwie i lecznictwie oraz walory turystyczno-krajoznawcze.

Rolnicza przestrzeń produkcyjna stawia województwo na 11 miejscu w kraju i predystynuje go do rozwijania pracochłonnych i intensywnych kierunków produkcji rolnej, a w tym z uwagi na stosunkowo małe skażenie gleb produkcji zdrowej żywności. Gleby bardzo dobre i dobre stanowią 33% ogółu gruntów rolnych, a gleby średnie 42%.

Zasoby naturalne województwa stanowią udokumentowane złoża gazy ziemnego, wapieni i gipsów, diatomitów, surowców ilastych, piaskowców, kruszyw naturalnych i wód mineralnych. Walory turystyczno-wypoczynkowe województwa określane są przez zwarte kompleksy leśne, zbiorniki wodne oraz zabytki kultury materialnej. Zabytki te to przede wszystkim zespół pałacowy w Łańcucie, zespół klasztorny w Leżajsku, zamek obronny w Rzeszowie i skansen w Kolbuszowej. Województwo posiada także naturalne warunki rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego w oparciu o zasoby wód mineralnych o właściwościach leczniczych. Tereny Pogórza Strzyżowsko-Dynowskiego i pozostałości Puszczy Sandomierskiej o znacznych walorach przyrodniczych i krajobrazowych objęte różnymi formami ochrony prawnej.

Obszar administracyjny województwa składa się z 47 jednostek samorządowych, w tym: 35 gmin wiejskich, 9 miast i gmin oraz 4 miast. Największym miastem województwa jest Rzeszów zamieszkały przez ok. 165 tys. osób. Jest ośrodkiem naukowym /3 wyższe uczelnie, 2 filie/, kulturalnym /m.in. filharmonia, teatr dramatyczny/ oraz przemysłowym /przemysł lotniczy, elektromechaniczny i inne/ o znaczeniu ponadwojewódzkim. Do największych miast województwa należą: Mielec, Łańcut, Leżajsk, Kolbuszowa i Ropczyce. Wśród ludności województwa 58,3% to mieszkańcy wsi.

Rzeszów jest miastem w którym ślady osadnictwa sięgają okresu neolitu. W 1354 r. otrzymał lokację miasta na prawie magdeburskim jako miasto prywatne pozostające przez wieki w rękach rodów Ligęzów, Ostrogskich i Lubomirskich. Rozwój miasta został zapoczątkowany w okresie międzywojennym, kiedy to powstała w Rzeszowie Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego w ramach budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego. 2 sierpnia 1944 r. miasto zostało stolicą województwa. Rzeszów stał się dużym

ośrodkiem i nowoczesnym miastem. Od 1992 r. jest siedzibą Diecezji Rzeszowskiej.

W obecnej postaci województwo rzeszowskie zostało utworzone w 1975 roku. Według podziału fizyczno-geograficznego Polski Kondrackiego teren województwa obejmuje następujące mezoregiony: Nizina Nadwiślańska, Dolina Dolnej Wisłoki, Płaskowyż Tarnowski Równina Tarnobrzewska; Płaskowyż Kolbuszowski; Płaskowyż Tarnogrodzki; Dolina Sanu; Pradolina Podkarpacka; Podgórze Rzeszowskie; Pogórze Strzyżowskie; Pogórze Dynowskie.

W podziale geobotanicznym Szafera i Pawłowskiego północna część województwa leży w Okręgu Puszcza Sandomierska, a południowa w Podokręgu Pogórze Fliszowe należące do Okręgu Beskidów. Przez województwo rzeszowskie przebiega ważny i prastary szlak komunikacyjny z Krakowa przez Rzeszów, Przemyśl na Ukrainę, do Rumunii i Węgier. Położenie geograficzne stawia ten teren w rzędzie atrakcyjnych krajobrazowo, turystycznie i przyrodniczo obszarów Polski.

Omawiany teren jest dość zróżnicowany pod względem hipsometrycznym, co ma duży wpływ na klimat. Południowa część województwa ma niższe temperatury, krótszy okres wegetacyjny oraz wyższe opady atmosferyczne jak część północna. Położenie geograficzne, rzeźba terenu, wzniesienie nad poziom morza, stosunki hydrogeograficzne i hydrogeologiczne oraz roślinność wpływają na kształtowanie się warunków klimatycznych. Według Gumińskiego teren Kotliny Sandomierskiej należy do dzielnicy sandomiersko-rzeszowskiej, a południowa część województwa do dzielnicy podkarpackiej, która stanowi pas przejściowy pomiędzy górami a kotlinami podgórskimi. Temperatura w górskiej części województwa obniża się ok. 0,5 stopnia C na każde 100 metrów wzniesienia. Liczba dni z pokrywą śnieżną wynosi średnio 60. Liczba dni pochmurnych - średnio waha się od 120 do 146, a pogodnych od 30 do 55.

Obszar województwa leżący w rejonie Kotliny Sandomierskiej charakteryzuje się większymi rocznymi amplitudami temperatury powietrza, dość późną i stosunkowo krótką wiosną, długim latem, długą i chłodną zimą, trwałą pokrywą śnieżną zwłaszcza na wzniesieniach. Natomiast rejon pogórza cechują duże dobowe amplitudy temperatury powietrza, małe amplitudy roczne, duże opady z częstymi burzami i gradem, krótszym latem oraz znacznie dłuższą zimą niż w Kotlinie Sandomierskiej.

Długość trwania pór roku oraz terminy ich rozpoczęcia przedstawiają się następująco:

Pora roku	średnia temperatura	początek	Długość trwania (w dniach)
przedwiośnie	0-5°C	ok. 1.III	30
wiosna	5-15°C	ok. 1.IV	55
lato	15°C	ok. 1.VI	90-100
jesień	15-5°C	ok. 1.IX	60
przedzimie	5-0°C	ok. 1.XI	30
zima	0°C	ok. 1.XII	90-100

Średnia roczna temperatura powietrza na terenie województwa wynosi ok. 7,4 do 7,5 °C i jest wyższa od przeciętnej dla Polski. Amplituda roczna waha się od 22,8 °C w Kolbuszowej do 23,0 °C w Rzeszowie, a amplituda ekstremalna ok. 32 °C. Najcieplejszym miesiącem w roku jest lipiec ze średnią temperaturą 17,6 °C w Kolbuszowej i 17,7 °C w Rzeszowie. Najzimniejszym miesiącem w roku jest styczeń ze średnią temperaturą -5,2 °C.

Walory geograficzno-przyrodnicze:

Czarnorzecko - Strzyżowski Park Krajobrazowy

Park obejmuje najcenniejsze pod względem przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym tereny Pogórza Strzyżowskiego i Dynowskiego, które rozdziela dolina Wisłoka. Walory tego obszaru wynikają z budowy geologicznej, interesującej rzeźby terenu, występowania cennych zbiorowisk roślinnych, bogatej fauny oraz niskiego stopnia zagrożenia środowiska przyrodniczego, uwarunkowanego zachowaniem się tradycyjnych form gospodarowania. Obszar Parku ciągnie się od Klonowej Góry /525 m n.p.m./ na zachodzie /część położona jest w woj. tarnowskim/ przez Bardo /534 m n.p.m./, Chełm /546 m n.p.m./, Herby /469 m n.p.m./, Czerniówkę /491 m n.p.m./ /część ta leży w woj. rzeszowskim/, po Górę Królewską /554 m n.p.m./ i Suchą Górę /591 m n.p.m./ na południowym wschodzie /część położona w woj. krośnieńskim/. Równolegle do głównego pasma wzgórz, na północny wschód od niego na granicy woj. rzeszowskiego i krośnieńskiego, rozciąga się sylwetka Czarnego Działu z kulminacją Kiczory Małej /479 m n.p.m./ i Kiczor Wyżynnych /516 m n.p.m./. Na północ od nich odosobnione pasmo Brzeżanki /477m n.p.m./.

Teren położony jest w strefie nasunięć trzech jednostek fliszu karpackiego, tzw. płaszczowin: śląskiej, podśląskiej i skolskiej. Na szczególną uwagę zasługują występujące tu liczne skaliste wychodnie piaskowców ciężkowickich i istebniańskich serii śląskiej, z których najpiękniejsze chronione są w rezerwacie przyrody nieożywionej "Prządki" w woj. krośnieńskim. W części rzeszowskiej parku jest jedno zgrupowanie skałek szczytowych części wzgórza Herby /469 m n.p.m./ w paśmie Czarnówki ponad przełomem Wisłoka. Interesującym elementem ukształtowania obszaru parku jest przełom Wisłoka pod Frysztakiem, zwany bramą Frysztacką. Cennym elementem szaty roślinnej parku są ekosystemy leśne, zajmujące 47% jego powierzchni /w woj. rzeszowskim/. Odznaczają się one znacznym stopniem naturalności, a drzewostan ich w 75% to gatunki zgodne z siedliskiem. Dominują w nich jodła i buk. Osobliwością parku jest występowanie piętra regla dolnego /powyżej 450-500 m n.p.m./, typowego dla wyższych pasm karpackich. Tworzy go zespół żywej buczyny karpackiej zajmujący kulminacje wzniesień.

Wiele roślin omawianego terenu osiąga granicę zasięgu swego występowania. Rosną tu gatunki umieszczone na listach roślin wymierających i zagrożonych w Polsce, są tu: buławnik biały i storczyk plamisty. Spotyka się na terenie parku 43 gatunki chronione, a wśród nich: pióropusznik strusi, kłokoczka południowa, lilia złotogłów, tojad mocny, gnieźnik leśny i inne. Projektuje się utworzenie rezerwatów oraz pomników przyrody. Duża różnorodność- nisz ekologicznych na terenie parku stwarza korzystne możliwości przetrwania i rozwoju wielu gatunków fauny. Badania faunistyczne na terenie parku, prowadzone są wyrywkowo z wyjątkiem obserwacji ornitologicznych. Występują tu 223 gatunki przechodzące naturalny rozród, w tym 36 gatunków ryb, 16 gatunków płazów, 6 gatunków gadów oraz 47% krajowej fauny lęgowej ptaków i około 50% gatunków krajowych ssaków. Na terenie parku występują gatunki umieszczone na polskiej "czerwonej liście fauny". Są to: traszka karpacka, bocian czarny, orlik krzykliwy, puchacz, puszczyk uralski, nocek Bechsteina, żołądnica, kosztaka, smużka, wilk, wydra i sporadycznie ryś. Spotyka się tu 98 gatunków ptaków podlegających ochronie gatunkowej. Występują tu: kruk, dzięcioł czarny, jarząbek, puszczyk, sowa uszata, muszółów zwyczajny, orlik krzykliwy trzmiełojad, muchołówka mała, pustułka strumieniówka, słowik szary, bocian czarny, łabędź niemy, mewa śmieszka, a niekiedy mewa pospolita.

Na terenie parku i otuliny zarejestrowano około 200 stanowisk archeologicznych. Teren parku penetrowany był już od paleolitu, a osadnictwo sięga neolitu i wczesnej epoki

brązu. W części rzeszowskiej parku i strefy ochronnej zachowały się ważniejsze zabytki kultury materialnej w:

- **Wiśniowej** - zespół dworski z XVIII wieku, barokowa oficyna z XVI-XVIII wieku i stajnia z XVIII wieku w otoczeniu parku;
- **Kobylu** - dworek z 1920 r. z parkiem krajobrazowym;
- **Lutczy** - kościół drewniany z XV wieku /1464 r./;
- **Kozłówku** - kościół z 1881 r.;
- **Bonarówce** - cerkiew drewniana grecko-katolicka z 1841 r.
- **Oparówce** - cerkiew murowana z 1912 r.
- **Żyznowie** - neoklasycystyczny pałac z przełomu XVIII i XIX wieku z rozległym parkiem krajobrazowym, kościół murowany z 1862
- **Gogołowie** - kościół drewniany z 1672 r.
- **Lubli** - dwór z 1844 r. - 1853 r., drewniany kościół z początku XVII w. a wieża z końca XVIII wieku.

Przez teren parku przebiegają następujące szlaki turystyczne: niebieski, zielony, czarny I czarny II. Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy położony jest na styku trzech województw południowo-wschodnich: rzeszowskiego, krośnieńskiego i tarnowskiego. Obejmuje najwyższe partie Pogórzy Strzyżowskiego i Dynowskiego, stanowiąc ważne ogniwo w łańcuchu podgórskich obszarów chronionych. Na Pogórzu Karpackim jest pomostem między Karpatami Wschodnimi i Zachodnimi

Obszary chronionego krajobrazu

W 1992 r. rozporządzeniem wojewody rzeszowskiego z dnia 14 lipca 1992 roku utworzono VII obszarów chronionego krajobrazu:

Mielecko-Głogowsko-Kolbuszowski /I/ - występuje tu duża mozaikowość środowisk od piastycznych wydm do bagien, torfowisk oraz wody powierzchniowe. Rosną tu bory sosnowe i mieszane, lasy mieszane, olesy, łągi, kwaśne łąki, szuwary oczeretowo-trzcinowe, mannowe, potokowe, zbiorowiska wydmowe, ziołoroślowe, trzęślicowe, łąki ostrożeńiowe i rajgrasowe.

Z gatunków chronionych rosną m.in.: rosiczka okrągłolistna i długolistna, widłak torfowy, jałowcowaty i goździsty, grązel żółty, długosz królewski, gnidosz rozesłany, orlik pospolity, buławnik mieczolistny, gnieźnik leśny, podkolan biały i zielonawy. Listę chronionych zwierząt stanowią: bocian czarny, puchacz, cietrzew, kania ruda, orzełek włochaty,

kruk, słonka, ogorzałka pustuleczka, błotnik zbożowy, czapla biała, bóbr europejski, łódź, wilk, nietoperze, orzesznica i inne.

Sokołowsko-Wilczowolski /II/ - rosną tu bory mieszane, fragmenty grądów i buczyna karpicka. W zagłębieniach spotyka się olesy i oczka torfowisk wysokich, a nad potokami łągi. Występują tu również szuwały oczeretowo-trzcinowe i mannowe oraz zbiorowiska łąkowe i pastwiskowe. Stwierdzono na tym obszarze m.in. następujące gatunki chronione: wawrzynek wilczełyko, widłak spłaszczano, jałowcowaty o goździsty, rosiczka okrągłolistna, storczyk plamisty, podkolan biały, cis pospolity, barwinek pospolity.

Z fauny chronionej występują tu m.in. bocian czarny, cietrzew, kania ruda, łódź i nietoperz.

Brzózniński /III/ - znaczny udział w tym terenie mają gleby [piaszczyste, słabogliniaste, piaszczyste naglinowe i niałowe oraz gleby wytworzone z glin zwałowych. Dominują tu lasy liściaste, grądowe i mieszane oraz "reliktowe" stanowiska lasów bukowo-jodłowych /Pietruska Góra - Julin/. W wąwozach rosną niewielkie śródleśne torfowiska wysokie, olesy, łągi, łąki podmokłe i fragmenty szuwarów.

Z roślin chronionych m.in. występują: wawrzynek wilcze łyko, goździk kosmaty i piaskowy, kruszczyk szerokolistny, śnieżyczka przebiśnieg, listera jajowata, widłak torfowy i goździsty, grązel żółty, gnieźnik leśny, podkolan biały i zielonawy, a ze zwierząt: bocian czarny, nietoperze i inne

Kuryłowski /IV/ - występują tu bory mieszane świeże i suche oraz fragmenty borów mieszanych i zubożałych grądów oraz łągi. Nielicznie występują torfowiska niskie oraz łąki trzęślicowe i pastwiska. Łąki świeże z rajgrasem występują wzdłuż dolin rzecznych.

Z gatunków chronionych na tym terenie rosną: wawrzynek wilcze łyko, widłak jałowcowaty i goździsty, rosiczka okrągłolistna i długolistna, storczyk plamisty, podkolan biały, barwinek pospolity i inne.

Zmysłowski /V/ - obejmuje południowo-wschodnią część Płaskowyżu Kolbuszowskiego i fragment doliny Wisłoka. Na tarasach fliwioglacjalnych występują bory sosnowe i mieszane oraz różne typy torfowisk i łąki. Na wydmach spotyka się bór chrobotkowy.

Na starorzeczach rosną resztki łągów olszowo-jesionowych i wierzbowo-topolowych. Rosną tu szuwały oczeretowo-trzcinowe i mannowe, ponadto piękne łąki ostrożeńcowe i inne.

Na tym obszarze stwierdzono m.in. gatunki chronione takich roślin jak: goździk piaskowy i pyszny, rosiczka okrągłolistna, kruszczyk szerokolistny, goryczka wąskolistna, widłak torfowy, jałowcowaty i goździsty, grązel żółty, grzebień biały, podkolan biały, barwinek pospolity i bluszcz pospolity.

Hyżniańsko-Gwoźnicki /VI/ - zajmuje południowo-zachodnią część Pogórza Dynowskiego. Rosną tu grądy i buczyna karpacka oraz fragmenty łągów w dolinach rzecznych silnie zantropogenizowane. Z roślin chronionych występują: bluszcz pospolity, podkolan biały, skrzyp olbrzymi, barwinek pospolity, lilia złotogłów i inne. Z interesujących zwierząt spotyka się tu m.in. bociana czarnego, puchacza, zimorodka, remiza, krogulca, salamandrę, borsuka, gronostaja, łasicę, chomika i inne. W rejonie Hyżnego występują źródła wód mineralnych pozwalające zorganizować uzdrowisko.

Strzyżowsko-Sędziszowski /VII/ - charakterystyczną cechą jest tu obecność pokrywy lessowej w jego północnej części oraz strefy przejściowej do pokrywy fliszowych w południowej części. Dominują tu grądy, a w obniżeniach buczyna karpacka w postaci wąskich pasów, wzdłuż potoków są fragmenty podgórskiego łągu. Spotyka się tu wilgotne łąki z ostrożniem oraz z rajgrasem wyniosłym. Z gatunków roślin chronionych występują: bluszcz pospolity, skrzyp olbrzymi, lepieńnik biały, podkolan biały, lilia złotogłów, wawrzyn wilczelyko, paprotka zwyczajna i inne.

Z interesujących ptaków spotyka się: bociana czarnego i białogrzbietowego, słowika szarego, kruka, grubodzioba, gila, pokrzywnicę, orlika krzykliwego, trzmiełojada, kobuza, pliszkę górską, zimorodka, dudka, gołębia siniaka, puszczyka uralskiego, puchacza oraz sporadycznie orla przedniego i orzechówkę.

Rezerваты przyrody

Bagno Przecławskie /I/ Położony jest na 21 28' długości wschodniej i na 50 12' szerokości geograficznej północnej na wysokości 210 m n.p.m. Objęty ochroną oddział leśny 115 leży w Leśnictwie Przecław, Obrębu Przecław i w Nadleśnictwie Tuszyma.

Dojazd do rezerwatu z Przecławia drogą w kierunku Radomyśla - przystanek PKS Podlesie /ok. 2 km od Przecławia/ Łączna powierzchnia rezerwatu 25,58 ha, w tym 23,16 ha przypada na lasy, a pozostałe 2,40 ha to powierzchnia nieleśna, w tym 1,59 to torfowiska wysokie i mszary, będące głównym celem ochrony. Rośnie tu ponad 200 gatunków roślin naczyniowych związanych z torfowiskami wysokimi i przejściowymi oraz borami sosnowymi

Buczyna w Cyrance /2/ im. W.Szafera. Rezerwat leży na 21 36' 50" długości wschodniej i na 50 15' 30" szerokości geograficznej północnej, tj. na północno-zachodnim krańcu Płaskowyżu Kolbuszowskiego. Znajduje się on w Leśnictwie Przyłęk oddziały 68h, 83a, 84a, Obrębie Tuszyma i Nadleśnictwa Tuszyma. Dojazd PKS z Mielca 11 km do wsi Przyłęk, skąd do rezerwatu 2 km. Lasy te wchodziły w skład dóbr jednego z najznakomitszych rodów polskich Ossolińskich. Założycielem "Zakładu Narodowego im.Ossolińskich"

był Józef Maksymilian Ossoliński, znakomity bibliograf i historyk, który urodził się w Woli Mieleckiej w 1748 r. Następnym właścicielem tych dóbr został Lubomirski, który był opiekunem "Zakładu Ossolińskich", a z części posiadłości o pow. 800 ha uczynił fundację na rzecz tego zakładu. Na ten cenny drzewostan zwrócił uwagę Wacław Szafer pisząc m.in. "do takichpartii, które przynajmniej w przybliżeniu pierwotny skład flory leśnej w obrębie Mielca wykazują i jako cenne zabytki ginącej ochraniane być powinny, należy mała partia leśna w lesie cyranowskim. Jest to niewielka, ale piękna wysepka lasu liściastego wśród sztucznych drzewostanów sosnowych". Dlatego też rezerwat ten nazwany jest imieniem znakomitego uczonego Władysława Szafera. Występują tu zbiorowiska leśne typu przejściowego, między ubogą formą buczyny karpackiej a lasem dębowo-grabowym, o charakterze lasu naturalnego. Jest to jedyne stanowisko buka /120 letniego/ występujące zwarcie na tak znacznej powierzchni i stanowi kresowy fragment dawnej Puszczy Sandomierskiej

Powierzchnia poszczególnych obszarów chronionego krajobrazu i parku krajo- znawczego oraz ich struktura użytkowania.

nazwa obszaru chro- nionego krajobrazu		powierzchnia w ha		% powierzchni		
		ogółem	leśna	użytki rol- nicze	lasy	pozostał e grunty
I	Mielecko- Kolbuszowsko- Głogowski	50512	28458	34	62,4	3,4
II	Sokołowsko- Wilczowolski	2357	12235	26,6	69,3	4,1
III	Brzózniński	11800	6735	22,7	75,2	2,1
IV	Kuryłowski	13000	6635	62,6	35,1	2,3
V	Zmysłowski	5950	2683	52,9	43,8	3,3
VI	Hyżniański- Gwoźnicki	24620	6148	62,4	32,4	5,2
VII	Strzyżowski- Sędziszowski	14207	4110	52,9	42,8	4,3
	Łącznie	143659	67004	-	-	-
	Czarnorzecko- Strzyżowski Park Krajobrazowy /część położona w woj.rzeszowskim/	12220	5692	49,2	45,2	5,6
	Strefa ochronna par- ku	17750	2019	78,9	11,7	9,4

Jaźwiana Góra /3/ położony jest na 21 41' długości geograficznej wschodniej oraz 50 21' szerokości geograficznej północnej. Lasy te należały przed wojną do prof. UJ Jana Włodka, a na cenne drzewostany zwrócił uwagę W.Szafer. Właściciel utworzył niewielki rezerwat im. prof. St.Sokołowskiego o pow. 6 ha na piaszczystej górze zwanej "Jaźwiana Góra", którą porastał las mieszany z jodłą, dębem, świerkiem i klonem. Aktualnie z pięknego niegdyś drzewostanu pozostały mizerne resztki w postaci kilku sędziwych, około 100-letnich jodeł i buków.

Nazwa rezerwatu pochodzi od borsuka - jaźwiec, które najwyższe wzniesienie w okolicy obrały za stałe miejsce pobytu. Drzewostan buduje 12 gatunków drzew: sosna zwyczajna, topola osika, brzoza brodawkowata, olsza szara, grab, buk, lipa drobnolistna, klon zwyczajny i inne.

Kołacznia /4/ - rezerwat leży około 7 km na południowy zachód od Sarzyny, koło wsi Wola Żarczycka /przysiółek Kołacznia/. Ochroną objęto jedyne w Polsce naturalne stanowisko różanecznika żółtego, krzewu z rodziny wrosowatych, zwanego azalią pontyjską. Rośnie ona tu w zwartej kępie na wydmy piaszczystej o długości około 35 metrów i szerokości 6-8 metrów, schodząc po jej zboczu na przyległy podmokły grunt z olszą starą. Od południa i wschodu rezerwat otoczony jest borem sosnowym, a od północy przylega do niego podmokłe pastwisko. Rezerwat jest ogrodzony siatką, która jest niszczona w okresie kwitnienia azalii, jeżeli w tym czasie rezerwat nie jest strzeżony.

Na podstawie badań palinologicznych ustalono, że krzew ten był rozpowszechniony na terenie Polski. Aktualnie głównym ośrodkiem występowania tego gatunku jest Kaukaz i Azja Mniejsza, a najbliższe jego stanowisko jest w widnych borach sosnowych na Wołyniu. Różanecznik w rezerwacie wykazuje dużą żywotność, o czym świadczą bujne pędy oraz pojawianie się młodych okazów na wilgotniejszych miejscach w sąsiedztwie lasu olszowego. Należy podkreślić, że okazy azalii pozyskiwane z tego naturalnego środowiska na ogół nie przyjmują się.

Las Klasztorny /5/ - jest to największy z istniejących rezerwatów w woj. rzeszowskim. Obejmuje 24 oddział lasu w uroczysku "Świerszczyna", Leśnictwa Jelna w Nadleśnictwie Leżajsk. Las Klasztorny należał w latach 1608-1944 do konwentu OO Bernardynów w Leżajsku. 19.05.1928 r. wizytował ten teren prof. W.Szafer i wytyczył obszar chroniony na zasadzie dobrowolnego porozumienia z przełożonym Konwentu. Wniosek z 24.09.1930 r. Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o uznaniu za rezerwat 22,78 ha lasu Klasztornego pod Leżajskiem. Zatwierdzenie prawne rezerwatu częściowego "Las

Klasztorny" nastąpiło 20.03.1931 r. przez Lwowski Urząd Wojewódzki. Aktualnie rezerwat leży na terenie miasta Leżajsk i obejmuje 39,49 ha w oddziale 94 /według stanu na 01.01.1986 r./. Ochroną objęto tu niemal naturalny las mieszany, będący fragmentem dawnej Puszczy Sandomierskiej.

Zmysłówka /6/ - drzewostan tworzący rezerwat był chroniony przez leśników ordynacji łańcuckiej /Alfreda Potockiego/, z uwagi na posiadane cechy naturalnego mieszane-go zespołu leśnego - odbiegającego od okolicznych lasów. Rezerwat obejmuje część oddziału 106, który wchodzi w skład Nadleśnictwa Leżajsk i leży na terenie wsi Zmysłówka gm. Grodzisko Dolne.

Rezerwat utworzono w celu zachowania lasu mieszanego z udziałem modrzewia polskiego, o cechach zespołu naturalnego. Drzewostan budują: modrzew polski, dąb szypułkowy, lipa drobnolistna, grab, buk, jodła i sosna. Jest to jeden z nielicznych rezerwatów w dawnej Puszczy Sandomierskiej z występującym modrzewiem polskim. Spadzistość sto-ku, na którym jest on położony oraz dominacja buka sprawia wrażenie, że jesteśmy w Kar-patach. Na południowym krańcu rezerwatu rosną dwa pomnikowe dęby o średnicy 108 i 115 centymetrów.

Wydrze /7/ - obejmuje oddziały 35, 44 i 45 Leśnictwa Wydrze w Nadleśnictwie Leżajsk. Leży on w grzbietowej części wzgórza morenowego i w centralnej partii komplek-su leśnego "Uroczysko Wydrze". Rezerwat ten jest jednym z niewielu istniejących w Polsce obszarów ochrony czystych i naturalnych drzewostanów modrzewia polskiego. Drzewo- stan obok modrzewia polskiego buduje starodrzew bukowy z bujnym runemobfitującym w gatunki górskie. Dominuje tu buczyna karpacka w dwóch wariantach, typowym z licznym udziałem żywca gruczołowatego, i uboższym, bez tego gatunku, ale z obecnością gatunków kwasolubnych np. konwalijki dwulistnej i kosmatki owłosionej. Modrzewie 120 - 130 letnie niemal wszystkie osiągają wysokość 34 - 40 metrów, ale drzewostan ma niewielkie zwarcie. Dzięki temu nastąpiło silne zachwaszczenie gleby trzcinnikiem piaskowym, które utrudnia odnowienie się modrzewia.

Suchy Ług /8/ - położony jest około 2,5 km na wschód od wsi Brzoza Królewska na terenie Leśnictwa Jelna należącego do Nadleśnictwa Leżajsk. Powierzchnia rezerwatu ściśłego wynosi 9,97 ha. Rezerwat ma kształt niemal jajowaty, a jego centrum stanowi torfowisko, które położone jest wśród wydm. Poziom wód gruntowych jest dość wysoki i waha się w granicach od 0,1 do 0,4 metra.

Z gatunków torfowiskowych rosną tu m.in. modrzewnica zwyczajna, żurawina błotna, wełnianki, turzyce, przygielka biała, rosiczka okrągłolistna, długolistna, bagno zwyczajne, kruszyna pospolita, siedmiopalecznik błotny, mchy i torfowce. Na samym torfowisku, w miejscach najbardziej wilgotnych panuje zespół przygielki białej, a zespół torfowców *Sphognetum mediorubelli* zajmuje suchsze okrojki torfowiska. Do torfowiska przylegają niewielkie fragmenty boru bagiennego, który w wyższych partiach przechodzi w bór świeży, a na szczycie wydmy w bór suchy.

REZERWATY W WOJEWÓDZTWIE RZESZOWSKIM.

Rezerваты istniejące /rok zał./	Pow. w ha	Lokalizacja	Typ rezerwatu	Główny cel ochronny
BAGNO PRZECŁAWSKIE /1979/	25,58	Przecław T		obszar oligotroficzny, mezotroficzny i bór bagienny
BUCZYNA W CYRANCE /1960/	20,08	Przyłęk gm. Niwiska	L	las mieszany
JAŻWIANA GÓRA /1959/	3,94	Ostrawy Bara- nowskie, gm. Cmolas	L	las bukowo-jodłowy
KOŁACZNIA /1957/	0,10	Wola Żarczycka gm. Leżajsk	F	różanecznik żółty
LAS KLASZTORNY /1953/	39,49	Ruda Łańcucka gm. Leżajsk	L	las mieszany
ZMYSŁÓWKA /1953/	2,44	Zmysłówka gm. Grodzisko Dolne	L	modrzew polski
WYDRZE /1983/	14,55	gm. Żołynia	L	modrzew polski
SUCHY ŁUG /1990/	9,97	Brzózka Królew- ska, gm. Leżajsk	T	torfowisko wysokie i bór bagienny

Pomniki przyrody

Na terenie województwa jest 241 obiektów chronionych, w tym 166 obiektów pojedynczych. Obejmują one m.in. 1255 drzew i krzewów, w tym 17 drzew gatunków egzotycznych. Poniżej wymieniono najciekawsze pomniki przyrody w województwie:

l.p.	Rodzaj pomnika	obwód	położenie pomnika
GMINA BOGUCHWAŁA			
1.	tulipanowiec	4,96	Zwięczyca - posiad- łość W. Atamana
2.	jesion wyniosły	3,81	
3.	lipa drobnolistna	5,20	
GMINA CZUDEK			
1.	dąb szypułkowy	6,40	Zborów - przy szo- sie z Rzeszowa do Jasła
2.	lipa	8,96	Babica - park po- dworski
3.	dęby	4,80	
		5,10	
GMINA CZARNA			
1.	dęby	5,10 3,10	Wola Mała
GMINA DZIKOWIEC STARY			
1.	lipa	3,50	Dzikowiec - park podworski
2.	dęby	4,30	
		3,80	
GMINA FRYSZTAK			
1.	lipa	5,49	Kobyle - park podworski
2.	dąb	3,31	
GMINA GŁOGÓW			
1.	lipa	3,10	Głogów - park miejski
2.	dąb	4,80	

GMINA IWIERZYCE

1.	dęby, lipy, jawory	od 3,10 do 5,10	Olchowa - park podworski
----	--------------------	-----------------	--------------------------

GMINA KOLBUSZOWA

1.	wierzba biała	4,80	Kolbuszowa - przy liceum ogólnokształ.
2.	wiazy	od 1,70 do 5,20	Świerczów - koło leśnictwa
3.	dąb	4,60	Widelka - przy bud. nr 166 i 185
4.	dęby	4,40	

GMINA KRASNE

1.	lipa	5,90	Załęże - park podworski
2.	dąb	4,80	

GMINA KURYŁÓWKA

1.	lipa	3,55	Brzyska Wola - obok leśniczówki
----	------	------	---------------------------------

GMINA LEŻAJSK

1.	dąb	5,70	Dębno
2.	aleja lipowa /115 drzew/	od 1,60 do 4,60	Leżajsk
3.	aleja modrzewiowa /46 drzew/	od 1,60 do 2,80	Brzoza Królewska - obok leśnictwa

GMINA ŁAŃCUT

1.	buk pospolity	5,65	Łańcut - park zamkowy
2.	topola biała	6,97	
3.	platan klonolistny	7,08	
4.	klon srebrzysty	6,12	
5.	lipa szerokolistna	5,26	
6.	tulipanowiec	3,34	
7.	miłorząb dwuklapowy	5,91	

GMINA MIELEC

1.	dąb	4,10	Mielec - ul. Jędrusiów
2.	klon srebrzysty	3,46	Mielec - park Oborskich i okolice
3.	wierzba biała	4,10	
4.	olcha czarna	3,30	

GMINA NIEBYLEC

1.	6 dębów	od 4,30 do 6,30	Konieczkowa - tere-
2.	jawor	2,80	ny podworskie

GMINA NOWA SARZYNA

1.	dąb	6,98	Wólka Łętowska
----	-----	------	----------------

GMINA PRZECŁAW

1.	dąb	6,80	Przecław - park podworski
2.	dąb	5,10	Biały Bór
3.	dąb	6,10	Rzemień - park

GMINA ROPCZYCE

1.	aleja lipowa /59 drzew/	od 1,60 do 3,98	Witkowice - park podworski
2.	lipa drobnolistna	6,20	
3.	buk zwyczajny	5,30	
4.	dąb	5,36	Lubzina - park podworski
5.	tulipanowiec /najgrubszy okaz w Polsce/	5,53	

RZESZÓW

1.	dąb	4,30	ul.Rejtana
2.	platan	4,30	skwer przy Zamku
3.	krzew derenia	0,85	pałacik Lubomirskich
4.	kilkanaście dębów	od 2,90 do 7,00	Lisia Góra

GMINA ŚWILCZA

1.	dęby	od 2,30 do 7,70	Rudna Wlk. - park
2.	stanowisko chronionej paproci długosza królewskiego		Bratkowice

GMINA TRZEBOWNISKO

1.	16 lip	od 1,90 do 5,10	Trzebownisko - przy drodze do Kościoła
2.	platan klonolistny	5,30	Zaczernie - park

GMINA TUSZÓW NARODOWY

1. 3 dęby	od 4,40 do 4,60	Czajkowa
-----------	-----------------	----------

GMINA TYCZYN

1. 2 dęby	4,86, 5,10	Tyczyn - park podworski
-----------	------------	-------------------------

GMINA WIELOPOLE SKRZYŃSKI

1. lipa	7,76	Broniszów - park podworski
2. dęby	4,30, 3,70	

GMINA WIŚNIOWA

1. 6 dębów	od 4,80 do 7,30	Wiśniowa - park podworski
2. 2 lipy	4,80, 5,10	
3. topola biała	5,50	Kozłówek - plac kościelny
4. lipa	5,90	

GMINA ŻOŁYNIA

1. wiąz górski	6,90	Żołynia - obok bud. nr 77
2. sosna	3,98	Żołynia - przy drodze do Białobrzegów
3. lipa	5,60	Rakszawa - obok
4. dąb	4,30	Zesp. Szk. Włókienn.

Zabytki architektury

Najbardziej znanym i najcenniejszym zabytkiem architektury w woj. rzeszowskim jest zespół zamkowy w Łańcucie stanowiący wraz z /opierającym się na średniowiecznej kompozycji lokacyjnej/ dobrze zachowanym układem urbanistycznym układem miasta jest jednym z najcenniejszych zabytków tego typu w Polsce. Będący własnością kolejnych rodów magnackich: Stadnickich, Lubomirskich i Potockich zamek został wzniesiony w latach 1628-1641, na planie prostokąta, z czterema wieżami w narożach, otoczony fortyfikacjami bastionowymi, miał charakter twierdzy, która skutecznie opierała się różnym najazdom. Kilkakrotnie przebudowywany, stał się w drugiej połowie XVIII wieku rezydencją pałacową, otoczoną parkiem krajobrazowym. Obecnie zamek jest muzeum wnętrz pałacowych, pełny wysokiej klasy artystycznej dzieł sztuki, został zachowany także w dobrym stanie

park krajobrazowy, z wieloma pomnikami przyrody. Do zespołu należą także znajdujące się w parku, pochodzące z początku XIX wieku tzw. zameczek romantyczny oraz powozownia, w której znajduje się unikatowa kolekcja pojazdów konnych.

Do innych cennych budowli o charakterze zamkowo-pałacowym w województwie należą:

- XV-wieczny zamek w Rzemieniu o charakterystycznym kształcie wieży mieszkalno-obronnej,
- XVI-wieczny zamek w Przecławiu;
- pałace i dworki w Boguchwale, Wojsławiu i Witkowicach, oraz
- pałacyk myśliwski w Julinie, będący wybitnym przykładem kunsztu ciesielskiego.

Na terenie woj. rzeszowskiego znajduje się także wiele cennych zabytków architektury sakralnej:

- zespół klasztorny OO Bernardynów w Leżajsku wzniesiony w XVIII w. W należącej do zespołu klasztornej bazylice znajdują się unikatowe organy, zaś w muzeum przyklasztornym są prezentowane cenne zabytkowe rzeźby, naczynia liturgiczne, obrazy i rękopisy;

- zespół klasztorny OO Bernardynów w Rzeszowie pochodzący z XVII w., z zachowaną bogatą polichromią wnętrza kościoła oraz posiadający obraz Matki Boskiej Rzeszowskiej, będący obiektem powszechnego kultu;

- zabytkowe kościoły drewniane, m.in. w Cmolasie, Porębach Dymarskich, Gawłuszowicach, Małej i Krzemienicy.

W Kolbuszowej znajduje się Muzeum Kultury Ludowej gromadzące zabytki architektury ludowej, narzędzia i przedmioty codziennego użytku Lasowiaków i Rzeszowiaków. Unikatowe obiekty budownictwa ludowego znajdują się także w Markowej i Raniszowie.

Zachowały się także interesujące układy urbanistyczne miasteczek: Czudec, Głogów Małopolski, Sokołów Małopolski, a także fragmenty zabytkowej zabudowy Rzeszowa, Mielca i Leżajska.

W województwie rzeszowskim znajduje się także wiele miejsc związanych z kulturą i historią Żydów polskich

1. Leżajsk - grób cadyka Elimeleha;
2. Tyczyn - grób cadyka;
3. Rzeszów - cmentarz żydowski i synagoga;
4. Łańcut - grób cadyka i synagoga;

5. Sokołów - cmentarz;
6. Kolbuszowa - cmentarz;
7. Głogów Młp. - miejsce związane z zagładą Żydów w okresie II wojny światowej.

Zachowały się także w liczbie kilkudziesięciu zabytkowe zespoły par-kowo-ogrodowe, wśród których do najciekawszych należą parki w: Chorzelowie, Wojsławiu, Przecławiu, Rzemieniu, Dzikowcu, Lubzinie, Broniszowie, Witkowicach, Górze Ropczyckiej, Dąbrowie, Miłocinie, Rzeszowie, Łańcucie, Słocinie, Tyczynie, Babicy, Strzyżowie i Wiśniowej

Ciekawsze parki

CHORZELÓW, gm. Mielec. Park dość mocno zniszczony z zabytkowym dworem z XVII wieku. Z gatunków obcych rosną tu: iglicznia trójcierniowa, klony - cukrowy, srebrzysty i czerwony oraz orzech czarny.

WOJSŁAW, gm. Mielec. Park dość mocno zniszczony. Z gatunków obcych występuje okazała dagleznia sina. Wśród krzewów rosną m.in. kielichowiec wonny, azalia pontyjska i kłokoczka południowa.

PRZECŁAW. Z gatunków obcych rośnie tulipanowiec amerykański i dąb o obwodzie 6,8 m.

RZEMIENIE, gm. Przecław. Park krajobrazowy z wieżą obronną z XV wieku i dworem z XIX/XX wieku. Bastiony dawnych wałów obronnych wykorzystano na trybuny stadionu sportowego. W centrum parku rośnie 200-300 letni starodrzew dębowy. Występuje tu szereg egzotycznych krzewów: żywotnik zachodni, cypryśnik groszkowy, karagana syberyjska, jałowiec chiński, pigwowiec japoński, krzewuska, winobluszcz pięciolistkowy.

DZIKOWIEC, gm. Dzikowiec. Park z XVIII wieku, dwór z XIX wieku. Ozdobą parku są aleje grabowe. Z gatunków obcych występują tu: platan, dagleznia zielona, żywotnik zachodni, orzesznik pięciolistkowy, tulipanowiec amerykański, magnolia sercowata, buk czerwony i kasztan jadalny. W parku znajduje się staw z tarasem widokowym i kapliczką ze św. Janem Nepomucenem z II połowy XIX wieku. W sąsiedztwie parku jest spichlerz z 1787 roku.

LUBZINA, gm. Ropczyce. W parku przeważają rodzime gatunki drzew oraz pojedyncze okazy cisa, dębu czerwonego, klonu jednolistnego, świerka kłującego, katalpy, magnolii sercowatej, tulipanowca i platana.

BRONISZÓW, gm. Wielopole Skrzyńskie. Drzewostan parkowy budują gatunki rodzime. Na uwagę zasługuje występowanie tu: tulipanowca, modrzewia europejskiego oraz okazałe egzemplarze dębów i lip. W 1936 r. przebywał tutaj prof. W.Szafer będąc gościem ostatniego właściciela prof. UJ J.Fiericha. Dzięki staraniom prof. W.Szafera dorodna lipa została uznana w 1937 roku za pomnik przyrody prawem chroniony.

WITKOWICE, gm.Ropczyce. Park przylega do zabytkowego pałacu z XIX wieku. Rosną tu cenne gatunki obce m.in. miłorząb dwuklapowy, tulipanowiec, katalpa, magnolia pośrednia oraz buk odmiana czerwonolistna.

GÓRA ROPCZYCKA, gm. Sędziszów Młp. Park wraz z dworem położony jest na wierzcholinie i stokach głębokiego jaru. Rodzimy drzewostan parku i alei dojazdowej stanowi resztę dawnego lasu liściastego. Na wschodnim brzegu jaru XIX-wieczna kaplica grobowa Starzyńskich. Park tutaj ma charakter leśny z dużą ilością dorodnych buków.

DĄBROWA, gm. Świlcza. W parku dominuje drzewostan rodzimy z domieszką gatunków obcych: platan, tulipanowiec i magnolie.

MIŁOCIN, gm.Głogów. Park z ogrodem szkolnym jest położony w kotlinie źródłiskowym małego potoku staromiejskiego. Rośnie tu wiele wspaniałych okazów lip, buków, i dębów. Z gatunków obcych rosną: modrzew japoński, miłorząb dwuklapowy, magnolia pośrednia, kielichowiec wonny, machonia, pigwowiec japoński, różanecznik i sumak octowiec.

RZESZÓW - STAROMIEŚCIE. Park krajobrazowy na wysokim brzegu tarasu rzeki Przyrwy z zabytkowym dworem zamienionym na szpital. Rosną tu liczne gatunki obce: cypryśnik błotny, cypryśnik lapsona, jodła kalifornijska, żywotnik zachodni, karagana syberyjska, katalpa, lipa amerykańska, migdał trójklapowy, orzech czerwony i topola Simona. Ponadto występuje tu 6 dorodnych cisów, a nad rzeką kilka okazów trzmieliny europejskiej o obwodzie 0,4-0,68 m.

RZESZÓW - ul.Dąbrowskiego. Dawny ogród OO Reformatorów. Występuje tu dorodna aleja grabowa, składająca się z 69 grabów. Z gatunków egzotycznych rosną tu: platany, świerk węzowy, orzech czarny, kasztan jadalny, buk czerwonolistny, lipa krymska oraz wiąz górski odmiana płacząca.

ŁAŃCUT. Zabytkowy park zamkowy stanowiący otoczenie i naturalną oprawę rezydencji magnackiej. Powstał na przełomie XVIII/XIX wieku, dzięki staraniom Elżbiety Lubomirskiej. Ma on charakter angielskiego parku krajobrazowego, głównie w części leżącej na zewnątrz fosy. W parku wewnątrz wkomponowano ogród włoski z rabatami kwiet-

nymi i ozdobionymi ornamentem z bukszpanów oraz ogród różany z kopią fontanny z Dziedzińca Lwów w Alhambrze. Poszczególne części parku wewnętrznego podporządkowane są elementom architektonicznym i rzeźbiarskim. Do ciekawszych okazów drzew, krzewów i pnączy należą m.in. platany, buk czerwonolistny, klon jesionolistny odmiana złocista, wejmutka, daglezwia, magnolia pośrednia, miłorząb dwuklapowy, żywotnik, krzewy cisu, kosodrzewiny, tamaryszka, jałowca sawina, j. chińskiego, bluszcz, winobluszcz, winorośli, kokomaku wielkolistnego, wiciokrzewu i powojnika. W parku ponadto rosną: tulipanowiec, perełkowiec japoński odmiana zwisła i orzech czarny.

SŁOCINA. Park krajobrazowy im. W. Szafera, z dworem z XVIII/XIX wieku /dawny domek myśliwski/. Drzewostan zróżnicowany wiekowo i gatunkowo. Z gatunków obcych rosną: platany, iglicznia trójcierniowa, orzech czarny, dąb czerwony, sosna czarna, wejmutka, magnolia i 2 tulipanowce.

TYCZYN. Park krajobrazowy położony na łagodnym zboczu pochodzący z I połowy XIX wieku. W skład zespołu parkowo-dworskiego wchodzi pałac /1862-1869/ z oficyną i pawilonem gościnnym oraz kompleks zabudowań gospodarczych. Z gatunków obcych rosną tu: miłorząb dwuklapowy, iglicznia trójciernista, magnolia sercowata, platany, dęby błotny i czerwony, orzech czarny i klon srebrzysty - odmiana strzępolistna.

BABICA, gm. Czudec. Park dworski z XVIII wieku o charakterze krajobrazowym. W skład zespołu parkowo-dworskiego wchodzi dwór, dawny dom ogrodnika oraz ogródek gospodarczy. Rośnie tu najgrubsza lipa w woj. rzeszowskim. Z gatunków egzotycznych występują tu: iglicznia trójcierniowa, tulipanowiec, wejmutka, świerk srebrzysty.

STRZYŻÓW. Park krajobrazowy z zabytkowym pałacem. Z gatunków obcych rosną tu: dąb błotny, wielkolistny i czerwony. Ponadto spotyka się tu szereg pomnikowych dębów i lip.

WIŚNIOWA. Park i dwór z XVIII, przekształcony w XIX wieku. Drzewostan rodzimy z okazałymi dębami i pomnikową topolą białą, z alejami oraz altanami formowanymi z drzew. Z gatunków obcych rośnie tulipanowiec amerykański. W parku znajdują się dwa nagrobki psów Panien Mycielskich - najwierniejszy FRED 14.08.1893 - 24.01.1904 r. i HULTAJ.

Rzeszów

Pomimo zniszczeń wojennych w stolicy województwa zachowało się kilka interesujących obiektów zabytkowych:

- otoczony fortyfikacjami, zbudowany w XVII wieku Zamek, będący obecnie siedzibą Sądu Wojewódzkiego; w XIX i pierwszej poł. XX wieku pełnił funkcję więzienia;
- barokowy kościół i klasztor OO. Bernardynów;
- dawny zespół klasztorny OO. Pijarów z XVII-XVIII wieku w obiektach którego znajduje I Liceum Ogólnokształcące i Muzeum;
- zabytkowe kościoły: parafialny z XV wieku, przebudowany w wieku XVII i XVIII oraz dawny kościół reformatorów z XVIII wieku;
- pałac letni Lubomirskich z XVIII wieku, odrestaurowany, otoczony ogrodem, jest obecnie siedzibą Katedry Wychowania Muzycznego WSP i miejscem spotkań melomanów z racji odbywających się tam koncertów;
- dwie synagogi z XVII i XVIII wieku, obecnie siedziby Archiwum Wojewódzkiego oraz Biura Wystaw Artystycznych;
- interesujący układ urbanistyczny starego rynku z pochodzącymi z XVIII i XIX wieku kamieniczkami oraz charakterystycznym ratuszem, powstałym w XVII wieku, któremu obecny kształt nadała przebudowa w końcu XIX wieku.

Na terenie województwa ochroną konserwatorską objęto około 1900 architektury rezydencjonalnej i sakralnej. Szczególną rolę spełniają muzea, których w woj. rzeszowskim jest 14:

- 3 państwowe /Łańcut, Rzeszów, Kolbuszowa/;
- 8 samorządowych i społecznych /Mielec, Łańcut, Markowa, Strzyżów, Błazowa, Sokołów Małopolski, Tyczyn, Zaczernie/;
- 2 kościelne /klasztor Leżajsku i plebania w Chorzelowie/;
- 1 zakładowe /Muzeum Gorzelnictwa w Łańcucie/.

Kultura ludowa

Zajmuje ona szczególną rolę w życiu kulturalnym województwa. W rzeszowskim działa 18 kapel ludowych, 20 zespołów pieśni i tańca oraz 62 inne zespoły folklorystyczne /obrzędowe, kolędnicze, śpiewacze/, organizowane są przeglądy, warsztaty folklorystyczne.

Od 1969 roku jest organizowany w Rzeszowie Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych, w którym do tej pory wzięło udział 140 zespołów z całego świata. Znane są także wytwory rękodzielnictwa ludowego /wyroby gliniane z Medyni Łańcuckiej, zabawki drewniane, tkaniny i stroje ludowe/.

Rzeszów jest centrum kulturalnym z aktywnie działającymi instytucjami: teatrem im. W. Siemaszkowej, który jest organizatorem corocznych rzeszowskich spotkań teatralnych oraz Międzynarodowego Biennale Plakatu Teatralnego; filharmonią rzeszowską; teatrem lalki i aktora "Kacperek"; biurem wystaw artystycznych. Wojewódzki Dom Kultury organizuje od dwóch lat Dni Kultury Słowiańskiej. Imprezą o szczególnym znaczeniu i zasięgu ogólnopolskim, znaną także poza granicami kraju, jest organizowany przez filharmonię rzeszowską Festiwal Muzyczny w Łańcucie.

Do ważnych wydarzeń należą także: Festiwal Muzyki Organowej, którego koncerty odbywają się w Rzeszowie i Leżajsku oraz cieszące się znacznym zainteresowaniem młodych muzyków z Europy letnie kursy interpretacji muzycznej organizowane we wnętrzach zamku łańcuckiego.

3.2.2 Usługi i infrastruktura turystyczna

Baza noclegowa

Usługi noclegowe są jednym z podstawowych nośników wartości ekonomicznych, które przynosi ruch turystyczny. Baza noclegowa województwa rzeszowskiego składa się z następujących rodzajów zakładów hotelarskich: hoteli, pensjonatów, domów wycieczkowych, pokoi gościnnych, schronisk młodzieżowych oraz ośrodków wczasowo-wypoczynkowych. Należy zauważyć, że w województwie, przez które przebiega znaczny ruch tranzytowy, nie ma wcale moteli, ani campingów. Wg. danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego ilość miejsc noclegowych w województwie w latach 1992-94 przedstawia się następująco:

1992r.	1993r.	1994r.
3379	4354	4418

Bieżące dane zgromadzone dla potrzeb niniejszego opracowania wykazały, że województwo posiada 4571 miejsc noclegowych, z których 3188 to miejsca całoroczne, a 1383 to baza sezonowa. Nie wliczono do niej miejsc na polach biwakowych i namiotowych. Wg. informacji WUS w 1994 roku w usługach noclegowych było zatrudnionych 385 osób, co stanowiło 0,23% wszystkich pracujących w województwie. Szczegółowy stan bazy noclegowej wg. rodzajów obiektów przedstawia się następująco:

Lp.	RODZAJ OBIEKTU	IŁOŚĆ OBIEKTÓW	IŁOŚĆ MIEJSC NOCLEGO WYCH	%
1.	Hotele	21	1826	40,0
2.	Pensjonaty	2	53	1,2
3.	Domy wycieczkowe	12	871	19,0
4.	Pokoje gościnne - w tym agroturystyka	26 8	422 70	9,2
5.	Schroniska młodzieżowe	6	345	7,6
6.	Ośrodki wczasowo-wypoczynkowe	13	1054	23,0
R A Z E M		80	4571	100,0

Hotele stanowią jedną czwartą obiektów noclegowych w województwie i dysponują niemal 40% jego miejsc noclegowych. Większość z nich zlokalizowana jest w Rzeszowie i najbliższej okolicy, w rejonie Łańcuta oraz Mielca. Szczególną pozycję w działalności hoteli zajmuje Rzeszów, w którym jest 1076 hotelowych miejsc noclegowych, co stanowi 59% wszystkich miejsc w hotelach województwa. Miasto to stanowi także centrum usług hotelowych dla całej Południowo-Wschodniej Polski. Stwierdza się, że w regionie nie ma obiektów hotelowych o bardzo wysokim standardzie usług - cztero- i pięciogwiazdkowych. Tylko dwa hotele zlokalizowane w Rzeszowie posiadają kategorię trzech gwiazdek. W gronie hoteli dwugwiazdkowych poziomem standardu wyróżniają się hotele "Polonia" w Rzeszowie i "Dymarka" w Dąbrówkach k/ Łańcuta. Znaczna część hoteli to obiekty kwalifikujące się do poziomu jednej gwiazdki. Niski standard tej grupy hoteli wynika z faktu, że część z nich - szczególnie w Rzeszowie i Mielcu, to były hotele pracownicze. Nie są one poddawane modernizacji, ponieważ podniesienie ich standardu, a tym samym cen za noclegi, pozabawiłoby je znacznej części klientów. Są nimi najczęściej niezbyt zamożni turyści - handlowcy zza wschodniej granicy.

Świadczenie usług noclegowych wraz z całodziennym wyżywieniem jest prowadzone w województwie przez 2 pensjonaty znajdujące się w Łąncucie i w Ropczycach. Dysponują one 53 miejscami noclegowymi o standardzie zbliżonym do hoteli trójgwiazdkowych. W domach wycieczkowych znajduje się nieco ponad 19% miejsc noclegowych województwa. Poza nielicznymi wyjątkami są one obiektami w miarę nowymi. Stąd też niektóre z nich jak np. DW "Jubilat" w Mielcu, czy DW Gminnego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Raniżowie nie ustępują standardem obiektom hotelowym.

Najbardziej zróżnicowaną część bazy noclegowej województwa stanowią pokoje gościnne. Są wśród nich apartamenty w zabytkowych pałacach w Boguchwale i Przecławiu, a także starannie wyposażone pokoje w "Domu Polonii" w Rzeszowie. Przeciwnieństwem są skromnie urządzone pokoje w blokach mieszkalnych, służące mniej wymagającym klientom. Baza ta liczy łącznie 428 miejsc noclegowych. Szczególną uwagę chcielibyśmy zwrócić na pokoje gościnne oferowane w ramach agroturystyki. Ta nowa forma usług turystycznych jest świadczona przez 8 gospodarstw rolnych, które dysponują 70 miejscami noclegowymi. Większość z nich jest zlokalizowana w rejonie zbiornika wodnego w Ożannej, w gm. Kuryłówka.

Baza schronisk młodzieżowych składa się z 2 obiektów całorocznych dysponujących łącznie 140 miejscami noclegowymi oraz z 4 obiektów sezonowych z 205 miejscami noclegowymi. Poza jednym z obiektów gospodarzem schronisk młodzieżowych jest Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych, a bazę sezonową stanowią budynki szkolne.

Ośrodki wczasowo-wypoczynkowe województwa zlokalizowane są nad akwenami wodnymi. Dysponują one łącznie 1054 miejscami noclegowymi, z których 173 znajduje się w obiektach całorocznych, zaś 881 w sezonowych domkach campingowych. Największa ilość ośrodków znajduje się w Kamionce, gm. Ostrów oraz w Ożannej, gm. Kuryłówka.

Odnosząc się do całości bazy noclegowej i jej usytuowania w poszczególnych jednostkach samorządowych, co prezentuje mapa. Należy zauważyć, że w ponad 1/3 gmin bazy takiej nie ma. Równocześnie największa ilość bazy znajduje się w dwu największych ośrodkach miejskich, w gminach w których występują walory wypoczynkowe w postaci akwenów wodnych oraz w pobliżu centrów ruchu turystycznego.

Oceniając jakość bazy noclegowej województwa, należy stwierdzić, że jest to w większości baza o niskim lub średnim standardzie usług hotelowych. Tylko niektóre obiekty osiągają dobry poziom krajowy. Żaden zakład hotelarski w województwie nie jest przystosowany do świadczenia usług noclegowych dla niepełnosprawnych. Jak wykazały badania

ankietowe przeprowadzone w hotelach i pensjonatach, żaden z obiektów nie posiada klimatyzowanych pokoi. Tylko 42 z nich zgłosiły świadczenie usług czyszczenia i prania odzieży dla nocujących, zaś w 6 można zamieszkać wraz z psem. Należy też zwrócić uwagę na fakt, że nie ma większych obiektów noclegowych przystosowanych do organizowania konferencji lub sympozjów. Tylko 10 obiektów zgłosiło posiadania sali konferencyjnej. Okazało się, że większość gestorów rozumiała pod tym pojęciem restauracyjną lub stołówkową salę konsumpcyjną, którą doraźnie można zmienić na cele konferencyjne. Organizowanie niewielkich konferencji lub szkoleń (do 80 osób) jest możliwe w dwóch obiektach. Posiadają one bazę noclegową, żywieniową i zaplecze konferencyjne "pod jednym dachem".

Biura turystyczne.

Działalność usługową prowadzi w województwie 58 biur turystycznych. Niektóre z nich łączą działalność turystyczną z innymi dziedzinami aktywności gospodarczej. Szacuje się, że około połowy spośród tych podmiotów, to biura prowadzone profesjonalnie, dysponujące odpowiednimi lokalami i wyposażeniem niezbędnym w specjalistycznej firmie usługowej.

Wg. danych WUS w 1993 roku działalność gospodarczą w dziedzinie turystyki prowadziło 124 podmioty rynkowe. W 1994 roku liczba ich zmalała do około 80. Bieżący rok przyniósł dalszy spadek ilości podmiotów prowadzących działalność usługową w turystyce. Jak wynika z danych dotyczących zatrudnienia, w 1992 roku w biurach turystycznych pracowały 403 osoby. W 1993 roku liczba ta wyniosła tylko 129 osób.

Przedstawione wyżej fakty, skłaniają do stwierdzenia, że spadek ilości biur turystycznych należy wiązać z działaniem mechanizmu rynkowego, a także podejmowaną specjalizacją gospodarczą, np. rezygnacja z turystyki na rzecz bardziej opłacalnego handlu. Wydaje się, że wyraźnie zarysowana tendencja do zmniejszania się ilości podmiotów organizujących lub pośredniczących w ruchu turystycznym, jest zjawiskiem pozytywnym. Powinna ona doprowadzić do pozostania na rynku wyspecjalizowanych, silnych organizacyjnie i ekonomicznie biur podróży. Charakterystyczną cechą działalności biur w województwie rzeszowskim, jest niemal całkowita koncentracja na turystyce wyjazdowej. Nie sprzyja to rozwijaniu przyjazdów turystycznych do województwa, wzbogacaniu jego produktu turystycznego, działaniom promocyjnym oraz informacji o walorach turystycznych. Spośród

58 biur turystycznych, które prowadzą działalność w województwie, 33 mają swoją siedzibę w Rzeszowie. Pozostałe znajdują się w większych miastach takich jak: Mielec, Łańcut, Leżajsk, Kolbuszowa, Strzyżów, a 4 działają w miejscowościach wiejskich. Nie jest prowadzona działalność biur usługowych w Ropczycach i Sędziszowie Młp.

Baza żywieniowa

Bazę żywieniową w województwie tworzą różnego rodzaju obiekty gastronomiczne. Są wśród nich restauracje, bary, pizzerie, stołówki i inne lokale służące obsłudze osób przyjezdnych oraz mieszkańców. Wg. danych WUS aktualnie działa w województwie 227 podmiotów gospodarczych zatrudniających co najmniej 3 osoby, których podstawowym kierunkiem usług jest gastronomia. Należy też wspomnieć o istnieniu małych podmiotów gospodarczych takich jak: sprzedaż frytek, hot-dogów lub zapiekanek. Nie one jednak decydują o zabezpieczeniu usług żywieniowych w województwie.

Przyjazdy grupowe i indywidualne transportem samochodowym wymagają zróżnicowanych pod względem wielkości i jakości obiektów gastronomicznych, położonych w pobliżu tras ruchu turystycznego, dysponujących znacznym parkingiem i toaletami. Przeprowadzona dla potrzeb niniejszego opracowania inwentaryzacja obiektów gastronomicznych, położonych wzdłuż ważniejszych szlaków komunikacyjnych województwa wykazała, że jest ich 43. Łączna długość tras prowadzących od granicy województwa do Rzeszowa z kierunków: Kraków, Przemyśl, Warszawa, Lublin, Sanok i Krosno wynosi 22 km. Stąd można stwierdzić, że 1 obiekt gastronomiczny jest średnio położony co 5 km. W praktyce przejeżdża się często ponad 10 km bez możliwości skorzystania z usług żywieniowych.

Większość spośród zinwentaryzowanych obiektów ma formę budowli przenośnych (najczęściej drewnianych niewielkich pawiloników) z parkingiem dla kilku (czasem 2) samochodów osobowych. Ze względu na niewielką ilość miejsc konsumpcyjnych nie są one w stanie świadczyć usług dla wycieczek autokarowych, zaś zbyt mały parking uniemożliwia postoje samochodów ciężarowych. Znaczna część przydrożnych obiektów gastronomicznych posiada bardzo skromne zaplecze sanitarne, zaś w 19 z nich nie stwierdzono dostępnych dla turystów toalet. Analiza lokalizacji bazy żywieniowej województwa w oparciu o dane WUS wykazała, że znajduje się ona na terenie 335 jednostek samorządowych. W 12 jednostkach samorządowych nie ma ani jednego obiektu gastronomicznego zatrudniającego co najmniej 3 osoby. Znaczna koncentracja usług gastronomicznych występuje w Rzeszo-

wie, w którym działa ok. 40% spośród wszystkich podmiotów świadczących ten rodzaj usług w województwie. Kolejnymi centrami usług żywieniowych są miasta: Mielec, Łańcut, Leżajsk i Ropczyce.

Opisując bazę gastronomiczną województwa trzeba zauważyć, że poza Rzeszowem i Mielcem nie ma obiektów prowadzących działalność w porze nocnej. Brak jest również lokali organizujących występy artystyczne lub realizujących program ambitniejszej rozrywki. Tylko nieliczne restauracje i kluby oferują możliwości uczestnictwa w wieczorku tanecznym lub w dyskotecie.

Informacja turystyczna

W województwie nie działa jednostka organizacyjna, której zadaniem statutowym byłoby prowadzenie informacji turystycznej. Jedyny punkt informacyjny wpisany do rejestru Polskiej Agencji Promocji Turystyki znajduje się w Łąncucie przy biurze turystycznym "Trans-Euro-Tours".

W Rzeszowie, w budynku dworca kolejowego ma siedzibę biuro turystyczne "Wagabunda". Prowadzi ono telefoniczny punkt informacyjny nazwany Rzeszowskie Centrum Informacji Turystycznej (tel. 520-036). Podstawowym zadaniem tego przedsięwzięcia jest informacja w zakresie turystyki-wyjazdowej, a szczególnie o przewozach autokarowych za granicę. Jednakże doraźnie, ze względu na liczne zapytania telefoniczne oraz bezpośrednie wizyty turystów, biuro służy informacją turystyczną o mieście Rzeszowie. Podobne funkcje realizują w miarę możliwości inne biura działające w mieście (np. Centrum Usług Turystycznych) mieszczące się w lokalu, w którym funkcjonowało dziś nie istniejące Wojewódzkie Centrum Informacji Turystycznej), a także oddziały PTTK i biura turystyczne w województwie.

Generalnie, należy stwierdzić, że rzeszowskie biura podróży nastawione są na turystykę wyjazdową. Przyjazdy traktowane są raczej marginesowo. W większym zakresie na rzecz przyjazdów do regionu aktywne są centralne biura podróży (np. wycieczki do Łańcuta czy Leżajsk). Największym manakamentem lokalnych biur podróży jest uboga oferta własnego produktu turystycznego, który mógłby być specjalnością rzeszowszczyzny np w zakresie turystyki specjalistycznej.

Stacje paliwowe

Na terenie województwa wg. danych WUS działają 52 podmioty gospodarcze prowadzące detaliczną sprzedaż paliw płynnych. Oprócz nich sprzedażą paliw zajmuje się wieloletni monopolista tego rynku, jakim jest Centrala Produktów Naftowych. Posiada ona w województwie 17 stacji paliwowych. Nowym udziałowcem tego rynku jest koncern SHELL, który uruchomił pierwszą stację firmową na terenie Rzeszowa.

Uwzględniając stacje przyzakładowe, z których część świadczy powszechną sprzedaż paliw odbiorcom indywidualnym szacuje się, że w województwie czynnych jest ponad 70 stacji benzynowych. W tej liczbie 14 to stacje całodobowe. Działają one w Rzeszowie - 4, w Mielcu - 3, a także w Babicy, Kamieniu, Krasnem, Przybyszówce, Łańcucie oraz w Ropczycach. Niemal 45% stacji (w tym wszystkie całodobowe) prowadzi sprzedaż benzyny bezołowiowej.

Przy głównych drogach tranzytowych prowadzących przez województwo znajduje się 31 stacji, co zabezpiecza potrzeby przejeżdżających przez region. Jednakże nieliczne z nich posiadają miejsca parkingowe, a tylko 5 oferuje możliwość konsumpcji posiłków w barze zlokalizowanym przy stacji.

Coraz powszechniejszym paliwem silnikowym staje się gaz propan-butan. Napełnianiem butli gazowych w samochodach zajmuje się około 10 stacji zlokalizowanych w największych miastach regionu.

Zbiorniki wodne

Na terenie województwa rzeszowskiego znajduje się kilka zbiorników wodnych możliwych do wykorzystania w celach rekreacyjnych. Do najlepiej zagospodarowanych należą zbiorniki w Ożannie, Kamionce i Brzozie Królewskiej. Stan Bazy turystycznej na tych obiektach (poza ośrodkami wypoczynkowymi zakładów przemysłowych i innych przedsiębiorstw województwa) należy ocenić jako słaby. Także stan czystości wód pozostawia wiele do życzenia - dla większości obszarów należy przyjąć trzecią i drugą klasę czystości. Stan zanieczyszczenia ulega stałemu zwiększeniu ze względu na brak gminnych i wiejskich oczyszczalni ścieków i niedostatek środków na prace oczyszczające (w tym roku w sezonie letnim stan zanieczyszczenia zbiornika w Kamionce zmusił odpowiednie służby do wydania zakazu kąpieli).

Ze względu na błędy w projektowaniu i budowie zbiornik w Rzeszowie nie spełnia swych funkcji rekreacyjnych.

Najnowszym obiektem jest zalew w Wilczej Woli w gminie Raniszów nie posiadający jeszcze bogatej infrastruktury. Zagospodarowanie tego zalewu i jego otoczenia powinno być starannie zaplanowane aby uniknąć przypadkowości oraz inwestycji mogących przyczynić się do degradacji środowiska naturalnego.

W celu lepszego wykorzystania potencjalnych możliwości rekreacyjno - wypoczynkowych województwa planuje się:

- dokończyć rozpoczęte i zainicjować nowe inwestycje związane z poprawą stanu higienicznego bazy i ochroną środowiska (np. budowa urządzeń sanitarno-socjalnych na polu namiotowym w Ożannie, poszukiwanie środków na prace oczyszczające zbiorniki)
- zaplanować i zorganizować współpracę władz samorządowych i wojewódzkich, zakładów pracy i inwestorów prywatnych przy budowie infrastruktury dla terenów wypoczynkowych w Wilczej Woli.

Usługi i baza towarzysząca.

Dla zapewnienia warunków sprzyjających rozwojowi turystyki niezbędne jest zapewnienie oprócz noclegów, wyżywienia szeregu innych składowych. Należą do nich: warunki i możliwości przemieszczania się po terenie województwa, poziom i dostępność usług telekomunikacyjnych, dostępność zróżnicowanych form rozrywki i rekreacji, poziom kadr obsługujących ruch turystyczny i inne.

W województwie rzeszowskim dostępne są trzy pływalnie kryte /2 - w Rzeszowie, 1 - w Mielcu/ oraz 12 czynnych okresowo basenów i kąpielisk wraz z działającymi przy tych obiektach wypożyczalnią sprzętu sportowo- turystycznego. Ofertę usług wzbogaca pięć ośrodków jeździeckich:

W sezonie zimowym dostępne jest pięć wyciągów narciarskich: Dylągówka, Handzlówka k/ Łańcuta, Wyżne k/ Babicy oraz Łętownia k/ Strzyżowa .

W Rzeszowie istnieje możliwość wypożyczenia samochodu osobowego, a lotnisko w Jasionce oferuje wynajem samolotów sportowych lub helikoptera z obsługą.

Województwo rzeszowskie nie jest terenem o znacznym potencjale produktu turystycznego. Świadczą o tym:

- stosunkowo niewielki zagraniczny ruch turystyczny;

- skromne walory wypoczynkowe i poznawcze terenu województwa oraz słaba promocja istniejących atrakcji przyrodniczych i turystycznych;
- braki w bazie noclegowej o wysokim standardzie usług podstawowych i towarzyszących;
- brak bazy dla turystyki tranzytowej;
- niewystarczająca informacja i promocja turystyczna;
- małe, słabe ekonomiczne podmioty usług turystycznych.

W związku z rosnącą rolą produktu turystycznego w gospodarce niezbędne jest podjęcie działań dla lepszego wykorzystania istniejących walorów środowiskowe i poznawcze województwa

Agroturystyka

Kolejnym elementem produktu turystycznego województwa rzeszowskiego, który może mieć szansę powodzenia jest agroturystyka. Aktywizacja turystyczna środowiska wiejskiego może wpłynąć stymulująco na jego rozwój wieloaspektowy poprzez:

1. Kształtowanie świadomości turystycznej mieszkańców wsi poprzez promowanie:
 - uprzejmości i życzliwości,
 - otwartości i rozmowności,
 - gościnności,
 - pielęgnowanie tradycji,
 - pielęgnowanie poczucia tożsamości
2. Kształtowanie wizerunku wsi i jej zagospodarowania turystyczno- wypoczynkowego poprzez:
 - czystość i ład w obejściach gospodarskich, wokół posesji, na ulicach w obiektach publicznych,
 - podniesienie warunków higieniczno-sanitarnych mieszkań i obejść gospodarskich,
 - zadbanie o estetyczny wygląd elewacji domów, ogródków przyzagrodowych,
 - upiększenie otoczenia zielenią,
 - wykorzystanie starej substancji budowlanej,
 - wykorzystanie wolnych zasobów mieszkaniowych

- pozostawienie do dyspozycji przyjezdnych wolnych pomieszczeń może przynieść spore dochody właścicielom, należy jednak przeprowadzić niezbędne inwestycje polegające na:

- a/ wydzielenie i urządzenie miejsca do zakwaterowania turystów;
 - b/ zaopatrzenie miejsca wypoczynku w prosty sprzęt rekreacyjny typu piaskownica, ławka, hamak, huśtawka dla dzieci, itp.
 - c/ wyznaczeniu miejsca na ustawienie basenu dla dzieci oraz ogniska dla dorosłych,
- organizowanie miejsc na małe campingi przyzagrodowe lub pola namiotowe,
 - stworzenie jak najlepszych warunków do uprawiania sportów, wycieczek, itp.,
 - dbałość o stan techniczny infrastruktury komunikacyjnej.
3. Wykorzystanie walorów przyrodniczych terenu.
4. Wykorzystanie walorów kulturowych terenu poprzez:
- zachowanie i kultywowanie tradycji obchodzenia świąt i zwyczajów ludowych,
 - pielęgnowanie wspomnień związanych ze znanymi postaciami lub wydarzeniami związanymi z miejscowością i okolicą,
 - prezentowanie i kultywowanie zawodów rzemieślniczych,
 - zachowanie stylu architektonicznego budynków,
 - popieranie rozwoju tzw. turystyki etnicznej.

Usługi transportowe

Województwo rzeszowskie posiada 210 km linii kolejowych. W tej liczbie 145 km to szlaki z trakcją elektryczną. Tym rodzajem transportu można dojechać do wszystkich większych ośrodków miejskich województwa. Są nimi w szczególności: Rzeszów, Mielec, Łańcut, Ropczyce, Sędziszów, Kolbuszowa i Strzyżów. Szczególną rolę w ruchu kolejowym na terenie województwa odgrywa Rzeszów, który jest stacją węzłową.

Analizując poszczególne szlaki kolejowe przebiegające przez region i możliwości przewozu turystów przyjęto założenie, że funkcję tę w zasadzie wypełniają pociągi osobowe pozwalające nam dojazd do wielu miejscowości. Stan bieżący przedstawia się następująco:

- podstawową funkcję przewozową spełnia trasa wschód-zachód przebiegająca z kierunku Przemyśla do Krakowa. Czynnych jest na niej 16 stacji i przystanków kolejowych. W

ciągu doby z Rzeszowa na wschód odjeżdża 17 pociągów osobowych, zaś w kierunku zachodnim 14 takich pociągów.

- znaczny ruch pociągów osobowych ma miejsce na szlaku kolejowym Lublin-Przeworsk, którego część przebiega przez północno-wschodnią część województwa. Znajduje się tam 6 stacji i przystanków, na których zatrzymuje się w ciągu doby 11 pociągów osobowych zmierzających do Przeworska i 12 jadących w przeciwnym kierunku.
- ważnym dla celów turystycznych jest szlak kolejowy prowadzący z Rzeszowa na południe. Na terenie województwa wyznaczono na nim 14 stacji i przystanków kolejowych. Z Rzeszowa wyjeżdża w tym kierunku w ciągu doby 8 pociągów osobowych.
- przez rejon mielecki przebiega trasa kolejowa Dębica-Tarnobrzeg. Na terenie województwa rzeszowskiego znajduje się na niej 6 stacji i przystanków kolejowych. Zatrzymuje się na nich w ciągu doby 8 pociągów zmierzających do Dębicy i 8 jadących w przeciwnym kierunku.
- zmniejszający się ruch kolejowy jest udziałem linii prowadzącej z Rzeszowa do Sandomierza. Znajduje się na niej 6 stacji i przystanków (poprzednio 9). W ciągu doby wyjeżdża w tym kierunku 5 pociągów osobowych.
- przez teren województwa przebiega ok. 3 km toru kolejki wąskotorowej prowadzącej z Przeworska do Dynowa. Na tym odcinku znajduje się najdłuższy, liczący 600 m tunel kolei wąskotorowych w Polsce. Szlak ten jest od ponad roku wykorzystywany głównie dla celów przewozów turystycznych.

Stwierdza się, że województwo rzeszowskie posiada dobrze rozwiniętą sieć komunikacji kolejowej. Pomimo, że w ostatnich latach uległa redukcji ilość pociągów lokalnych, w dalszym ciągu możliwe jest przemieszczanie się turystów tym środkiem lokomocji po znacznej części regionu.

Świadczeniem autobusowych usług przewozowych zajmuje się przedsiębiorstwo Państwowej Komunikacji Samochodowej. Posiada ono w województwie 4 oddziały terenowe: w Rzeszowie, Mielcu, Łańcucie i Sędziszowie Młp. Największy z nich, znajdujący się w Rzeszowie pokrywa swoimi liniami 932 km dróg na terenie 21 jednostek samorządowych leżących w centralnej części województwa.

Oddział PKS w Mielcu prowadzi obsługę komunikacyjną 8 gmin znajdujących się w północno-zachodniej części województwa, a długość jego sieci autobusowej wynosi 351 km

Większy obszar terytorialny, bo obejmujący 12 jednostek samorządowych położonych we wschodniej części województwa obsługują liczące 471 km linie autobusowe oddziału PKS w Łąncucie.

Najmniejszy oddział PKS znajdujący się w Sędziszowie Młp. obsługuje swoimi liniami 6 gmin położonych w południowo-zachodniej części województwa, a długość jego tras wynosi 350 km.

Łącznie linie autobusowe PKS w województwie przebiegają po 2401 km dróg, co stanowi 44% długości wszystkich jego dróg publicznych. Infrastruktura tej komunikacji obejmuje 9 dworców autobusowych: 2 w Rzeszowie, oraz po jednym w Mielcu, Kolbuszowej, Łąncucie, Leżajsku, Ropczycach i Sędziszowie Młp., a także 1285 przystanków autobusowych. Przeprowadzanie biletów PKS prowadzona jest w kasach w Rzeszowie, Mielcu, Łąncucie, Leżajsku, Ropczycach i Sędziszowie Młp. Należy stwierdzić, że komunikacja autobusowa PKS wewnątrz województwa zabezpiecza możliwości dojazdu do wszystkich miejscowości o znaczących walorach turystycznych oraz w każdy rejon jego obszaru administracyjnego.

Konkurencją dla państwowego przewoźnika są prywatni właściciele autobusów. Prowadzą oni obsługę tras dojazdowych do największych ośrodków miejskich województwa zajmując się dowozem i odwozem mieszkańców małych miejscowości udających się do pracy lub szkoły. W sposób szczególny konkurencja ta wpłynęła na uczęszczaną linię przewozową Rzeszów-Łącut. Dojazd z miasta wojewódzkiego do znanego w Polsce z cennych zabytków Łącuta jest łatwiejszy niż przemieszczanie się między dzielnicami Rzeszowa. Bilet kosztuje tyle samo.

3.3. Segmentacja rynku turystycznego Rzeszowa i Regionu

Rozwijająca się aktywność gospodarcza w województwie, w tym szczególnie wychodzenie z kryzysu największych zakładów przemysłowych regionu WSK w Mielcu i Rzeszowie, objawia się rosnącą liczbą kontaktów z przedsiębiorcami z zagranicy, przyjazdem specjalistów i delegacji. W związku z tym należy podjąć działania aby zachęcić gestorów bazy usługowej i podmioty gospodarki turystycznej do proponowania przyjezdnym, obok możliwości korzystania z infrastruktury umożliwiającej prowadzenie działalności gospodarczej /telekomunikacja pomieszczenia biurowe, konferencyjne/, również atrakcyjnego wypoczynku i rekreacji z całym pakietem usług o wysokim standardzie /transport, wypożyczalnie

sprzętu sportowo turystycznego, możliwość korzystania z obiektów sportowych i odnowy biologicznej/.

Polaków zamieszkałych za granicą odwiedzających województwo można podzielić na dwie grupy:

a/ odwiedzający rodzinę lub miejsca pochodzenia /w większości są to przyjazdy indywidualne bądź organizowane przez polonijne biura podróży/;

b/ uczestniczący w zorganizowanych imprezach polonijnych.

Obok biur podróży oraz fragmentarycznie innych instytucji zajmujących się wymianą międzynarodową, głównym organizatorem przyjazdu i pobytu przedstawicieli Polonii w naszym regionie jest Rzeszowski Oddział Stowarzyszenia "Wspólnota Polska", obejmujący swym działaniem województwa rzeszowskie, krośnieńskie, tarnobrzeskie i przemyskie. Organizowane imprezy kulturalne, sportowe, turystyczne, wypoczynkowe bardzo często łączą w sobie możliwości jednoczesnego zwiedzania tych województw.

Jedną z największych imprez polonijnych jest organizowany od 1969 roku Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych. W programach festiwalu obok prezentacji artystycznych znajduje się również oferta turystyczna umożliwiająca zwiedzanie miejsc związanych z postaciami wybitnych Polaków, szczególnie popularnych na wychodźstwie: Władysława Sikorskiego, Wojciecha Breowicza, Władysława Kota, Stefana Mierzwę. Poza tym do ważniejszych imprez należą: kursy etnograficzne, których celem jest pokazanie walorów etnograficznych i folklorystycznych regionu, studia tańców polskich, kształcące całe zespoły i osoby indywidualne, wakacyjne szkoły języka polskiego i inne.

Rzeszów według opinii pracowników Stowarzyszenia jest postrzegany za granicą jako stolica regionu Polski południowo-wschodniej. Obecnie zauważa się zwiększone zainteresowanie tym regionem przez polonijne biura podróży, których przedstawiciele uważają, że Rzeszów winien stać się centrum turystyki dla kierunku wschodniego /przede wszystkim dotyczy to Ukrainy/.

W bieżącym roku w okresie letnim w różnorodnych formach /Studium Tańca, Polonijna Szkoła Przedsiębiorczości, Warsztaty Teatralne, II Polonijny Festiwal Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych, III Polonijne Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej, kolonie/ organizowanych przez Stowarzyszenie "Wspólnota Polska" na terenie Polski południowo-wschodniej wzięło udział około 1250 przedstawicieli Polonii. Biorąc pod uwagę, że w planowanych na 1995 rok imprezach jest spodziewany udział co najmniej takiej samej liczby

uczestników, których pobyt będzie trwał przeciętnie 10 dni, jest to zagadnienie znaczące dla wielkości produktu turystycznego w województwie.

Problem organizacji i pobytu takich grup dotyczy na terenie województwa rzeszowskiego przede wszystkim obiektów związanych z kulturą i religią żydowską. Miejsca te odwiedzają prawie wyłącznie grupy zorganizowane, a ich pobyt jest najczęściej jednodniowy, mający charakter objazdów obiektów kultowych. Organizacją tych imprez zajmują się wyspecjalizowane biura podróży i instytucje związane z działalnością stowarzyszeń żydowskich.

Wydaje się, że ten segment turystyki przyjazdowej ma szansę dalszego rozwoju i nie jest właściwie wykorzystany w rozwoju turystyki lokalnej. Konieczna jest dokładna analiza potrzeb tej grupy turystów oraz określenie barier jej dalszego wzrostu.

Struktura i rozmieszczenie terytorialne podróży Polaków w 1994 roku zostało opracowane w Instytucie Turystyki na podstawie panelu delfickiego¹⁴, z wykorzystaniem danych GUS. Województwo tarnowskie zestawiono wraz z innymi, uznanymi za mające średnie znaczenie dla krajowego ruchu turystycznego, z których niektóre stanowią wobec siebie konkurencję oraz posiadają podobne funkcje turystyczne. Wyróżniono sześć grup województw:

- województwa nadmorskie : elbląskie, gdańskie, koszalińskie, słupskie, szczecińskie
- województwa górskie : bielskie, jeleniogórskie, nowosądeckie, krośnieńskie, wałbrzyskie
- województwa pojezierne : bydgoskie, gorzowskie, olsztyńskie, pilskie, suwalskie, toruńskie, zielonogórskie
- województwa aglomeracyjne : warszawskie, krakowskie, katowickie, łódzkie, poznańskie, wrocławskie
- **województwa o średnim znaczeniu dla krajowego ruchu turystycznego:** częstochowskie, kieleckie, konińskie, lubelskie, opolskie, piotrkowskie, przemyskie, **rzeszowskie**, tarnowskie, włocławskie, zamojskie
- województwa o małym znaczeniu dla krajowego ruchu turystycznego: białkopodlaskie, białostockie, chełmskie, ciechanowskie, kaliskie, legnickie, leszczyńskie, łomżyńskie, ostrołęskie, płockie, radomskie, siedleckie, sieradzkie, skierniewickie, tarnobrzyskie.

Podział ma charakter umowny. Zadaniem ekspertów było podzielenie procentowe krajowego ruchu turystycznego na 6 części odpowiadających wyróżnionym kategoriom województw a następnie na ruch turystyczny w ramach kategorii województw na poszczególne

¹⁴ Łaciak J., Struktura i rozmieszczenie terytorialne podróży Polaków w 1994 roku, IT, 1995.

województwa. Analizowane wskaźniki przez ekspertów : liczba podróży oraz udzielone noclegi. Podawane wskaźniki:

- dominanta = wartość pojawiająca się najczęściej
- mediana = wartość po uszeregowaniu od najniższej do najwyższej
- rozstęp = różnica między wartością najwyższą i najniższą podana w postaci dwóch ekstremalnych wartości
- zakres zmienności = proporcja rozstępu do średniej podana w procentach (im mniejszy zakres zmienności tym większa zgodność ekspertów).

Dla potrzeb porównania danych poniższa charakterystyka obejmować będzie jedynie województwa sąsiednie dla rzeszowskiego, niejako mogące konkurować w zakresie recepcji krajowego ruchu turystycznego a szczególnie obsługi tranzytu.. Są nimi : tarnowskie i przemyskie.

Trudno się dziwić, że ta kategoria województw w recepcji krajowego ruchu turystycznego znajduje się na przedostatnim miejscu, gdyż z wyłączeniem Częstochowy, nie posiadają one produktów o bardzo silnym obrazie turystycznym.

Poniższe zestawienie tabelaryczne ilustruje rozkład uzyskanych wartości procentowych w panelu przez poszczególne województwa.

Spośród województw zgrupowanych w analizowanej kategorii najwięcej polskich turystów przyjeżdża do częstochowskiego, co potwierdza powyższą tezę o obrazie turystycznym miasta Częstochowy. Rozmieszczenie krajowego ruchu turystycznego według liczby podróży w 1994 roku (procentach) przedstawia poniższa tabela

województwa	dominanta	mediana	średnia	rozstęp	zakres zmienności
nadmorskie	20.0	20.0	19.90	18.5-22.	17.6
górskie	23.0	23.0	22.93	20-25	21.8
pojezierne	15.0	15.0	15.08	14.5-16	9.9
aglomeracyjne	22.0	21.35	21.22	20-22.5	11.8
woj. o średnim znaczeniu	12.0	12.7	12.79	12-14.5	19.5
woj. o małym znaczeniu	8.0	8.2	8.09	5-9	49.4

Źródło: IT

Rozmieszczenie krajowego ruchu turystycznego według liczby podróży w 1994 roku w województwach o średnim znaczeniu (w procentach)

województwa	dominanta	mediana	średnia	rozstęp	zakres zmienności
Częstochowskie	17.0	17.25	18.17	15.7-25	51.2
Kieleckie	14.0	14.0	14.26	12-18	42.1
Konińskie	7.0	7.0	6.66	5-8	45.0
Lubelskie	14.0	13.5	13.21	9.5-16	49.2
Opolskie	11.0	11.35	11.49	10-13	26.1
Piotrkowskie	7.0	7.3	7.18	5-8.3	46.0
Przemyskie	6.0	6.0	5.89	3.7-8	73.0
Rzeszowskie	7.0	7.0	6.93	5-9.1	59.2
Tarnowskie	5.0	5.0	4.95	3-6	60.6
Zamojskie	5.0	5.35	5.48	5-6.1	20.1
Włocławskie	5.0	5.0	4.94	3.5-6	50.6

Źródło : IT

Woj. rzeszowskie ściąga nieco więcej turystów krajowych niż sąsiednie. W liczbach bezwzględnych oznacza to , że ta grupa województw przyjmuje **7.6 mln podróży**(na podstawie średniej), w tym częstochowskie - jako województwo o największej kumulacji podróży w tej grupie- odnotowuje 1.4 mln (na podstawie średniej) podróży mieszkańców Polski, w porównaniu do **500 tys. podróży do woj. tarnowskiego.**

Analizując ruch turystyczny w niektórych województwach o średnim znaczeniu dla krajowego ruchu turystycznego na podstawie korzystających z noclegów w oparciu o dane GUS, tarnowskie przyjęło w okresie X.93-IX.94 108.8 mln turystów krajowych w stosunku jedynie 60.4 tys. turystów krajowych w woj., tarnowskim czy 55.9 mln w woj. przemyskim.

Polacy korzystający z noclegów w okresie x.93 - x. 94 w wybranych województwach o średnim znaczeniu dla krajowego ruchu turystycznego (w tys.)

województwo	korzystający	procent	ranga wśród wszystkich województw
Polska	9.007.3	100.0	-
Częstochowskie	202.5	2.3	18
Rzeszowskie	108.8	1.2	26
Zamojskie	76.5	0.9	32
Tarnowskie	60.4	0.7	36
Przemyskie	55.9	0.6	37

zacunek Instytutu Turystyki ustala w 1994 roku liczbę noclegów będących udziałem mieszkańców Polski podczas krajowych wyjazdów turystycznych na 225.7 mln, w tym 155.4 mln jako wyjazdy urlopowo-wakacyjne i 70.3 mln jako wyjazdy krótkoterminowe.

Na tej bazie dokonano przeliczeń z wykorzystaniem wskaźników uzyskanych drogą panelu. Biorąc pod uwagę wyszczególnione grupy województw, województwa o średnim znaczeniu dla krajowego ruchu turystycznego koncentrują średnio 9.77 % udzielonych mieszkańcom Polski noclegów w 1994 roku co w wartościach bezwzględnych daje 22.2 mln udzielonych noclegów.

Zaś spośród nich **rzeszowskie udzieliło jedynie 5.15% noclegów**, co jest wartością nieco większą niż w przemyskim (3.87%) i tarnowskim (4.35%).

Analizując na podstawie panelu ilość udzielonych noclegów w liczbach bezwzględnych pozycja rzeszowskiego jest wyższa niż tarnowskiego i przemyskiego.

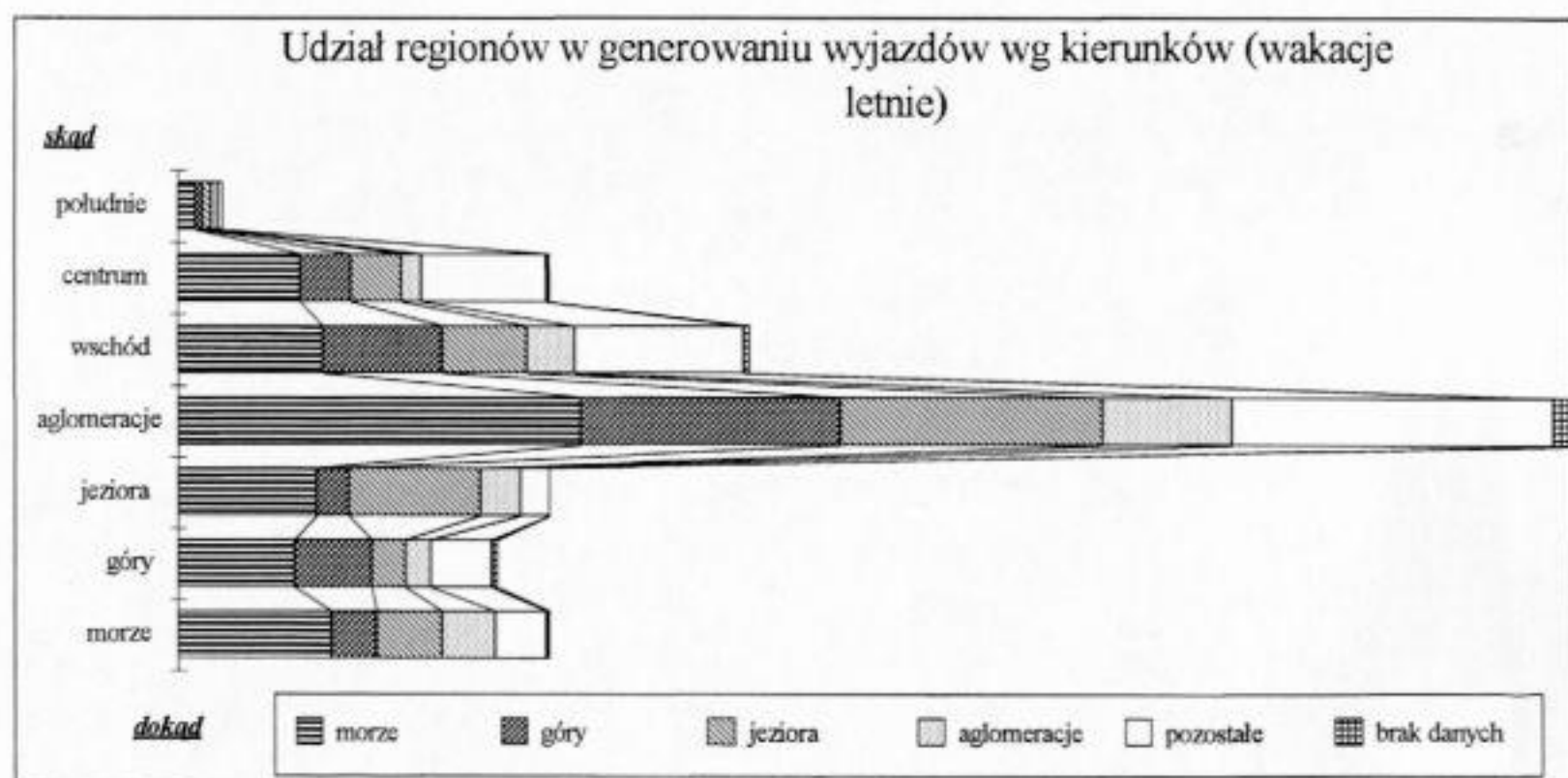
Rozmieszczenie krajowego ruchu turystycznego według liczby udzielonych noclegów w 1994 roku w wybranych województwach o średnim znaczeniu dla krajowego ruchu turystycznego (w mln)

województwa	na podstawie dominanty	na podstawie mediany	na podstawie średniej
Częstochowskie	2.7	2.7	2.7
Włocławskie	1.6	1.4	1.4
Rzeszowskie	1.3	1.2	1.1
Przemyskie	0.9	0.9	0.9
Tarnowskie	0.9	0.7	0.6

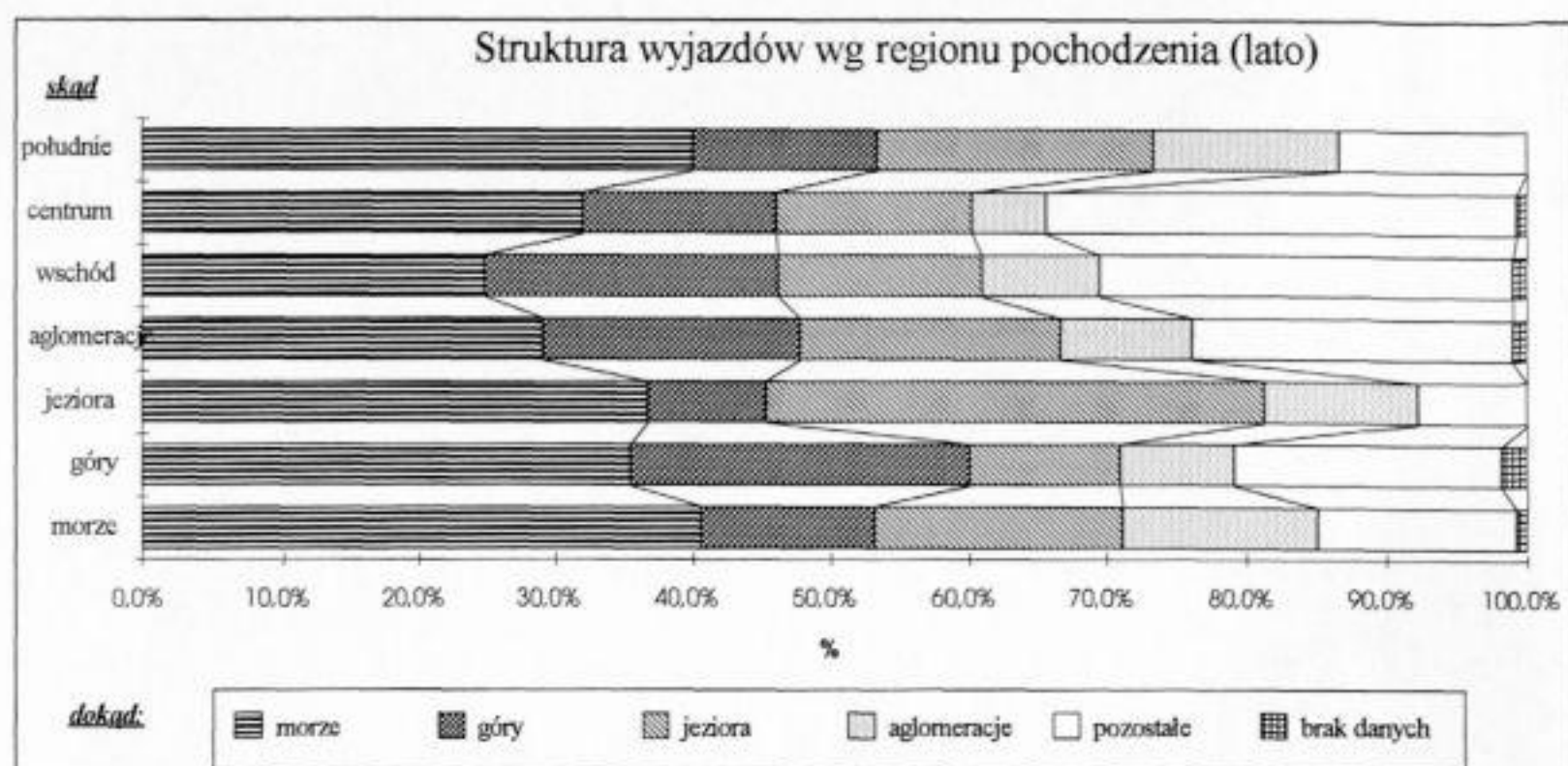
Wynajęte pokoje oraz udzielone noclegi w wybranych województwach o średnim znaczeniu dla krajowego ruchu turystycznego (w mln)

Wojew.	wynajęte pokoje (hotele, mote- le, pensjonaty)				udzielone noclegi(inne obiekty)			
	X.93-IX.94		I-IX.94		X.93- IX.94		I-IX.94	
	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%
Polska	3452.6	100.0	2636.2	100.0	33944.9	100.0	31544.3	100.0
Częstochowskie	56.0	1.6	42.7	1.6	307.0	0.9	273.0	0.9
Rzeszowski	57.4	1.7	43.7	1.7	118.8	0.4	102.9	0.3
Tarnowskie	25.6	0.7	19.8	0.8	115.9	0.3	102.7	0.3
Przemyskie	10.0	0.3	8.1	0.3	143.8	0.4	125.6	0.4

Analizując tendencje w krajowym ruchu turystycznym z uwzględnieniem kierunków podróży można pod innym kątem prześledzić województwa generujące i emitujące ruch turystyczny¹⁵.

¹⁵ tabela na podstawie sondaży wg. projektu IT na próbie ogólnopolskiej OBOP wśród Polaków w wieku od 15 lat: styczeń 1995 - autor: M.Zawadzki ;marzec 1994 na zamówienie ADL; lipiec 1995.

Z badań IT nad wyborem miejsca wyjazdu wakacyjnego ustalono listę preferencji, która służyć może ocenie pozycji konkurencyjnej własnego województwa oraz programowi budowy obrazu turystycznego w ramach prowadzonej promocji.

Co decyduje o wyborze Pana/Pani miejsca wyjazdu?

atrakcyjna okolica/ ciekawe miejsca do zwiedzania	58,5%
niskie ceny	56,4%
stan środowiska naturalnego	47,6%
warunki zakwaterowania/ noclegi	42,5%
woda/ kąpiele	35,4%
możliwości spędzania wolnego czasu (rozrywki)	26,7%
warunki wypoczynku dla dzieci	20,8%
jakość wyżywienia (restauracje/ bary/ stołówki)	20,5%
bezpieczeństwo	19,8%
dogodny dojazd	18,2%
warunki do uprawiania sportów wodnych	10,1%
sklepy/ zaopatrzenie	8,7%
możliwość uprawiania innych sportów	8,0%
inne	3,3%

Wskazane podstawowe motywy winno wykorzystać w promocji lokalnej. Jest to tym bardziej ważne, że powyższe motywacje mają swoje umocowanie - faktyczne i potencjalne - w niektórych miejscowościach i obszarach województwa rzeszowskiego

3.4. Inne uwarunkowania wewnętrzne

Pomiędzy rozwojem turystyki, a rozwiązaniami i obsługą komunikacyjną miasta zachodzą ściśle powiązania. Uwidaczniają się one w zakresie sieci uliczno-drogowej, organizacji ruchu pojazdów, parkowania samochodów, komunikacji zbiorowej, oznakowania oraz obsługi komunikacyjnej turystów. Potrzeby turystyki powinny mieć wpływ na rozwiązania komunikacyjne. Ogólnie rzecz biorąc należy zabezpieczyć dobrą dostępność komunikacyjną do atrakcyjnych walorów kulturowych i przyrodniczych oraz zapewnić im ochronę przed nadmierną degradacją

W zasadzie nie ma sprzeczności między wymaganiami turystów, a stałymi mieszkańcami w zakresie standardu usług, ale na obszarach stref o intensywnym ruchu turystycznym rozwiązania komunikacyjne wymagają uwzględnienia specyficznych potrzeb tej kategorii użytkowników.

Sprowadzają się one do:

- zapewnienia czytelnej organizacji ruchu tranzytowego oraz docelowo - źródłowego przez miasta, trasami o wysokich parametrach technicznych, dostosowanych do dużego nasilenia ruchu,
- zapewnienia dogodnych i czytelnych połączeń drogowych pomiędzy drogami wlotowymi, na których koncentruje się ruch turystyczny, a dworcami kolejowymi, autobusowymi i portami lotniczymi,
- zapewnienia sprawnych połączeń drogowych do centrum miasta i najbardziej atrakcyjnych rejonów turystycznych i odwrotnie,
- wykształcenia układu sieci ulic i dróg widokowych umożliwiających oglądanie miasta z okien samochodu osobowego lub autokaru, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów o wybitnych walorach zabytkowych, historycznych lub turystycznych,
- zapewnienia dobrego dojazdu do największych atrakcji turystycznych oraz obiektów noclegowych,
- właściwego oznakowania pod kątem potrzeb przyjezdnych z podaniem nazw, miejscowości lub obszarów najczęściej odwiedzanych w danym mieście.

Spełnienie tych warunków wymaga dalszych inwestycji drogowych, poprawy stanu technicznego dróg i ulic, rozbudowy systemu komunikacji zbiorowej. Do głównych zadań w tym zakresie należy m.in.:

- budowa obejścia autostradowego koło Rzeszowa i drogi ekspresowej Piotrków Trybunalski - Barwinek i włączenia ich w system głównych ulic miejskich,
- dokończenie budowy II obwodnicy i uzupełnienie sieci ulic głównych,
- budowa parkingów systemu "Park and Ride" z pełnym zapleczem dla obsługi turystów oraz samochodów, przy autostradzie i drodze ekspresowej, dogodnie powiązanych z centrum miasta i dworcami przy pomocy komunikacji miejskiej,
- budowa systemu parkingów "Park and Walk" w strefie przyległej bezpośrednio do zabytkowo - historycznego centrum miasta i połączenie ich ciągami pieszymi,
- wprowadzenie w centrum miasta zawartego w obrębie I obwodnicy stref ruchu pieszego, ograniczonego ruchu samochodowego i ograniczonego postoju,
- budowy ścieżek rowerowych, miejsc postojowych dla rowerów, organizacja wypożyczalni rowerów,
- właściwego oznakowania dróg i ulic pod kątem potrzeb turystycznych.

Sieć uliczno - drogowa

Istniejący układ sieci uliczno - drogowej, dzięki budowie w ostatnich latach obwodnicy oraz niewielkiej rozległości zapewnia znacznie sprawniejszą obsługę komunikacyjną dla Rzeszowa niż w innych miastach. Obecnie węzłową rolę w obsłudze komunikacyjnej odgrywają:

- 1/ obwodnica biegnąca wokół najstarszej części miasta (Fryderyka Chopina, Targowa, Józefa Piłsudskiego, Łukasza Cieplińskiego oraz Płk. Lisa - Kuli),
- 2/ nowozbudowana II obwodnica (AL. Wyzwolenia, gen. Okulickiego, Wincentego Witosa, Batalionów Chłopskich, Powstańców Warszawy, Armii Krajowej),
- 3/ ulic promieniście biegnących z części peryferyjnych miasta do centrum (ul. Lubelska, Warszawska, Krakowska, Staroniwska, Podkarpacka, Władysława Sikorskiego, Lwowska i Ciepłownicza).

Na wymienionych obwodnicach i ulicach koncentruje się obecnie główny ciężar obsługi ruchu samochodowego zarówno wewnątrzmiastowego, jak i tranzytowego.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Rzeszowa przewiduje się gruntowną przebudowę systemu komunikacyjnego. Z ważniejszych inwestycji drogowo - ulicowych przewiduje się m.in.¹⁶:

1. Dokończenie II obwodnicy poprzez modernizację AL. Wyzwolenia i przedłużenia jej w kierunku wschodnim od mostu nad Wisłokiem do stacji CPN w Krasnem w celu usprawnienia ruchu tranzytowego z Przemyśla do Krakowa oraz lepszego powiązania osiedli leżących w północnej części miasta.
2. Przebudowę wydłużenia AL. Gen. Okulickiego oraz ulicy Konfederatów Barskich w kierunku północnym, które do czasu budowy autostrady i drogi ekspresowej spełniać będą rolę obwodnicy ogólnomiejskiej oraz ulic tranzytowych, a także odciążać będą ul. Warszawską i Lubelską w ruchu samochodowym.
3. Budowę projektowanej ul. Krakowskiej przez północną część miasta, która przenosić będzie ruch tranzytowy z północnego wschodu na zachód i łączyć miasto z autostradą i lotniskiem w węźle wschodnim.
4. Budowę trasy Północ - Południe wzdłuż torów kolejowych w celu usprawnienia ruchu w zachodniej części miasta i odciążenie ruchu samochodowego na ul. Dąbrowskiego oraz Lisa - Kuli.
5. Budowę ul. Ogólnomiejskiej i mostu średnicowego na Wisłoku od Przybyszówki przez Śródmieście do Słociny z odgałęzieniem od Zalesia, w celu dogodnego powiązania osiedli położonych na południu miasta z centrum miasta oraz terenami rozwojowymi położonymi po prawej stronie Wisłoka.

Dokładniejszy plan rozwoju komunikacji przedstawiono na rysunku

Planowane inwestycje w zakresie dróg i ulic pozwolą na dogodne powiązania osiedli z centrum miasta, usprawnią ruch międzyosiedlowy oraz tranzytowy. Pozwolą również na zmniejszenie uciążliwości komunikacji dla mieszkańców poprzez wyeliminowanie ruchu tranzytowego i ciężarowego ze strefy śródmiejskiej na II obwodnicę w północnej części miasta.

Inwestycje te ułatwią również turystom krajowym i zagranicznym dojazd do Rzeszowa i poruszanie się po mieście, jak również mieszkańcom Rzeszowa wyjazd do ośrodków wypoczynku świątecznego oraz rejonów turystyczno - wypoczynkowych położonych na terenie województwa rzeszowskiego, a także w Beskidzie Niskim i Bieszczadach.

¹⁶ Miejsowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Rzeszowa. Miejskie Biuro Planowania Przestrzennego w Rzeszowie. Rzeszów 1992

A w przyszłości po wybudowaniu autostrady oraz drogi ekspresowej z Piotrkowa Trybunalskiego do Barwinka ruch tranzytowy przeniesiony zostanie poza granice administracyjne miasta. Planowana autostrada przebiegać będzie na północ od Rzeszowa oraz miejscowości Mrowla, Rudna Mała, Zaczernie, Budy i Terliczka, a droga ekspresowa na zachód od miasta poprzez Mrowla, Starą Rudną, Przybyszówkę, Pustki, Kielanówkę, Boguchwałę. Droga ta krzyżować się będzie z autostradą w rejonie Mrowla. Drugi węzeł po stronie wschodniej miasta z nowoprojektowaną ulicą w kierunku Lublina usytuowany zostanie w rejonie lotniska w Jasionce.

Parkingi i miejsca postojowe

Miasta polskie charakteryzują się małą ilością garaży, powierzchni parkingowej oraz miejsc postojowych. Dotyczy to zarówno starszych części zabytkowo - historycznych jak i nowych osiedli budowanych w okresie powojennym. W związku z tym planuje się w dużych miastach budowę sieci parkingów przesiadkowych, w systemie "Park and Ride" oraz "Park and Walk". Pierwsze z nich buduje się na peryferiach przy autostradach, obwodnicach, w miejscach posiadających dogodną komunikację miejską. Drugie natomiast buduje się na obrzeżu zabytkowo - historycznego centrum miasta, dogodnie z nimi powiązanymi ciągami pieszymi.

W założeniu budowa tych parkingów ma na celu ochronę dziedzictwa kulturalnego i wyłączenia lub ograniczenia ruchu pojazdów w części zabytkowo - historycznej, z drugiej zaś strony stworzenie dogodnych warunków dojazdu samochodom i autokarom w rejony bezpośrednio przylegające do centrum.

Budowa autostrady i drogi ekspresowej z kierunku Piotrkowa Trybunalskiego i Lublina przez Rzeszów w kierunku przejścia drogowego w Barwinku zmusza do podjęcia budowy parkingów "Park and Ride". Pożądana jest budowa co najmniej 3 parkingów tego typu. Jeden w pobliżu miejsca skrzyżowania się tych dwóch dróg na północ od Rzeszowa, w okolicach Mrowli, z pełnym zapleczem do obsługi turystów oraz samochodów (hotel, motel, restauracja, bar, stacja benzynowa, stacja obsługi samochodów, pomoc drogowa, punkt informacji turystycznej, sklepy z żywnością i pamiątkami). Drugi w rejonie skrzyżowania autostrady z ulicą wylotową z Rzeszowa w kierunku Lublina w pobliżu Lotniska w Jasionce, a trzeci na południu miasta przy drodze ekspresowej ze skromniejszym zapleczem obsługowym.

Parkingi te powinny mieć dogodne powiązanie przy pomocy autobusów miejskich i dalekobieżnych z centrum miasta oraz dworcem kolejowym i autobusowym.

Dla ułatwienia turystom indywidualnym i zbiorowym korzystanie ze środków komunikacji masowej konieczne jest wprowadzenie biletów turystycznych po atrakcyjnych cenach na wszystkie środki transportu miejskiego ważnych od 1 do 7 dni. Natomiast dla zachęcenia turystów zagranicznych do odwiedzania miasta korzystających z parkingów typu "Park and Ride", należy ich zaopatrywać w bezpłatne bilety na wszystkie środki transportu ważne na cały dzień. Do biletów tych pożądane jest dołączenie schematycznego planu komunikacji miasta z podstawowymi informacjami dla turystów (hotele, zabytki, muzea itp.).

W związku z silnym rozwojem motoryzacji i brakiem dostatecznej ilości garaży i miejsc postojowych należy dążyć do ograniczenia ruchu samochodowego w śródmieściu Rzeszowa, na zasadach stosowanych w wielu miastach europejskich i polskich, jak np. Paryż, Praga, Warszawa, Kraków. Polegają one na ograniczaniu ruchu samochodowego oraz postoju w zabytkowo - historycznych śródmieściach na rzecz komunikacji zbiorowej i ruchu pieszego, przy równoczesnym zwiększaniu dostępności dla autokarów oraz samochodów w obrzeżu bezpośrednio przylegającego do zabytkowego centrum.

Dla rozwiązania tego problemu konieczna jest budowa wielkokubaturowych obiektów garażowo - parkingowych typu "Park and Walk" w rejonie I obwodnicy (naziemne, podziemne, naziemno - podziemne), które powinny być powiązane z centrum ciągami pieszymi.

Najbardziej przydatnymi do usytuowania tego typu parkingów wydają się być rejony położone w pobliżu I obwodnicy. Dla ich budowy można wykorzystać dotychczasowe parkingi placowe. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Rzeszowa przewiduje budowę parkingów wielokondygnacyjnych przyjmując wskaźnik 1 miejsca na 1 mieszkanie w obszarach śródmiejskich i zabudowanych oraz 1,6 na terenie nowoprojektowanych osiedli.

Dopiero po zbudowaniu tych obiektów należy przystąpić do ograniczenia ruchu samochodowego w śródmieściu.

Modelowym przykładem w rozwiązaniu tego problemu może być Kraków, gdzie w 1988 roku w śródmieściu zawartym w obrębie plant oraz II obwodnicy wydzielono trzy strefy: ruchu pieszego, ograniczonego ruchu samochodowego oraz ograniczonego postoju.

W strefie ruchu pieszego "A" dopuszcza się wjazd następujących pojazdów:

- w godzinach od 19:00 do 10:00 wykonujących czynności ładunkowe

- w godzinach od 17:00 do 12:00 konwojów z pieniędzmi
- służb porządkowych
- omnibusu konnego
- dorożek konnych
- z silnikiem elektrycznym
- rowerów bez silnika.

W strefie ruchu ograniczonego "B" dopuszcza się wjazd (poza ograniczeniami wynikającymi ze znaku B1) następujących pojazdów:

- z identyfikatorem B
- w godz. od 18:00 do 10:00 wykonujących czynności ładunkowe
- z silnikiem elektrycznym
- taksówek
- konwojów z pieniędzmi
- służb porządkowych
- obsługi technicznej
- pomocy medycznej
- dorożek konnych
- rowerów bez silnika.

Strefa ograniczonego postoju "C" obowiązuje w godzinach od 9:00 do 18:00. maksymalny czas postoju w tej strefie wynosi 2 godziny. Ograniczenie to nie dotyczy posiadaczy abonamentów.

W strefach ruchu pieszego oraz ograniczonego ruchu samochodowego należy dopuścić mikrobusy, autokary o małej pojemności obsługujące przejażdżki turystów po śródmieściu i okolicach, a także inne pojazdy stanowiące atrakcje turystyczne, jak np. dorożki, melekсы, riksze, kolejki dla dzieci.

Komunikacja zbiorowa

Rozbudowany system ulic i dróg uzupełniać będzie komunikacja zbiorowa, która opierać się będzie głównie na transporcie kolejowym i autobusowym.

W transporcie kolejowym planuje się eliminację ruchu towarowego ze stacji Rzeszów Główny. W tym celu przewiduje się budowę obwodnicy towarowej w północnej części miasta, z możliwością wykorzystania istniejących bocznic kolejowych. zakłada się także

budowę drugich torów kolejowych na liniach Rzeszów - Kolbuszowa oraz Rzeszów - Jasło, jak również elektryfikację tych odcinków.

W transporcie autobusowym główny wysiłek inwestycyjny skierowany zostanie na budowę nowego dworca głównego PKS w miejscu dotychczasowej parowozowni i innych obiektów PKP, który ma zostać połączony podziemnymi tunelami z dworcem głównym oraz śródmieściem. Ponadto przewiduje się budowę dwóch podmiejskich dworców PKS usytuowanych w północnej części miasta.

W komunikacji miejskiej i podmiejskiej w miarę rozbudowy sieci dróg i ulic uruchomione zostaną nowe linie autobusowe powstaną nowe przystanki oraz pętle na końcowych odcinkach nowouruchomionych linii.

Równocześnie z rozbudową komunikacji miejskiej pożądane jest jeszcze lepsze niż dotychczas wykorzystanie dla przewozów miejskich i podmiejskich transportu kolejowego. Warunkiem niezbędnym do realizacji tego zadania jest budowa sieci przystanków przy liniach kolejowych oraz ich powiązania z komunikacją miejską.

Ruch rowerowy i pieszy

W turystyce oraz poruszaniu się mieszkańców po miastach w zachodnich krajach rower odgrywa coraz to większą rolę. Z tych powodów przywiązuje się dużą wagę do budowy dróg rowerowych, wypożyczalni rowerów oraz miejsc postojowych. Na przykład w Krakowie przewiduje się budowę 350 km dróg rowerowych i zakłada się, że rower pokryje od 5 do 10% zapotrzebowania na usługi komunikacyjne.

Rower szczególnie przydatny jest do poruszania się w obrębie śródmieścia, poszczególnych osiedlach i w rejonach rekreacyjnych. Z tych względów należy połączyć ścieżkami rowerowymi większe osiedla z centrum miasta, poprowadzić ścieżki rowerowe wzdłuż rejonów rekreacyjnych i bulwarów nad Wisłokiem. Przebieg ciągów rowerowych należy planować obrzeżami parków, drogami o małym ruchu oraz ulicami łączącymi większe osiedla z centrami handlowymi i rekreacyjno - turystycznymi.

Równolegle z rozbudową systemu ścieżek trzeba urządzać miejsca postojowe dla rowerów przy najważniejszych atrakcjach turystycznych, obiektach użyteczności publicznej oraz urządzeniach rekreacyjno - sportowych. Ponadto trzeba wydzielić specjalne miejsca dla

rowerów na parkingach strzeżonych. Ruch rowerowy należy dopuścić do stref ruchu pieszego oraz ograniczonego ruchu samochodowego.

Wzorem krajów zachodnich trzeba w najbliższym czasie organizować wypożyczalnie rowerów, działających na podobnych zasadach, jak wypożyczalnie samochodów. Z biegiem czasu wypożyczalnie te powinny być połączone w system ogólnopolski. We Francji organizacją ich zajmuje się kolej. Obecnie na stacjach kolejowych istnieją 283 wypożyczalnie rowerów na terenie całej Francji, najczęściej w dużych miastach i rejonach atrakcyjnych pod względem turystycznym. Rower można wypożyczyć i oddać w dowolnej wypożyczalni.

Jak już wspomniano w dalszej perspektywie należy w obrębie śródmieścia stworzyć strefę ruchu pieszego. Ponadto należy usprawnić ruch pieszego na niektórych ulicach wiodących do centrum miasta. W tym celu niezbędne jest:

- przeprowadzenie remontu nawierzchni chodników,
- obniżenie krawężników na przejściach, dla ułatwienia poruszania się osobom niepełnosprawnym, starszym i dzieciom,
- ograniczenie parkowania na wąskich chodnikach, a na niektórych wstawić słupki i łańcuchy,
- usunięcie lub przestawienie niewłaściwie zainstalowanych słupków ze znakami drogowymi oraz reklamami,
- ograniczenie lub wprowadzenie zakazu handlu obwoźnego lub obnośnego na zbyt wąskich chodnikach, a także wystawiania straganów przed sklepami.

Oprócz strefy ruchu pieszego w Śródmieściu należy tworzyć lokalne ciągi piesze na dużych osiedlach oraz w pobliżu dworca kolejowego i autobusowego.

Środki transportu jako atrakcje turystyczne

W obsłudze komunikacyjnej miast bogatych w zabytki architektoniczne i pamiątki narodowe środki lokomocji stanowią jedną z ważniejszych atrakcji turystycznych. Chodzi tu o wycieczki miejscowe i przejażdżki różnymi środkami transportu: autokarami, mikrobusami, dorożkami, meleksami, statkami rzecznyymi, różnego typu kolejkami dla dzieci, kolejkami linowymi. W miastach polskich wachlarz atrakcji tego rodzaju w porównaniu z miastami zagranicznymi jest dosyć skromny. Dla wzbogacenia tego asortymentu należy dążyć do:

- zorganizowania przejazdów po mieście mikrobusami, meleksami, dorożkami, rikszami,
- zorganizowania wyjazdów pociągami retro do najbliższych rejonów turystyczno - rekreacyjnych,
- uruchomienia spacerowych przejazdów statkiem żeglugi rzecznej po Wisłoku,
- uruchomienia kolejki dla dzieci kursującej z rynku do zamku,
- zbudowania kolei gondolowej lub krzesiówkowej z rejonu zamku nad Wisłok oraz wzdłuż terenów zielonych do przystani żeglarskiej na Lisiej Górze ze stacją w pobliżu Stadionu Stali,
- zorganizowania wypożyczalni sprzętu pływającego (łódzie motorowe, wiosłowe, rowery, skutery wodne, narty wodne, katamarany itp.)

Transport oprócz przemieszczania poziomego służy również do przemieszczania pionowego. Często windy wykorzystywane są do obsługi punktów widokowych, pozwalających na oglądanie panoramy miasta z góry, fotografowania oraz filmowania. Ze względu na brak takiego punktu w Rzeszowie i słabe wyposażenie Parku Kultury i wypoczynku w atrakcje turystyczne w przyszłości można zaproponować zakładom metalowym skonstruowanie wieży stalowej z tarasem widokowym oraz kawiarnią na Olszynie, która pozwoli na obejrzenie panoramy starego miasta oraz nowych osiedli z platformy z płatnym wstępem.

Dostępność wewnętrzna Rzeszowa dzięki niewielkiej rozległości przestrzennej i wybudowaniu w ostatnich latach części obwodnicy kształtuje się znacznie korzystniej niż w innych większych miastach. Pomimo tego konieczne są dalsze inwestycje komunikacyjne.

Do najpilniejszych zadań należą:

1. Dokończenie budowy obwodnicy w północnej części miasta i wyeliminowanie ruchu tranzytowego ze śródmieścia,
2. Budowa parkingów wielkokubaturowych wokół I obwodnicy i połączenie ich ciągami pieszymi z centrum miasta oraz uspokojenie ruchu pojazdów w tej części miasta,
3. Przyspieszenie budowy autostrady i dróg ekspresowych w pobliżu Rzeszowa,
4. Budowa stacji obsługi podróżnych w pobliżu skrzyżowania autostrady z drogą ekspresową z pełnym zapleczem i dobrym powiązaniem przy pomocy komunikacji miejskiej ze śródmieściem,
5. Oznakowanie dróg i ulic pod kątem potrzeb turystyki.

Aktualny stan inwestycji turystycznych w województwie przedstawia poniższa tabela

Inwestycje turystyczne realizowane na terenie woj. rzeszowskiego

w mln zł

Lp.	Inwestor Nazwa zadania	Wartość kosztorysowa	Środki wy- datkowane do 31.12.93 /wojewódzkie + własne gmin/	Przewidy- wane wykonani- e do 31.12.94	Środki do wydatkow- ania po 1994 r.
1.	UG Raniżów Budowa infrastruktury tech- nicznej dla terenów wypo- czynkowych w Wilczej Woli	2.500	309	650	1.641
2.	UG Borowa Budowa pawilonu taniej bazy noclegowej w Borowej	780	330	250	200
3.	UG Hyżne Zakup i montaż armatek na- śnieżających stok narciarski w Dylagówce	850	—	650	200
Inwestycje turystyczne planowane do realizacji po 1994 roku					
4.	UM Łańcut Budowa campingu	5000	—	—	5000
5.	UM Łeżajsk, UG Kuryłówka Budowa urządzeń sanitarno- socjalnych na polu namioto- wym w Ożannie	1500	400	—	1100
6.	UG Cmolas Budowa campingu w Cmolasie przy trasie Warszawa - Rze- szów	5000	—	—	5000

Należy zaznaczyć, że zakres inwestycji turystycznych wynika z istniejących możliwo-
ści finansowych gestorów jak i Urzędów Gminnych w zakresie infrastruktury.

W województwie rzeszowskim działają dwa stowarzyszenia, których celem jest rozwijanie turystyki kwalifikowanej i krajoznawstwa: Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze /oddziały w Rzeszowie, Mielcu, Łańcucie i Ropczycach/ oraz Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych. Poza gestorami bazy noclegowej i rekreacyjnej w województwie rzeszowskim turystykę jako przedmiot zgłosiło około 130 podmiotów gospodarczych. Są to jednak najczęściej przedsiębiorstwa wielobranżowe, traktujące turystykę marginalnie lub nie podejmujące tej działalności. Szacuje się, że tylko około 20% podanej liczby stanowią specjalistyczne podmioty gospodarki turystycznej. Przedsiębiorstwa te w większości małe o słabej kondycji ekonomicznej prowadzą niewielką działalność usługową i pośrednictwo turystyczne przede wszystkim o charakterze wyjazdowym.

Po zlikwidowaniu w 1990 roku Wojewódzkiego Ośrodka Informacji Turystycznej, Rzeszów nie posiada instytucji, która by się zajmowała całościowo tą problematyką. W wąskim zakresie funkcje informacyjne i promocyjne realizowane są przez Urząd Wojewódzki, organy administracji samorządowej i niektóre firmy turystyczne poprzez wydawanie folderów, plakatów i informatorów oraz uczestnictwo w niektórych targach turystycznych.

Ruch turystyczny w województwie związany jest przede wszystkim z terenami o większych walorach poznawczych. Obok Rzeszowa do ważniejszych należą, jak wspomniano, Łańcut i okolice, Leżajsk i okolice, południowa część województwa z terenami Pogórzy Strzyżowskiego i Dynowskiego, oraz tereny położone wokół największych zbiorników wodnych województwa: Wilcza Wola, Ozanna i Kamionka.

W zachodniej części województwa, pozbawionej większych atrakcji, ruch turystyczny jest zdecydowanie mniejszy niż w wyżej wymienionych rejonach. Także tereny atrakcyjnie turystycznie rozwijają się nierównomiernie: lepiej zagospodarowana jest część północna województwa niż także ciekawe poznawczo południe.

Najczęściej odwiedzanym miejscem na mapie turystycznej województwa jest Łańcut. W latach 1992-1993 Muzeum-Zamek w Łańcucie zwiedziło odpowiednio: 145 i 154 tys. osób. W porównaniu z 300 tys. zwiedzających rocznie w końcu lat osiemdziesiątych świadczy to o zdecydowanym regresie związanym jak się wydaje ze znacznym ograniczeniem z przyczyn ekonomicznych wycieczek szkolnych i pracowniczych.

IV. STRATEGIA GOSPODARCZEGO ROZWOJU RZESZOWA I REGIONU PRZEZ TURYSTYKĘ

4.1. Założenia strategii, wynikające z uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych

Zakłada się, że rozwój gospodarki turystycznej jest jednym z uzupełniających czynników ogólnego rozwoju Rzeszowa i regionu. Zatem można w uproszczeniu przyjąć, że celem rozwoju turystyki w regionie jest takie oddziaływanie na jego gospodarkę aby ograniczać bezrobocie poprzez kreowanie miejsc pracy oraz uzyskiwać wzrost obrotów finansowych a tym samym i przyrost bezpośrednich przychodów finansowych mieszkańców, podmiotów gospodarczych i skarbu państwa.

Podstawowym sposobem na osiągnięcie tak określonego celu jest spowodowanie przyjazdu do regionu takich GOŚCI, którzy bez uszczerbku dla istniejących zespołów środowiska naturalnego, zespołów kulturowych i społecznych, stanowiących podstawowe atrakcje turystyczne, pozostawią tutaj relatywnie znaczne KWOTY PIENIĘDZY za usługi i towary.

Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju turystyki w Europie i na świecie pozwalają na sformułowanie następujących wniosków dla potrzeb strategii rozwoju regionu rzeszowskiego przez turystykę:

1. odchodzi się od turystyki masowej na rzecz turystyki motywacyjnej i specjalistycznej,
2. o wyborze kierunków wyjazdów turystycznych decyduje w coraz większym stopniu dostępność transportowa z możliwością dojazdu samochodem,
3. bezpieczeństwo podróżnych, jakość usług, pozytywny image są najbardziej oceniane przez przyjezdnych,
4. regionalizm w połączeniu z interdyscyplinarnością stanowią podstawę rozwoju turystyki,
5. coraz ważniejszymi czynnikami decydującymi o rozwoju branży turystycznej jest rozwój kanałów dystrybucji w powiązaniu z dostępnością telekomunikacyjną oraz systemami rezerwacji i dystrybucji usług,

6. promocja i informacja nadal stanowią najbardziej rozpowszechniony środek oddziaływania na popyt,

7. występuje coraz aktywniejsze włączanie się struktur rządowych i pozarządowych w proces wspomagania gospodarki turystycznej. Konkurencja na rynkach światowych jest coraz większa.

Dotychczasowy przebieg zjawisk turystycznych w Polsce oraz kierunki rozwoju krajowego produktu turystycznego mają wpływ na rozwój turystyki w województwie rzeszowskim poprzez:

1. konsekwentna realizacja „Założeń rozwoju gospodarki turystycznej” w celu usuwania barier oraz wspomagania koordynacji międzyresortowej na rzecz rozwoju turystyki,

2. opracowanie i wdrożenie krajowego produktu turystycznego w oparciu o koncepcje zaprezentowaną przez Artura D'Little,

3. powołanie rządowej agencji rozwoju turystyki stanowiącej bazę koncepcyjno - strategiczną dla komplementarnego i substytucyjnego regionalnego produktu turystycznego. Współpraca z agencjami regionalnymi powinna być stałym elementem polityki turystycznej państwa.

4. rozwój aktywnych instytucji finansowych prowadzących działalność na rzecz rozwoju gospodarki turystycznej

5. wypracowanie skutecznych metod współpracy administracji rządowej i samorządowej. Powstające Związki Gmin Turystycznych powinny stać się przykładem modelowym takiej współpracy,

6. inicjatywy legislacyjne zmierzające do likwidacji barier rozwoju w układach makro i mikro. W tym celu należy doprowadzić do modyfikacji ustawy kompetencyjnej samorządu terytorialnego, która umożliwi statutowo zaspakajać potrzeby turystów i przyjezdnych,

8. utworzenie Funduszu Rozwoju Turystyki wspomaganej przez zagraniczne źródła pomocowe,

9. kontynuować działania na rzecz powstania systemu rezerwacji i dystrybucji usług opierając się na bazach regionalnych i lokalnych

10. wspieranie działań modernizacyjnych i komercjalizacyjnych krajowa bazę turystyczną z uzdrowiskową włącznie,

11. rozwój wyższych szkół zawodowych uwzględniające regionalne potrzeby gospodarki turystycznej na kadry,

12. rozszerzanie zakresu działalności Centrum Szkolenia Kadr Turystycznych Instytutu Turystyki (Open Learning Centre) w celu doskonalenia kwalifikacji kadr w gminach i miejscowościach turystycznych,

13. włączenie turystyki jako aktywnego czynnika przyspieszającego restrukturyzację przemysłu i regionów. Turystyka powinna stać się istotnym elementem polityki przestrzennej. Opracowanie polityki turystycznej państwa uwzględniający wszystkie układy podmiotowe i przedmiotowe w turystyce i gospodarce.

STRATEGIĘ formułuje się na podstawie informacji, zawartych w poprzednich rozdziałach przy wzięciu pod uwagę mocnych stron i szans z jednej strony, a słabych stron i zagrożeń rozwoju z drugiej strony.

Aktywizację REGIONU TURYSTYCZNEGO w ramach tej strategii należy realizować poprzez m.in.:

- A. Wyeksponowanie podstawowe walorów i atrakcji turystycznych w odniesieniu do podstawowych "segmentów rynków" (podstawowy - pierwotny produkt turystyczny),
- B. Określenie głównych działań dla uzupełnienia infrastruktury i usług ("uzupełniający produkt turystyczny"),
- C. Określenie głównych potrzeb i działań dla poprawy zewnętrznej dostępności Rzeszowa i Regionu,
- D. Określenie głównych potrzeb i działań dla poprawy wewnętrznej dostępności atrakcji turystycznych i usług,
- E. Określenie głównych obszarów i sposobów tworzenia atrakcyjnego obrazu - wizerunku Rzeszowa i Regionu,
- F. Określenie struktur organizacyjnych realizujących strategię w Regionie,
- G. Wykazanie sposobów określenia polityki "przemysłu turystycznego", znajdującego się w początkowej fazie budowy.

4.2.Elementy SWOT (Strengths, Weaknesses, Oportunities, Threats)

Województwo rzeszowskie

Mocne strony

1. nieskażone środowisko naturalne
2. dogodne położenie geograficzne i komunikacyjne
3. lotnisko w Rzeszowie
4. pozytywny stosunek władz regionalnych do turystyki
5. miejskie atrakcje historyczne o randze międzynarodowej (Łańcut, Leżajsk)
6. potencjalne możliwości na rozwoju turystyki kwalifikowanej i motywacyjnej

Słabe strony

1. brak wybitnych walorów turystyczno krajoznawczych
2. niewielka baza noclegowa o średnim standardzie
3. tranzytowy charakter miasta Rzeszowa i regionu
4. przewaga jednodniowych przyjazdów do atrakcji turystycznych
5. słabe zagospodarowanie tras przejazdowych przez województwo

Szanse

1. planowane trasy szybkiego ruchu oraz autostrady będą przebiegać przez region,
2. aktywność miejscowych władz na rzecz rozwoju sektora turystyki i podróży
3. możliwość rozszerzenia połączeń lotniczych (osobowych i towarowych) krajowych i międzynarodowych
4. aktywność kadr pracujących w turystyce i branżach komplementarnych
5. rozwój gospodarczy Rzeszowa oraz inwestycje zagraniczne
6. rezerwa siły roboczej
7. rozwój agroturystyki , turystyki dzieci i młodzieży oraz turystyki specjalistycznej i wypoczynku sobotnio - niedzielnego

8. możliwość przyjazdów w celach biznesowych, kulturalnych, religijnych i krajoznawczych

Zagrożenia

1. silna konkurencja ze strony sąsiednich województw
2. trasa przebiegu autostrady na północ od Rzeszowa
3. brak zagospodarowania istniejących akwenów wodnych
4. stan sanitarny na obszarach wiejskich
5. brak tradycji turystycznych
6. słaby marketing istniejących walorów i atrakcji

4.3. Identyfikacja głównych celów strategicznych

Przedstawione w niniejszym opracowaniu fakty, informacje, liczby, trendy, wskazują na dużą dynamikę podróży i turystyki w Polsce, co odnosi się zarówno do mieszkańców Polski podróżujących po Polsce, jak i obcokrajowców. Przynosi to dochody finansowe, tworzy miejsca pracy, ożywia lokalną gospodarkę. Nie można więc pomijać gospodarki turystycznej w rozważaniach nad kierunkami rozwoju Rzeszowa i Regionu.

Z drugiej jednak strony turystyka nie jest i nie będzie głównym czynnikiem rozwoju tego Regionu w najbliższych latach. Wniosek taki wynika z porównania tendencji w turystyce europejskiej z warunkami dostępności komunikacyjnej Rzeszowa i Regionu, jedno-sezonowości większości atrakcji turystycznych (lato), oferowanego w Województwie produktu turystycznego w stosunku do sąsiadów, szczególnie krośnieńskiego, a także Słowacji.

Zatem strategia rozwoju Rzeszowa i Regionu przez turystykę musi być integralną częścią strategii całościowego zrównoważonego rozwoju gospodarczego na tym obszarze.

Do głównych celów jakie stoją przed gospodarką turystyczną należy zaliczyć:

praktyczne korzyści z turystyki dla rozwoju gospodarczego i społecznego Rzeszowa i Regionu Rzeszowskiego ,

z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju, co oznacza m.in. ochronę przyrodniczych, kulturowych i społecznych struktur i wartości na tym terenie.

Rozwój gospodarki turystycznej będzie opierać się o następujące wyodrębnione obszary:

1. Rzeszów jako ośrodek o znaczeniu ponadregionalnym mający charakter rozrządowy dla przyjezdnych.

2. subregion łancucko - leżański wykorzystujący ośrodki miejskie o znaczeniu międzynarodowym. Podstawowym kierunkiem rozwoju jest zatrzymanie większej ilości turystów i podróżnych na noc. W tym celu konieczna jest rozbudowa bazy noclegowej o wielofunkcyjnym przeznaczeniu,

3. subregion „Dolina Strugu” posiadające walory i atrakcje dla uprawiania turystyki kwalifikowanej i specjalistycznej. Istnieje możliwość wykorzystania wód leczniczych. Turystyka na obszarach wiejskich i lesnych jest szansą dla tego subregionu

4. subregion raniżowsko - wilczowski o bardzo dobrych warunkach środowiska naturalnego. Jest to obszar o potencjalnych możliwościach rozwoju turystyki wypoczynkowej i weekendowej dla środowisk miejskich rzeszowszczyzny

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Zadawczych

4.5. Wybór i sformułowanie strategii - priorytetowe cele i programy działań

WIELKOŚĆ I STRUKTURA BAZY NOCLEGOWEJ*(Dane za m-cie od I do IX)*

Wyszczególnienie	1992		1993		1994	
	ilość		ilość		ilość	
	obiektów	miejsc nocleg.	obiektów	miejsc nocleg.	obiektów	miejsc nocleg.
ogółem	45	3 379	50	4 269	58	4 418
w tym:						
hotele	7	799	9	1 036	9	873
motele					2	62
domy wycieczkowe	7	481	6	350	6	345
schroniska młodzieżowe	5	250	5	220	5	221
ośr. wczasowe (bez kw.pryw)	6	647	4	527	4	527
ośr. szkol.-wypoczynkowe	2	154	3	194	4	281
zesp. ogólnodost. domków turyst.	4	184	4	280	4	280
pola biwakowe	7	710	7	1 110	9	1 210
obiekty nocleg. w ośr. wyłącznie do wypocz. sobotnio-niedzielnego	3	72	4	92	4	84
pokoje gościnne (kwat. prywatne)	2	54	1	13	2	18
inne	2	28	7	447	9	517

WIELKOŚĆ I STRUKTURA RUCHU TURYSTYCZNEGO wg BAZY
(Dane za m-ce od I do IX)

Wyszczególnienie	1992		1993		1994	
	ilość		ilość		ilość	
	osób	noclegów	osób	noclegów	osób	noclegów
ogółem	91 195	211 441	77 136	191 068	119 154	191 943
w tym:						
hotele	52 535	95 128	48 168	81 876	82 232	60 771
motele					1 711	1 445
domy wycieczkowe	15 152	42 015	7 022	16 903	11 504	31 331
schroniska młodzieżowe	3 296	7 380	3 775	9 055	3 470	6 279
ośr. wczasowe (bez kw.pryw)	7 051	35 174	6 138	22 585	5 187	24 278
ośr. szkol.-wypoczynkowe	1 040	3 675	1 893	10 602	4 416	18 405
zesp. ogólnodost. domków turyst.	1 099	8 187	1 610	20 958	1 694	14 968
pola biwakowe	3 526	8 850	1 709	3 534	2 036	4 962
obiekty nocleg. w ośr. wyłącznie do wypocz. sobotnio-niedzielnego	1 359	3 299	1 511	5 461	1 455	3 278
pokoje gościnne (kwat. prywatne)	5 912	6 636	1 225	1 375	584	1 139
inne	225	1 097	4 085	18 719	4 865	25 087

WIELKOŚĆ I STRUKTURA RUCHU TURYSTYCZNEGO						
<i>(Dane za m-ce od I do IX)</i>						
	1992		1993		1994	
Wyszczególnienie	ilość		ilość		ilość	
	osób	noclegów	osób	noclegów	osób	noclegów
ogółem	91 195	0	95 288	0	119 154	0
RAZEM MIASTA	65 972	0	74 587	0	95 301	0
Rzeszów	51 454		65 435		79 746	
Błażowa						
Głogów Małopolski						
Kolbuszowa	403		612		629	
Leżajsk	1 356		842		922	
Łańcut	6 889		2 456		7 574	
Mielec	5 354		5 109		5 052	
Nowa Sarzyna						
Ropczyce	107		112		1 371	
Sędziszów Małopolski	407		21		7	
Sokołów Małopolski						
Strzyżów n/Wisłokiem	2					
Tyczyn						
RAZEM WIEŚ	25 223	0	20 701	0	23 853	0
Białobrzegi			271		199	
Błażowa						
Boguchwała	5 219		3 174		5 101	
Borowa						
Chmielnik Rzeszowski						
Cmolas						
Czarna	1 293					
Czermin						
Czudec	3 499		3 162		2 503	
Frysztak						
Gawłuszowice						
Głogów Małopolski	120		90		115	
Grodzisko Dolne						
Hyżne						
Iwierzycy						
Kamień						
Kolbuszowa						
Krasne						
Kuryłówka	226		480		1 126	
Leżajsk	2 709		1 598		1 566	
Lubenia						
Łańcut	3 718		2 762		5 293	
Markowa						
Mielec						
Niebylec						
Niwiska						
Nowa Sarzyna						
Ostrów	4 035		3 928		3 694	
Przeclaw	1 717		1 198		1 338	
Rakszawa	467		832		472	
Raniżów	732		229		324	
Ropczyce						

Arkusz3

Sędziszów Małopolski	1 174		2 582		1 431	
Sokolów Małopolski	110		65		85	
Stary Dzikowiec	204		169		297	
Strzyżów n/Wisłokiem						
Świlcza					18	
Trzebownisko			161		291	
Tuszów Narodowy						
Tyczyn						
Wielopole Skrzyńskie						
Wiśniowa						
Żółnia						

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych